

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

SULTAN II. OSMAN'IN SİYASİ HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Esra KILIÇ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ**

Ankara 2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

SULTAN II. OSMAN'IN SİYASİ HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Esra KILIÇ**

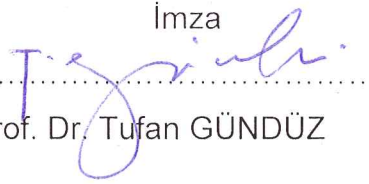
**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ**

Ankara 2011

ONAY

Esra KILIÇ tarafından hazırlanan "Sultan II.Osman'ın Siyasi Hayatı" başlıklı bu çalışma 30/09/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/ oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Bilim Dalı/ Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

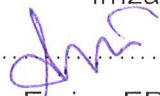
İmza

Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ

İmza

Doç. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK

İmza

Yrd. Doç. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada 1618-1622 (H.1027-1032) yılları arasında dört yıl gibi kısa bir zaman hükümdarlık yapmış olan Sultan II. Osman dönemi siyasi olayları incelendi. Çalışmamıza başlarken ilgili dönemle ilgili arşiv vesikaları, yayımlanmış eserler, makaleler, yazma eserler incelendi.

Tezin birinci bölümünde; Sultan II. Osman'ın doğumundan başlayarak, o dönemde tahta çıktığı andaki devlet ve toplum düzeni, tahta cülusu sırasında yaşanan olaylar, veraset sisteminde yaşanan değişiklik, padişahların evlenme geleneğinin bozulması, Sultan II. Osman'ın edebî kişiliği, bu dönemde yaşanan doğal afetler, Sultan II. Osman'ın yapmak istediği yenilikler ve devlet yönetimindeki hataları ele alındı.

İkinci bölümde; Sultan II. Osman döneminde Osmanlı Devleti ile İran, İtalya ve Lehistan arasında yaşanan savaşlara, ardından gelişen siyasi olaylara ve Sultan II. Osman dönemindeki denizcilik faaliyetlerine yer verildi.

Üçüncü bölümde; Sultan II. Osman'ın yenilik fikirlerini gerçekleştirmek için Hacca gitme kararıyla birlikte başlayan ayaklanma ve bu ayaklanmanın ardından Sultan Genç Osman'ın Yedikule'de öldürülmesi sürecindeki olaylar ele alındı.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında öneri ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ'e, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi Genel Müdürlüğü görevlilerine, çalışmanın sonuçlandırılması için beni her zaman maddi ve manevi olarak destekleyen aileme teşekkürü bir borç biliyorum.

Esra KILIÇ
Ankara 2011

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
KAYNAKLARA VE ARAŞTIRMALARA DAİR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. OSMAN'IN TAHTA ÇIKIŞI VE BU DÖNEMDE YAŞANAN GELİŞMELER

A. Sultan II. Osman'ın Hayatı	6
B. Sultan II. Osman Döneminde Padişahların Evlenme Geleneğinin Bozulması	9
C. Sultan II. Osman Döneminde Veraset Sisteminde Değişiklik Yapılması .	10
D. Sultan II. Osman'ın Tahta Oturması	11
E. Sultan II. Osman'ın Yapmak İsteddiği Yenilikler	14
F. Sultan II. Osman'ın Devlet Yönetimindeki Hataları	16
G. Sultan II. Osman Döneminde Kardeş Katli	19
H. Sultan II. Osman Dönemindeki Doğal Afetler	21
I. Sultan II. Osman Döneminde Para Ayarının Düzeltilmesi	23
J. Sultan II. Osman'ın Edebî Kişiliği	24

İKİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. OSMAN DÖNEMİ SİYASİ GELİŞMELERİ

A. Osmanlı - İran Münasebetleri	29
B. Osmanlı - İtalya Münasebetleri	32
C. Osmanlı - Lehistan Münasebetleri	33
D. Sultan II. Osman Döneminde Denizcilik Faaliyetleri	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**SULTAN II. OSMAN'IN HAL'İ VE ÖLDÜRÜLMESİ**

A. Hotin Seferi'nden Sonra Sultan II. Osman'ın İstanbul'a Dönüşü	59
B. Sultan II. Osman'ın Hacca Gitmeye Hazırlanması.....	60
C. Sultan II. Osman'ın Gördüğü Rüya.....	63
D. Askerin Ayaklanması ve Sultan II. Osman'ın Yedikule'de Öldürülmesi ...	65

SONUÇ	94
--------------------	-----------

BİBLİYOGRAFYA	96
----------------------------	-----------

EKLER.....	102
-------------------	------------

ÖZET	115
-------------------	------------

ABSTRACT	117
-----------------------	------------

KISALTMALAR

c.	: Cilt
H.	: Hicrî
k.	: Kısım
M.	: Miladî
s.	: Sayfa
age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
çev.	: Çeviren
DGBİT	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd	: Ve diğerleri
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan
Yay. Yön.	: Yayın Yönetmeni

KAYNAKLARA VE ARAŞTIRMALARA DAİR

Arşiv Belgeleri

Sultan II. Osman dönemi ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Topkapı Sarayı Arşivi'nde yapılan araştırmalarda belgelerin birçoğu henüz araştırmacıların hizmetine açılmadığından, hizmete açılan kısımda da Sultan II. Osman döneminin dört yıl gibi kısa bir dönemi kapsamaması ve Hotin Seferi dışında önemli bir siyasi olayın yaşanmaması durumundan olsa gerek fazla belge tespit edilememiştir. Tespit edilebilen belgelerin ilki Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan, 36 Ekim 1622 (29 Zilkade 1031) tarihinde Hotin Seferi'nde padişahın geçeceği yollardaki köprülerin tamirâtı ve yeni köprülerin yapılmasını emrettiği belgedir¹. Belge padişahın sefer anındaki her olasılığı, askerlerin ve topların taşınmasında karşılaşılabilecekleri güçlükleri öngörüp önlem aldığını göstermesi bakımından mühimdir.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan diğer belge Hotin Seferi'ne ait olup, sefer masraflarının kaydını içermektedir². Toplamda yirmi iki sayfa olan bu belgenin yedinci ve yirmi birinci sayfaları eksiktir. İncelenen yirmi sayfada Hotin Seferi için gerek hazineden gelen paralar, gerekse bağlı devletlerden gelen vergiler tek tek yazılarak bu paranın nereye harcandığı da yine ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu yönüyle savaşın ekonomisini ve paranın nerelere harcandığını bu belgeden belirlemek mümkündür.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belge Hotin Seferi'ne ait olup Sultan II. Osman sefere çıkarken kendisine verilen elli bin akçe harçlığın belgesidir³. Sultan II. Osman'ın mührünün de bulunduğu bu belge savaş zamanı yapılan hazırlıklar kapsamında padişahlara da belli bir bütçe ayrıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

¹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. C.AS.25711.

² Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.2007.001.

³ BOA, HAT, nr.1446/26.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde tespit edebildiğimiz ve diğer belgelerin aksine Hotin Seferi ile ilgili olmayan belgenin biri Sultan II. Osman'ın eşi Ayşe Sultan'ın paşmaklığıdır⁴. Toplamda iki sayfa olan bu belgeden Ayşe Sultan'ın sahip olduğu toprakların miktarı tespit edilebilmektedir. Sultan II. Osman'ın bu eşi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi olmamasına karşın bu paşmaklık belgesi ile kesin olarak bu isimde bir eşi olduğunun belirlenebilmesi de belgenin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde yaptığımız araştırmada tespit ettiğimiz belgelerden sonuncusu Sultan II. Osman'ın ölümünün ardından hazineye aktarılan bazı eşyalarının kaydını içeren belgedir⁵. Bu belgenin sadece iki, üç, on üç, kırk yedi ve altmışıncı sayfaları mevcuttur. Bu nedenle Sultan II. Osman'ın tüm eşyalarını tespit edemiyoruz. Keza elimizde olan belgeler sadece bıçak, hançer, kılıç, topuz vb türden savaş aletlerinin ve padişahın yüzüklerinin kaydını içermektedir.

Kronikler

Sultan II. Osman dönemini ihtiva eden kronik niteliğindeki eserlerin sayısı ilk başta çok az iken, daha sonra yapılan araştırmalar ve özel kütüphanelerde bulunan eserlerin incelenmesi ile daha da artmıştır. Kaynakların artması ile Osmanlı Tarihi'nde pek de aydınlatılamayan Sultan II. Osman dönemi daha iyi anlaşılmıştır. Tarihte birinci elden kaynak olarak kullanılan bu kroniklerin en büyük özelliği şüphesiz olayların içinde bizzat yaşamış olan kişiler tarafından yazılmış olmasıdır. Dönemi aydınlatan birden fazla kronik bulunması olayların karşılaştırılıp en doğru bilgiye ulaşılmasını sağlaması bakımından da önemlidir⁶.

⁴ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02895.

⁵ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001.

⁶ M.Orhan Bayrak, **Osmanlı Tarihi Yazarları**, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1982, s.165-166 ve 180-181.

Tarih-i Naima⁷; 1592-1659 yılları arasında geçen tarihi olayları kapsayan bu eser iki ciltten oluşmaktadır. Sultan II. Osman dönemini ihtiva eden cilt II. cilttir. Eser incelendiğinde birçok olaydaki yorumlarından Topçular Katibi'nin eserinin Naima'ya kaynaklık ettiğini anlamak mümkündür. Naima olayları her ne kadar objektif bir bakış açısıyla yazmaya çalışsa da Sultan II. Osman'ın hal'i ve öldürülmesi olaylarını anlatırken duygusal davrandığı çoğu kere de askeri suçsuz göstermeye çalıştığı görülmektedir⁸.

Tarih-i Peçevî⁹; 1520-1641 yılları arasını kapsayan bu eser iki ciltten oluşmaktadır. Sultan II. Osman dönemini ihtiva eden kısım II. ciltte yer almaktadır. Peçevî, Sultan II. Osman dönemi olaylarını tamamıyla aktarırken diğer kroniklerde olduğundan daha az ayrıntı yazmıştır. Örneğin padişahın Hotin Seferi diğer kroniklerde uzun uzadıya anlatılırken Peçevî sadece iki sayfada konuyu kısaca anlatmıştır¹⁰. Bununla beraber olayları anlatırken Peçevî'de manevi duyguların ağır bastığı görülmektedir. Hotin Seferindeki başarısızlığı bile ilahi kaynaklı olarak değerlendirip¹¹ yenilgi sebeplerini net olarak ortaya koymaması, olaylara çok da objektif bakmadığının göstergesidir.

Tarih-i Solakzâde¹²; Osman Gazi'den 1657 yılına kadar geçen tarihi olayların anlatıldığı eserde Sultan II. Osman dönemi müellif tarafından sade bir dille yazılmıştır. Olayların bazen subjektif değerlendirildiği eserde müellif özellikle Sultan II. Osman'ın öldürülmesinde askeri ve halkı suçsuz gösteren tasvirler kullanarak askere bir meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır.

⁷ Mustafa Naima, **Tarih-i Naima**, C.II, çev. Zuhuri Danişman, Ankara 1986 (Bundan sonra *Naima* şeklinde kısaltılacaktır).

⁸ "...yazık, çok yazık ki Al-i Osman hiçbirine böyle cevru cefa ve hakaret olmamış iken, bu mazluma bu vechile gadr ve ihanet ettiler...", *Naima*, II/784.

⁹ İbrahim Peçevî, **Tarih-i Peçevî**, c.II, çev. Murat Uraz, İstanbul 1969 (Bundan sonra *Peçevî* şeklinde kısaltılacaktır).

¹⁰ *Peçevî*, II/460-461.

¹¹ "...düşman memleketleri her zaman yağma edildi ama her ne yapılsa, düşman taburları perişan edilemedi. Ancak Osmanlı ve Tatar padişahlarının Leh kafirleri gibi korkaklık ile tanınmış düşmanlara üstün gelemeyişleri Allah'ın takdirinden ileri geliyordu. Herhalde bunun bir terbiye işareti olduğuna şüphe yoktur..." *Peçevî*, II/461.

¹² Mehmet Hemdemî Solakzade, **Tarih-i Solakzâde**, c.II, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1297 (Bundan sonra *Solakzâde* şeklinde kısaltılacaktır).

Topçular Katibi Abdülkadir Efendi Tarihi¹³; 1591-1644 yılları arasındaki Osmanlı Tarihi'ni ihtiva eden bu eser sade bir dille yazılmıştır. Sultan II. Osman dönemindeki olayların ayrıntıyla yazıldığı bir eser olsa da özellikle padişahın hal'i ve öldürülmesi olayına eserde hiç yer verilmemesi dikkat çekicidir. Sultan II. Osman'ın öldüğü ve yerine Sultan Mustafa'nın geçtiği ifade edilip dönemin anlatımının bitirilmesi müellifin bu olayı utanç verici bulup yazmaktan çekinmesi ile ilgili olabilir¹⁴.

Hüseyin Tuğî'nin Sultan II. Osman dönemini ihtiva ettiği bilinen iki eseri bulunmaktadır¹⁵. Tuğî'nin ilk eseri Musibetnâme, Sultan II. Osman'ın şehit edildiği olayları genel itibarıyla anlatmasının yanında isyanın başlamasına kadar geçen süreci de tahlil etmesi bakımından önemlidir. Müellifin ikinci eseri olan İbretnüma, yine Sultan II. Osman'ın tahttan indirilip öldürülmesi sürecini ayrıntılı olarak tasvir etmektedir. Ancak padişahın öldürülmesinde diğer bazı kroniklerdeki askeri ve halkı haklı gösterme girişiminin bu eserlerde olmadığı görülmektedir. Bu eserde daha çok padişahın yakınındaki devlet adamları suçlu görülmüş ve padişahın yanlış kararlar vermesi de onların yönlendirmesine bağlanmıştır¹⁶.

Zafernâme¹⁷; Sultan II. Osman Dönemindeki Hotin Seferi'ni anlatan bu eserde sefer ile ilgili ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Ancak eserde Hotin Seferi büyük bir zafer ve Sultan II. Osman'da muzaffer komutan olarak tasvir

¹³ Topçular Katibi Abdülkadir Efendi, **Abdülkadir (Kadrî) Efendi Tarihi, (Metin-Tahlil)**, Yay.Haz. Ziya Yılmaz, c.II, Ankara, 2003 (Bundan sonra *Topçular Katibi* şeklinde kısaltılacaktır).

¹⁴ "...ve Asitane-i Saadette dahi tedarükler olduğu mukarrer. Lakin takdir-i ilahi, mah-ı recebül mücerrebin onuncu günü bir havadis olduğu budur ki, merhum ve mağfirun leh, sa'idu'l-hayat ve Şehidü'l-memat, takdir-i Rabbani, Firdevs mekan oldu. Ve Yeni Cami-i Şerif'te türbe-i münevverede defn ettiler. Ve cülus-ı hümayun mah-ı mezburda vaki' oldu..." *Topçular Katibi*, II/763-764.

¹⁵ Hüseyin Tuğî, **Musibetnâme** (Tahlil-Metin ve İndeks), Yay.Haz. Şevki Nezihi AYKUT, Ankara 2010; Hüseyin Tuğî, **Tuğî Tarihi (İbretnüma)**, nşr. Mithat Sertoğlu (43 sayılı Belleten'den ayrı basım), Ankara, 1947.

¹⁶ Baki Tezcan, "Tarih ve Tarih Yazımı İlişkisi Ekseninde 'Tuğî Tarihi' Metinleri Üzerine Bir Deneme", **Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildirileri**, Konya 07-09 Nisan 1999, Konya 1999, s.663-675.

¹⁷ Halisî, **Zafernâme** (Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler VI içinde), nşr. Yaşar YÜCEL, Ankara 1989; Yaşar Yücel, "Yeni bulunan II.Osman Adına Yazılmış bir Zafernâme", *Belleten*, sayı: 170 , Ankara 1979, s.313-364.

edilmiştir. Bu yönüyle diğer kroniklerle karşılaştırılarak eserin değerlendirilmesi daha gerçek bilgilere ulaşılması açısından önemlidir.

Bostanzâde Yahya Efendi Tarihi'nde Sultan II. Osman'ın yaptığı hatalarda devlet adamları suçlu görülmüş, yeniçeri ve sipahiler suçsuz olarak anlatılmıştır¹⁸. Aynı zamanda müellifin, yakın olduğu devlet adamlarını övgüyle anlatırken bazı devlet adamlarını eleştirmesi çok da objektif olmadığını göstermektedir¹⁹.

Fezleke-i tarih²⁰, Katip Çelebi tarafından yazılan eser 1592-1654 yılları arasındaki Osmanlı Tarihini ihtiva eder. İki cilt halinde yayınlanan eserin özellikle ikinci cildi Katip Çelebi'nin kendi yaşadığı zamanı kapsamı bakımından önemlidir.

Farisî mahlasıyla şiir yazan Sultan Genç Osman'ın Divanı'na²¹ Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eseler bölümünde ulaşabildik. Bu divanı inceleyerek Sultan II. Osman'ın edebî kişiliği hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

¹⁸ Bostanzade Yahya Efendi, **Tarihçe-i Vaka-i Sultan Osman Han**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler, Halet Efendi Kitaplığı, nr. 611 (Bundan sonra *Bostanzâde* olarak kısaltılacaktır).

¹⁹ Orhan Şaik Gökyay, "II.Osman'ın Şehadeti", **Atsız Armağanı**, İstanbul 1976.

²⁰ Mustafa Katip Çelebi, **Fezleke-i Tarih**, c.I ve c.II, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul, 1287.

²¹ **Sultan II.Osman'ın Divanı**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler, TIEM nr.4650; Coşkun Ak, **Şair Padişahlar**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

GİRİŞ

XVII. asrın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin İran ile mücadelesi daha da arttı. Bu savaşların bir nedeni İran Şahı'nın doğu sınırındaki halkı ve beyleri tahrik ederek Osmanlı sınır güvenliğini bozmasıdır. Esasen Osmanlı ile İran arasında var olan antlaşmalar birbirlerinin sınır güvenliklerini bozmamak şeklinde maddeler içeriyordu. Ama her iki tarafında süreç içerisinde bu anlaşmalara sadık kalmadığı görülüyor. Osmanlı padişahlarının İran içindeki buhranı fırsat bilerek İran sınırına saldırımları bunun en bariz örneğidir²².

Osmanlı Devleti İran ile yapılan savaşlarda XVII. asrın başlarından itibaren önceki süreçlerden farklı olarak fethettikleri yerde kalıcı olmak için iskan politikası uygulamaya başladılar. Ancak geçen zaman içinde bölgedeki Şiî halk tarafından Osmanlı idaresi bir türlü benimsenemedi. Üstelik aynı yıllarda gerek Osmanlı ile Avusturya arasında süren savaşlar ve gerekse devletin içinde yaşanan Celalî İsyanları nedeniyle Osmanlı Devleti İran sınırlarında çok da fazla hakimiyet kuramadı. Sultan I.Ahmed döneminde (1603) Tebriz'de yaşanan iç karışıklıklardan yararlanan İran Şahı Şah Abbas, daha önce yapılan Ferhad Paşa Antlaşması'nı bozup Şirvan, Revan, Gence, Derbend ve Nahçıvan'ı ele geçirdikten sonra Tebriz'e girdi. Bölgeye savunma için gönderilen Çağalazade Sinan Paşa ise Celali isyanları ile uğraşmaktan dolayı gecikti. Daha sonrasında ise iç karışıklıklar nedeniyle İran'a karşı kesin bir üstünlük elde edilemedi. Osmanlı Devleti'nden kaçan Celalilerin İran

²² Osmanlı- İran mücadelesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Yaşar Yücel, age, s.X; İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c. III, k. I, TTK, Ankara, 2003, s.63-67; İ.H.Uzunçarşılı, age, c. III, k. II, s.248; J. Hammer, , **Osmanlı Devleti Tarihi**, İstanbul 2009, s.602; Mehmet Öz, "II.Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", **Türkler**, c.IX, Ankara 2002, s.714; Muzaffer Erendil, **Tarihte Türk-İran İlişkileri**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1976, s.99-100; Mustafa Cezar ve diğerleri (haz.), **Mufasssal Osmanlı Tarihi**, Güven Yayınları, İstanbul 1972, c.III, s.1723-1730; *Peçevi*, II/258; *Fezleke*, I/203; Mücteba İlgürel, "II.Osman", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, c.X, Çağ Yayınları, İstanbul 1986, s.433; Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1600-1789)", **Türkiye Tarihi**, c.III, Yay. Yön. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2005, s.23-24; Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I**, çev. Server Tanilli, Alkım Yayınları, İstanbul 2007, s.271-272; Standford Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, çev. Mehmed Harmanacı, E Yayınları, İstanbul 1982, s.253-254.

ordusuna girmesi ve orada da düzensizlikleriyle İran ordularını zor durumda bırakmaları İran'ın barış teklifi ile Osmanlı Devleti'ne gelmesine neden oldu. 1612 yılında yapılan Nasuh Paşa Antlaşması ile savaşa bir süre ara verildi²³.

1615 yılından itibaren İran Şahı'nın Nasuh Paşa Antlaşması'ndaki maddelere uymaması ile Osmanlı-İran ilişkileri tekrar bozuldu. Öküz Mehmed Paşa'yı İran üzerine gönderen Sultan I.Ahmed, Revan alınamadığında Mehmed Paşa'nın İran ile yapmış olduğu anlaşmayı kabul etmedi. Mehmed Paşa'ya kendisinin bilgisi olmadan yaptığı bu anlaşma nedeniyle öfkelenip onu azletti ve yerine Halil Paşa tayin edildi. Sultan I.Ahmed İran'a karşı büyük başarılar kazanmayı isterken 22 Kasım 1617'de vefat etti. Yerine geçen I.Mustafa döneminde Halil Paşa, Tatar Hanı Canbey Giray'ın da katılımıyla Erdel önlerine kadar ilerledi ancak önemli bir başarı kazanamayınca Nasuh Paşa Antlaşması küçük değişikliklerle yeniden imzalandı. Fakat bu anlaşma da uzun süre geçerli olmadı. Sultan II. Osman tahta çıktığı sıralarda Nasuh Paşa Antlaşması'na uymayan İran'ın saldırıları yeniden başlamıştı²⁴.

Doğuda İran ile yaşanan bu olayların yanı sıra batıda bir tehlike de Lehistan taraflarından belirdi. Osmanlı-Lehistan arasındaki ilişkiler XVII. asrın başlarından itibaren Lehlilerin, Boğdan işlerine müdahale ve Eflak voyvodalarını himaye etmeleri, Kazakların Osmanlı sınırlarına taarruzlarına göz yummaları gibi nedenlerle bozuldu. Lehliler sınır olarak en çok Kırım Hanlığı ile münasebet içindeydiler ve Kırım Hanlığı'na ödemeleri gereken vergiyi ödemelerine rağmen tecavüzlere de devam ediyorlardı²⁵.

²³ İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.II, s.248; Hammer, age, s.602-603; Mehmet Öz, agm, s.715-716; Muzaffer Erendil, age, s.100; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.III, s.1730-1735; *Peçevî*, II/258-259; *Fezleke*, I/203-204; M.İlgürel, agm, s.433; Metin Kunt, agm, s.23-24; R.Mantran, age, s.271-272; S.Shaw, age, 253-254.

²⁴ İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.II, s.248; Hammer, age, s.603; Mehmet Öz, agm, s.716-717; Muzaffer Erendil, age, s.100-101; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.III, s.1735-1740; *Peçevî*, II/259; *Fezleke*, I/205; M.İlgürel, agm, s.433; Metin Kunt, agm, s.23-24; R.Mantran, age, s.272-273; S.Shaw, age, s.253-254.

²⁵ İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.II, s.173-174; Hammer, age, s.603-604; Mehmet Öz, agm, s.717; Komisyon, **Savaş ve Barış: XV.-XIX. yy. Osmanlı-Lehistan İlişkileri**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.21-22; M.İlgürel, agm, s.434; Metin Kunt, agm, 24-25; S.Shaw, age, s. 249-250.

Osmanlı Devleti ile XVI. asır sonları XVII. asır başlarında Lehlilerle yapılan anlaşmalarda aynı sorunlar dile geliyordu. Kırım Hanlığı Kazak saldırılarından şikayet ederken, Lehliler de Kırım Hanlarının taarruzlarından şikayetçiydiler. Anlaşmalarla artık her iki tarafın da birbirine saldırmaması sözü verilirken bunlar sadece anlaşma maddesinde kalıyor ve bir süre sonra her iki tarafında birbirlerine saldırıları başlıyordu. Lehistan'ın Boğdan'dan sonra Eflak halkına müdahale etmeye başlaması ilişkileri tamamen gerginleştirdi. Bunun üzerine Sultan I.Ahmed Lehistan'ı uyardı ve anlaşma yapılarak durum kontrol altına alındı. 1607 yılının Temmuz ayında (20 Rebiülevvel 1016) yapılan anlaşmaya göre; Lehistan Tatarların saldırılarından, Boğdan da Kazakların saldırılarından korunacaktı. Ayrıca Lehliler Kırım Hanı'na vergilerini vermeye devam edeceklerdi. Bosna Valisi İskender Paşa'nın 1616 (1025) yılında Erdel, Eflak ve Boğdan birlikleriyle Kazaklar üzerine saldırması iki taraf arasındaki barışın yeniden bozulmasına sebep olduysa da bu durum uzun sürmedi ve 27 Eylül 1617'de (26 Ramazan 1026) yapılan anlaşma ile Özi Nehrinin sınır kabul edilmesi ve Kazakların bu sınırı geçmemesi kararlaştırıldı. Buna mukabil Lehistan hükümeti Eflak, Boğdan ve Erdel işlerine karışmayacak, Osmanlı Devleti de Kırım Tatarlarının Lehistan'a taarruzlarını önleyecekti. Ancak Sultan II. Osman döneminde bu anlaşmaya da uyulmayarak her iki tarafın birbirlerinin topraklarına saldırması ilişkileri yeniden gerginleştirdi²⁶.

Dış politikada bunlar yaşanırken Osmanlı Devleti içinde de birçok sıkıntı yaşanmaktaydı. XVII. asrın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde, devletin klasik kuralcı idare şekli giderek ortadan kalktı ve ekonomik, siyasi, sosyal vb. alanlarda bozulmalar meydana geldi²⁷. Aslında devlet içindeki bozulmalar Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren fark edilmişti.

²⁶ İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.II, s.173-174; Hammer, age, s.603-604; Mehmet Öz, agm, s.717; Savaş ve Barış: XV.-XIX. yy. Osmanlı-Lehistan İlişkileri, s.21-22; M.İlgürel, agm, s.434-435; Metin Kunt, agm, s.25-26; R.Mantran, age, s.271; S.Shaw, age, 249-250.

²⁷ Anonim, **Kitab-ı Müstetâb**, Osmanlı Devlet Teşkilatı'na Dair Kaynaklar, Yay.Haz. Yaşar Yücel, TTK, Ankara 1988, s.IX-X (Bundan sonra Kitab-ı Müstetâb şeklinde kısaltılacaktır); İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.II, s.247; J. Hammer, age, s.601; Mehmet Öz, agm, s.711; Metin Kunt, agm, s.19-20; Standford Shaw, age, s.238-239; Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.31-34.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ardından III.Murad, III.Mehmed ve I.Ahmed dönemlerinde bu durum düzeltilmeye, haksızlıklar ve suiistimaller önlenmeye çalışılsa da yeterli olmadı. Bunun yanı sıra devlette yaşanan çöküntü devrin aydınlarının da dikkatini çekti ve aydınlar durumu düzeltmek için çareler aramaya ve buldukları çareleri layiha ve risale şeklinde padişahlara sunmaya başladılar. Ancak bu layihaların ortak yönü çareyi Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim dönemlerinde aramalarıdır. Hiçbirinde devleti bu gidişten kurtaracak esaslı bir çare tespit edilemedi²⁸.

XVII. asrın başlarında artık Celalî isyanları yaşanmasa da isyanın sosyal ve ekonomik etkilerinin ortadan kalkması kolay olmadı. Ekonomik alanda sık sık tağşiş yapılması halkın alım gücünü gittikçe azalttı. Maaşlı asker olarak çalışan yeniçeriler de tağşişlerden olumsuz etkileniyor ve devlet yönetiminde etkili olabilmek ve kendi istedikleri kişileri başa geçirmek için ayaklanmalar çıkarıyorlardı. Çıkan her ayaklanma devlete ağır yük getiriyor, padişahın değişmesiyle son bulan ayaklanmalar ise ekonomiyi olduğu kadar siyasi dengeleri de etkiliyordu²⁹.

Devlet içinde ve dışında yaşanan olumsuz gelişmeler istikrarlı bir idare ile atlatılabilecekken tahtta yaşanan bunalımlar iç politikayı daha karmaşık hale getiriyordu. Gerek isyanlarla gerekse hastalık gibi sebeplerle sık sık padişah değişikliklerinin yaşanması, tahta çıkan padişahın yaşça küçük olup devleti yönetecek gerekli donanımına sahip olmaması, sarayda padişahın otoritesinin dışında yeni güçlerin oluşmasına neden oldu. Bu durumda ya padişah anneleri devreye giriyor ya da güçlü devlet adamları kendi istediklerini padişaha kolaylıkla yaptırabiliyorlardı. Merkezi otoritenin hakim olduğu devlette otorite kaynağı değişince de halkın memnuniyetsizliği ve

²⁸ *Kitab-ı Müstetâb*, s.XIV-XVII; Mehmet Öz, agm, s.713-714; Metin Kunt, agm, s.20-22; Robert Mantran, age, s.270; S.Shaw, age, 243.

²⁹ Yaşar Yücel, age, s.X; İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, c. III, k. I, s.63-67; İ.H.Uzunçarşılı, age, c. III, k. II, s.248; Hammer, age, s.602; Mehmet Öz, agm, s.714; Muzaffer Erendil, age, s.99-100; Mufassal Osmanlı Tarihi, s.1723-1730; *Peçevî*, II/258; *Fezleke*, I/203; Mücteba İlgürel, agm, s.433; Metin Kunt, agm, s.23-24.

şikayetleri daha da arttı³⁰. Böyle bir dönemde padişah olan Sultan II. Osman dönemi bu çalışmanın ana konusu olacaktır. Sultan II. Osman dönemi ile ilgili yazılmış olan birkaç tane müstakil eserin varlığı bilinse de³¹ bu eserlerde ilgili dönemin tamamı anlatılmayıp eserlerin ilmî özellikler bakımından yeterli olmadığı bilinmektedir.

³⁰ Yaşar Yücel, age, s.X; İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, c. III, k. II, TTK, s.248; İ.H.Uzunçarşılı, age, c. III, k. I, s.63-67; Hammer, age, s.602; Mehmet Öz, agm, s.714; Muzaffer Erendil, age, s.99-100; Mufasssal Osmanlı Tarihi, s.1723-1730; *Peçevi*, II/258; *Fezleke*, I/203; Mücteba İlgürel, agm, s.433; Metin Kunt, agm, s.23-24; Şevket Pamuk, İktisadi Tarih, s.31-34.

³¹ A.Turan Oflazoğlu, **Genç Osman**, İz Yayıncılık, İstanbul 2010; Esra Kesinkılıç, **Sultan II.Osman**, Şule Yayınları, İstanbul 1999; Yılmaz Öztuna, **Genç Sultan Osman ve IV. Sultan Murad**, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2008; Kemal Arkun, **II.Osman Han (Genç Osman)**, Akademisyen Yayınevi, İstanbul 2010; vd.

BİRİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. OSMAN'IN TAHTA ÇIKIŞI VE BU DÖNEMDE YAŞANAN GELİŞMELER

A. Sultan II. Osman'ın Hayatı

Sultan I.Ahmed'in büyük oğlu olan Sultan II. Osman 3 Kasım 1604 (10 Cumadelahire 1013) Çarşamba günü İstanbul'da doğdu. Sultan II. Osman, tahta çıktığı gün Miladi takvim hesabıyla yaşı on üç sene, üç ay, yirmi dört günü tutuyordu yani tam olarak on dört yaşının içinde tahta cülus ettiği ve henüz on sekiz yaşındayken öldürüldüğü için kaynaklarda Genç Osman olarak zikredilmektedir. Sultan Genç Osman'ın annesi Mahfiruz Hatice Sultan³²'dir. Bu Valide Sultanın aslen Rum olduğu ve asıl isminin "Basille" olduğu bilinmektedir³³. Sultan II. Osman'ın evlendiği iki eşi de Türk idi. Biri Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızı Akile Hanım³⁴, diğer eşi de Pertev Paşa'nın

³² Mahfiruz Hatice Sultan, I.Ahmed'in ilk kadınıdır. Genç Osman'dan başka Mehmed (1605), Süleyman (1611), Bayezid (1612) ve Hüseyin (1613) adlı şehzadeleri doğurmuştur. 1609 yılına kadar sorun olmadan sarayda yaşayan Mahfiruz Sultan'ın düzeni, bu tarihten itibaren Mahpeyker Kösem Sultan'ın I.Ahmed'in hayatına karışıp IV.Murad'ı boğdurması bozulmuş, haremde bu iki kadın arasında yaşanan olumsuz olaylar haremde neşesini kaçırmıştır. Bu iki kadın arasındaki çekişme ve yarışma Sultan I.Ahmed'in ölümüne (1617) kadar devam etmiştir. Sultan II.Osman padişah olunca Mahfiruz Hatice Sultan, Valide Sultan oldu ve Mahpeyker'i Eski Saray'a gönderdi. Fakat bu saltanat uzun sürmedi. Sultan II.Osman'ın padişahlığının üçüncü yılında 1620 (1029) öldü ve Eyüp Sultan'a gömüldü. Bkz. Çağatay Uluçay, **Padişahın Kadınları ve Kızları**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s.78; Mahfiruz Hatice Sultan, Mahpeyker Kösem Sultan'ı Eski Saray'a gönderince Eski Saray'da iki valide sultan ikamet etmeye başladı. Bunlardan biri Kösem Sultan iken diğeri III.Mehmed ve Mustafa'nın annesi Safiye Sultan'dır. Leslie P. Peirce, **Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümler ve Kadınlar**, çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s.172.

³³ İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s. 127; Necdet Sakaoğlu, "Osman II", **Yaşantıları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, c.II, İstanbul 2008, s.395; Şinasi Altundağ, "Osman II", **İA**, c.IX, İstanbul 1940, s.443; Feridun Emecen, "Osman II", **DİA**, c.33, İstanbul 2007, s.453; İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c.III, İstanbul, 1972, s.273; Bu kaynaklarda Mahfiruz Hatice Sultan'ın Sultan II.Osman'ın tahta çıktığı yıllarda hayatta olmadığı ifade edilirken, Çağatay Uluçay, Mahfiruz Hatice Sultan'ın Sultan II.Osman'ın saltanatının üçüncü yılında (1620) vefat ettiğini yazmaktadır. (Padişahın Kadınları ve Kızları, s.78)

³⁴ Kaynaklarda Akile Hanım ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu evlenmede padişahın vekaletini Üsküdarlı Aziz Mahmud Hüdayi Efendi yapmıştır. Çağatay Uluçay, Padişahın Kadınları ve Kızları, s.87.

kızıydı³⁵. Osmanlı tarihinde iki eşi olan nadir padişahlardan biri Sultan II. Osman'dır³⁶. Sultan II. Osman'ın ilk eşinden doğan Ömer adındaki oğlu, Sultan Lehistan seferinden döndükten sonra düzenlenen şenliklerin yapıldığı alana getirildiğinde bir tüfeğin kaza ile patlaması sonucu yaralanarak öldü³⁷. Bununla beraber II. Osman'ın kız çocuğu olup olmadığı eğer varsa isimlerinin ne olduğu kaynaklarda tespit edilemedi³⁸.

Sultan II. Osman şehzadelikten itibaren iyi bir eğitim aldı. Arapça, Farsça, Latince, Rumca ve İtalyanca bilen sultanın, Rumcayı aslen Rum olan annesi Mahfiruz Hatice Sultan'dan öğrendiği tahmin edilmektedir³⁹. Arapça ve Farsça sarayda zaten şehzadelere öğretilen bir dil iken İtalyanca ve Latince'yi Sultanın nasıl öğrendiği bilinmemektedir. Çocuk yaştan itibaren yeteneği ile hocalarının dikkatini çeken Sultan II. Osman iyi yetişmiş bir padişah idi⁴⁰.

Genç yaşına rağmen devlet düzeninde bozulmalar olduğunu fark eden ve bu bozulmaları düzeltmek için yenilikler yapmak isteyen Sultan II. Osman'ın tecrübesizliği, devletin o dönemde dış politikada zor durumda oluşu ve yanında kendisine destek olacak dirayetli devlet adamlarının olmayışı, istediği yenilikleri yapmasını engelledi.

Sultan Genç Osman tahta geçmeden önce Osmanlı Devleti'nde devlet düzeninde meydana gelen menfi bozulmalar için XVI. asırdan itibaren

³⁵ Kaynaklarda bu Kadın Sultan hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Çağatay Uluçay, Padişahın Kadınları ve Kızları adlı kitabında Sultan II. Osman'ın Akile Hanım dışında Ayşe Kadın isimli bir eşinin olduğunu ifade etmektedir. Ayşe Kadın diye bahsedilen eşinin Pertev Paşa'nın kızı olan kadın sultan mı olduğu yoksa başka biri mi olduğu belirlenememiştir (s.88). Ayşe Sultan'ın topraklarına ait 1620 (1029) tarihli "Saha-yı devlet saadetlü haseki Ayşe Sultan damet ismetüha hazretlerinin paşmaklık defteridir" şeklinde kayıtlı bir paşmaklığı bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Arşivi, D.02895.0001.

³⁶ Çağatay Uluçay, **Harem II**, TTK, Ankara, 1985, s.60-61; Çağatay Uluçay, Padişahın Kadınları ve Kızları, s.87-88.

³⁷ Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IX, s.1814; İ.H.Uzunçarşılı, age,c.III, k.I, s.127; Hammer, age, s.733; N.Sakaoğlu, agm, s.396; İ.H.Danişmend, age, s.273; L. P.Peirce, age, s.140.

³⁸ Çağatay Uluçay, Harem II, s.11; Ç.Uluçay, Padişahın Kadınları ve Kızları, s.87-88.

³⁹ N.Sakaoğlu, agm, s.397; Mufassal Osmanlı Tarihi,c.IX, s.1798; Ş. Altundağ, agm, s.444; F.Emecen, agm, s.453.

⁴⁰ N.Sakaoğlu, agm, s.396; Mufassal Osmanlı Tarihi,c.IX, s.1798; Ş. Altundağ, agm, s.444; F.Emecen, agm, s.453; İ.H.Danişmend, age, s.274; S.Shaw, age, 264.

risaleler yazılmış ve Osmanlı'daki bu değişim fikrine bazen isabetli bazen isabetsiz teşhisler konulmuştu. Bu eserlerin ortak yanı Osmanlı müesseselerinin bozulduğunda hemfikir olmaları ve tavsiye ettikleri kurtuluş çaresi ise Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerini model alıp devleti yeniden eski düzenine ve gücüne kavuşturmaktı. Ancak Sultan Genç Osman çareyi sadece Kanun-ı Kadime dönmekte görmüyor daha radikal değişimler gerektiğini biliyor ve o yönde yenilikler yapmak istiyordu. Bu fikirleri bile onun yaşının çok üzerinde bir muvazene gücüne sahip olduğunu gösterir. En büyük şanssızlığı tecrübesizliği ile fevri hareket etmesi oldu⁴¹.

Naima'ya göre Sultan II. Osman temiz yüzlü, zuhur sahibi, adaletli, himmetli, talihli bir padişah idi⁴². Silah ve diğer savaş aletlerini kullanmakta oldukça yetenekliydi. Binicilikte de eşi benzeri olmayan bir yapıya sahipti. Askerî yeteneklerinin yanı sıra şiir de yazıyordu⁴³. Gençliğinin en parlak günlerinde tahta çıkması, yanındaki devlet adamlarının kendi çıkarları için padişahı yanlış yönlendirmesi, onu devlet yönetiminde hatalar yapmasına ve daha sonra da öldürülmesine kadar gidecek olan pek çok olayın içine sürükledi. Naima, onun ordu ile arasının açılmasını gururlu bir kişiliğe sahip olmasına bağlar. Ona göre, askerî sınıftan etkili ve güçlü şahısları yanına çekeceğine karşısına alması, ordunun kalbinin kırılmasına ve kendisinden soğumasına sebep oldu, bu ayrılık da genç padişahın sonunu hazırladı⁴⁴.

⁴¹ Mehmed İpşirli, “Merkez Teşkilatı”, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1999, c.I, s.218-219; N.Sakaoğlu, agm, s.397; Ş. Altundağ, agm, s.445; F.Emecen, agm, s.454.

⁴² *Naima*, Sultan II.Osman'ı tasvir ederken adaletini Hz. Ömer'e, kılıç kullanma gücünü Hz. Ali'ye benzetmektedir. *Naima*, c.II, s.785.

⁴³ II.Osman'ın Divanı, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler, TIEM nr.4650; Coşkun Ak, age, s.285-304; İ.H.Danişmend, age, s.273-274.

⁴⁴ *Naima*, II/786; Ş. Altundağ, agm, s.446.

B. Sultan II. Osman Döneminde Padişahların Evlenme Geleneğinin Bozulması

Osmanlı Padişahları kuruluş yıllarında Anadolu'daki hakimiyetlerini sağlamlaştırmak, hatta bazen çeyiz yoluyla toprak kazanmak amacıyla genellikle Türk beyliklerinden kızlarla evlenmişlerdi. Bu durum Osmanlı'nın Anadolu'da tam hakimiyet kurmasının ardından değişti ve padişahlar saraydaki cariyelerle evlenmeye başladılar. Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra padişahların cariyeler ile evlenmesi bir gelenek halini aldı⁴⁵. Sultan II. Osman dönemine gelindiğinde yaklaşık bir buçuk asırdır sultanların Türk kızları ile değil de saraydaki cariyeler ile evlenme geleneği sürüyordu⁴⁶.

Sultan II. Osman, Lehistan Seferi dönüşünde kendisine eş olmak üzere iki hanım seçti. Bunlardan birisi Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızı Akile Hanım, diğeri de Pertev Paşa'nın kızıdır. Osmanlı sarayında süregelen bir buçuk asırlık cariyeler ile evlenme geleneğini bozan II. Osman'ın bu davranışı o dönem için çok da hoş karşılanmadı. Özellikle Şeyhülislam Esad Efendi, padişahların cariyeler ile evlenme geleneklerinin olduğu konusunda ısrarcı davranarak kızını vermemek konusunda diretti. Sultan II. Osman Pertev Paşa'nın kızı ile evlenirken de devlet adamları engel olmaya çalıştılar. Ancak tüm engellemelere rağmen Sultan II. Osman Türk kızları ile evlendi ve bir buçuk asırlık geleneği bozdu ancak bu uygulama daha sonraki padişahlar tarafından devam ettirilemedi⁴⁷.

⁴⁵ Çağatay Uluçay, Harem II, s.41; Padişahların Türk kızları ile evlenme geleneğini bırakmalarının asıl nedeni, kızlarını aldıkları ailelerin daha sonradan sultanlık iddiasında bulunmaları ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Hammer,age, s.733; Mehmet Öz, agm, s.718.

⁴⁶ Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IX, s.1814; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; L. P. Pierce, age, s.99; Mehmet Öz, agm, s.718.

⁴⁷ Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; Hammer,age, s.733; L. P. Pierce, age, s.99; Mehmet Öz, agm, s.718.

C. Sultan II. Osman Döneminde Veraset Sisteminde Değişiklik Yapılması

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde diğer Türk devletlerinde olduğu gibi saltanat yönetimi babadan oğula geçmek şeklinde vuku buluyordu. Ancak Sultan III.Mehmed genç yaşında öldüğü zaman hayatta olan en büyük oğlu Ahmed henüz on dört yaşında iken tahta oturdu. Sultan I.Ahmed çok küçük yaşta evlendiğinden bir süre çocuğu olmadı, daha sonra doğan çocuklarından bazıları ise daha bebekken öldüler. Bu durum aslında I.Mustafa'nın da şansı oldu. Çünkü Sultan I.Ahmed'in, I.Mustafa'yı ortadan kaldırma niyeti kendi çocuklarının küçük olması dolayısıyla her defasında devlet adamları tarafından engellendi⁴⁸.

Sultan I.Ahmed'in ölümünden sonra o zamana kadar devam eden kanunun aksine, ekber ve erşed⁴⁹ sistemine uygun olarak yirmi altı yaşında olup dimağen hasta olan kardeşi Mustafa hükümdar ilan edildi. Sultan Mustafa'nın vesayetini ise Şeyhülislam Esad Efendi üstlendi⁵⁰. Sultan I.Mustafa'nın ilk hükümdarlığı üç ay on gün sürdü ancak hastalığı saklanamayacak bir duruma geldiğinden Darüssaade Ağası Mustafa Ağa, Sadaret Kaymakamı, Şeyhülislam ve diğer devlet adamlarını uyararak Sultan I.Mustafa'yı tahttan indirdi ve Sultan I.Ahmed'in henüz on dört yaşında olan büyük oğlu Osman'ı hükümdar ilan ettiler⁵¹.

⁴⁸ Nocolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul 2005, s.359-360; Sultan I.Ahmed'in Osman, Mehmed, Murad, Bayezid, Süleyman, Kasım ve İbrahim isimlerinde yedi tane erkek evladı olmuştur.Bunlardan Osman, Murad ve İbrahim hükümdar olmuşlardır. Şehzade Mehmed, Sultan Osman tarafından, Bayezid, Süleyman ve Kasım da IV.Murad tarafından öldürülmüşlerdir. İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s. 127; F.Emecen, agm, s.454; İ.H.Danişmend, age, s.273-274; L.P.Peirce, age, s.137.

⁴⁹ Hanedanın en yaşlı üyesinin tahta geçmesi şeklinde gerçekleşen bu sistem 1603 yılından 1648 yılına kadar devam etti. I.Ahmed, II.Osman, I.Mustafa, III.Murad, ve İbrahim dönemlerinde ekber ve erşed sistemi ile padişah belirlendi. Zaten bu dönemde padişahlar küçük yaşta tahta çıktığından hiçbir şehzade geleneksel sancağa gitme yaşına erişmeden padişah olmuştur. Bu süreçten itibaren hanedanın tüm erkek üyeleri hayatlarını sarayda geçirdiler. Esasen şehzadelerin sancak beyliğine atanması geleneği sürdü ama bu sadece formalite olarak uygulanıyordu. Şehzadelere verilen sancağın işlerini denetleyip vergi toplamak üzere şehzadelerin yerine bir kethüda görevlendiriliyordu. L.P.Peirce, age, s.137; N.Jorga, age, s.360-361; F.Emecen, agm, s.454; İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s.127.

⁵⁰ N.Jorga, age, s.360-361; F.Emecen, agm, s.454; İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s.127.

⁵¹ *Peçevi*, II/453 ; *Naima*, II/710; *Solakzâde*, s.699; *Fezleke*, I/390; "...ve sene 1027 Rebiülevvelinin guresinde Saadetlü Padişah-ı Alempenah Sultan Mustafa, Hazreti Edhem misal, saltanat padişahlığın

D. Sultan II. Osman'ın Tahta Oturması

Sultan II. Osman tahta çıkışından bir gün sonra, bütün devlet büyükleri, vezirler ve divan ehli ile birlikte Ebu Eyyub El Ensari'nin türbesine gidip kılıç kuşandıktan sonra yine hep birlikte atalarının mezarlarını ziyaret edip ve bol sadaka dağıtıp geri döndüler⁵².

Cülus törenleri tamamlandıktan sonra cülus bahşişlerinin dağıtılmasına başlandı. Ancak bu dağıtımlar hazineye ağır yük oldu. Çünkü her cülus ve inamlar üçer bin akçe ile ancak kapanabilirdi. Üstelik seferde bulunan askerlere ve yeniçeri⁵³ bölük halkına Sultan Mustafa'nın cülus bahşişleri de henüz gönderilmemişti. İki cülus bahşişi birleştirilerek, Kapıcıbaşı Mustafa Ağa ile seferdeki askere gönderildi. Bu vazifenin zorluğu yüzünden ödül olarak Mustafa Ağa önce yeniçeri ağalığına tayin edildi. Sonra da kendisine Diyarbakır Beylerbeyliği verildi⁵⁴.

Sultan II. Osman'ın tahta oturup Ebu Eyyub el Ensari'nin türbesini ziyaret ettiği sırada Yedikule'de hapis bulunan Mehmed Giray Han⁵⁵ ve yanındaki birkaç Tatar'ın kaçtığı haberi geldi⁵⁶. Bu haber üzerine İstanbul Kaymakamı Mehmed Paşa, Mehmed Giray'ı yakalamaları içinden denizden ve karadan olmak üzere iki koldan asker gönderdi. Mehmed Giray'ı aramak ve yakalayıp tekrar getirmek için denizden İstanbul Subaşı Hacı Subaşı,

hüsn-i ihtiyar ile Sultan Osman ibn Ahmed Han Hazretlerine fariğ olup, kendüleri hal-i hayatında vahdet ihtiyar edip kuşe-nişin oldular..." *Topçular Katibi*, II/670; Ayrıca bkz. İ.H.Uzunçarşılı, *age*, c.III, k.I, s. 127; L.P.Pearce, *age*, s.137; Mehmet Öz, *agm*, s.718.

⁵² *Peçevi*, II/453 ; *Naima*, II/710; F.Emecen, *agm*, s.453; N.Sakaoğlu, *agm*, 395; Ş.Altundağ, *agm*, s.453.

⁵³ Yeniçeri Ocağı hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Osmanlılarda Askerî Teşkilat", **Osmanlı Ansiklopedisi**, c.IV, İstanbul 1996, s.15-18; Reşat Ekrem Koçu, **Yeniçeriler**, İstanbul 1964, s.10-22; R. Mantran, *age*, s.227-233.

⁵⁴ *Peçevi*, II/453-454 ; *Naima*, II/710; *Fezleke*, I/390; N.Sakaoğlu, *agm*, s.397; F.Emecen, *agm*, s.454.

⁵⁵ Kırım Hanı Selamet Giray'ın ölümünden sonra Canbey Giray'ın Kırım Hanı olmasını istemeyen Mehmed Giray harekete geçti. İsyan başlatmanın etkili olmayacağını düşündüğünden M.1613'te (H.1022) adamlarıyla Rumeli'ye geçip hükümet aleyhine çalışmaya başlamıştı. Ancak Tekirdağ'da bulunduğu sırada padişahın huzuruna çıkıp af dilemiş ve affedilmişti. Daha sonra hükümet aleyhine davranışlara devam ettiği için bu hareketleri onu sevmeyenler tarafından Sultan I.Ahmed'e suikast düzenleyeceği konusunda söylentilerin çıkmasına neden oldu. Bu nedenle de aynı yıl Yedikule'ye hapsedilmişti. İ.H.Uzunçarşılı, *age*, c.III, k.II, s.10.

⁵⁶ *Peçevi*, II/453 ; *Naima*, II/710-711; *Fezleke*, I/390.

karadan ise İskender Paşa görevlendirildi. İskender Paşa'dan önce Ahyolu ve Varna'ya ulaşan Hacı Subaşı, bölge halkını da örgütledi ve hep birlikte Mehmed Giray ile yanındaki Tatarları aramaya başladılar. Mehmed Giray ve on adamı ikinci vaktinde bölgeye gitmişti. Yorgunluktan bir ağacın altında dinlenirken halkın kendilerini fark ettiğini anlayınca kaçtılar. Kaçarken de bir yeniçeriye ok atarak öldürdüler. Halk uzun takibin ardından Mehmed Giray'ı ve yanındaki adamları yakalayıp İskender Paşa'ya teslim etti. İskender Paşa'ya ve yanındaki adamlarına bu başarılarından dolayı ödül olarak hil'atler giydirildi ve bir yük akçe verildi. Mehmed Giray'da tekrar Yedikule'ye hapsedildi⁵⁷.

Sultan II. Osman tahta çıktığında (M.1618-H.1027) devlet düzeni ve eski kanunlar iyiden iyiye bozulmuştu. Bunun esas nedeni olarak padişahın otoritesinin zayıflaması gösterilebilir. Devlet düzeninde önceleri tek yetkili kişi padişah iken XVII. asır başlarında artık diğer devlet adamları etkili oldu. Sorumsuz kimseler padişah otoritesini kendi şahsî çıkarlarına alet etmeye başladılar. Bu insanlar devlet memuriyetlerine rüşvetle adam alırken, kendi istediklerini yapmak için de devlet hazinesinden para alıp rüşvet dağıtmaya başladılar. Yalnız devlet adamları değil ulema sınıfı bile git gide rüşvete alıştı. Padişahın otoritesinin bozulmasında, onun devlet işlerine kayıtsız kalması da etkili oldu. Bu zayıflık nedeniyle eyaletlerde kargaşa yaşanmaya başladı. Eyaletlerde halk ve ulema padişah fermanına aldırılmaz duruma geldi. Kapıkullarının artan baskısı yüzünden eyalet yöneticileri de iş yapamaz hale geldi⁵⁸.

Sultan II. Osman'ın saltanatından önceki yıllarda Osmanlı devlet düzeninde devşirme-kul sistemi de bozulmuştu. Reaya sınıfının askeri sınıfa girmiş olması bozukluğun başlıca sebeplerindendir. Sultan III.Murad devrinden itibaren reayanın silah taşınması, kapıkulu olması veya doğrudan doğruya sipahi tımarı alması yasaktı. Bahsi geçen yıllarda artık bu kanunlara riayet edilmemeye başlandı. Sonuçta askerin kalitesi düştü, orduda ve

⁵⁷ *Peçevî*, II/453 ; *Naima*, II/710-711; *Fezleke*, I/390.

⁵⁸ Yaşar Yücel, agm, s. 316.

eyaletlerde düzen bozuldu, bu nedenle de çiftçiler topraklarını bırakmaya başladılar. Bunlar arasında türeyen leventlerin ve sekbanların birçoğu celalî oldular. Durum o kadar karışık bir hal aldı ki olur olmaz reaya bir çift öküzünü satıp, verdikleri rüşvetin çokluğuna göre kimi sipahi, kimi yeniçeri olup istedikleri dirliğe ve memuriyete geçti⁵⁹.

XVI. asırda devlet ve toplum düzeninde meydana gelen bozulmaların diğer bir ayağını da tımarlı sipahi ordusunun eski önemini kaybetmesi oluşturur. Osmanlı Devleti'nin esas ordusunu eyaletlerde tımarlarında oturan sipahiler teşkil ediyordu. Fakat XVII. asırda saray halkı ve ileri gelen devlet adamları, padişahın otoritesinin zayıflamasından yararlanarak tımar ve zeametleri kendi tasarrufları altına geçirdiklerinden sipahi aileleri dirliksiz kalmaya başladı. Bu durumda da devlet kapıkulunun sayısını artırmak zorunda kaldı, bu askerlere ulufe, maaş yetiştirmek zorlaştı, merkezi hazinenin yükü fazlasıyla arttı ve devlette mali sıkıntı yaşanmaya başladı. Askerin bu durumunu gören reaya da asker olmaya özenip toprağını bırakınca üretim durma noktasına geldi. Merkezi hazinenin artan masraflarını karşılamak için de reayanın vergisi artırıldı. Fakat bu dönemde iltizam usulü genişlediğinden suiistimallerin önüne geçilemedi ve halk vergisini ödeyemeyecek hale geldi. Vergisini ödeyemeyen halk dağılmaya, toprağını bırakıp kaçmaya, levent veya sekban olmaya ya da eşkıyalığa başladı. Kaçanlar içinden gücü yetenler Rumeli'ye, İran'a ve Kırım'a kaçıp sığındılar. Bu kargaşa ortamında Üsküdar'dan Bağdat'a ve Sivas'ın güneyinden Erzurum ve Van'a varıncaya kadar olan köylerin ancak dörtte biri eski düzenini devam ettirebildi⁶⁰.

⁵⁹ Yaşar Yücel, age, s.316; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1820; İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s.127-128; R.Mantran, age, s.275-276; Şevket Pamuk, İktisadî Tarih, s.128-130.

⁶⁰ Yaşar Yücel, age, s.316-317; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1820; İ.H.Uzunçarşılı, age, C.III, k.I, s.127-128; Robert Mantran, age, s.275-276; S.Shaw, age, s.259; Suraiya Faroghi, "Krizler ve Değişim", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, c.II, ed. Halil İnalcık, Eren Yayınları, İstanbul 2004, s.563-565; Metin Kunt, "Siyasal Tarih 1600-1789", **Türkiye Tarihi**, c.III, Yay. Yön. Sina Akşin, Cem Yayınları, İstanbul 2005, s.20-22.

E. Sultan II. Osman'ın Yapmak İsteddiği Yenilikler

Sultan II. Osman tahta çıktığı andan itibaren devlet içinde ve askeriyede bazı bozulmaların olduğunu tespit etti, bunları değiştirmek veya düzenlemek yolunda girişimlerde bulundu. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti'nde askeri alanda yenileşme hareketlerinin başladığı ilk dönem olarak Sultan II. Osman dönemi gösterilebilir. Ancak yenilik yapmak için sadece padişah iradesinin yeterli olmadığını, köklü değişiklikler için dirayetli devlet adamlarına da ihtiyaç duyulduğunun en bariz örneği de yine Sultan II. Osman döneminde görülmektedir. Keza Sultan Genç Osman'ın yenilik konusundaki girişimleri devlet adamlarının dirayetsizliği nedeniyle ya tam idrak edilemedi ya da aynı devlet adamları bu yenilik çalışmalarından kendileri ve akrabaları için pay çıkarmaya çalışarak olayı bambaşka bir görünüme kavuşturdular. Sultan II. Osman'ın hal'i ve öldürülmesiyle sonuçlanan olaylar da yine bu nedenlerle başladı.

Sultan II. Osman'ın ilk yenilik teşebbüsü askeri alanda oldu. Hotin Seferi ve öncesinde yeniçeriler ile sipahilerin otorite tanımaz davranışları ve savaşta gevşek davranarak zaferin kazanılmasını önlemeleri, aynı zamanda Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın yeni bir ordu kurmak için Mısır'a gidilerek asker toplanması gerektiği yolundaki telkinleri padişahın yeni bir ordu kurmak istemesi fikrinde etkili oldu. Bu niyetle Hacca gitmek bahanesiyle hazırlıkların başlatılmasını istedi. Sultan Genç Osman yeniçeri ve sipahi ocaklarındaki bozulmaları fark etmişti ama artık ciddi bir güç haline gelen bu ocağı ortadan kaldırmak o kadar da kolay olmayacaktı. Nitekim padişahın Hacca gitmek istemesindeki asıl nedeni tahmin eden yeniçeriler Sultan II. Osman'ı bu kararından döndürmek için isyan başlattılar. Yeniçerilerin bu isyanı bir süre sonra amacını aşarak daha önce hiçbir padişaha uygulanmamış ve uygulanmayacak olan olayların da başlangıcını oluşturdu. Sultan II. Osman yapmak istediği bu önemli yeniliğin bedelini,

tecrübesizliği ve yanında kendisine destek olacak dirayetli, güçlü bir devlet adamının olmayışı nedeniyle canı ile ödedi⁶¹.

Sultan II. Osman devlet adamlarının giydiği kıyafette de değişiklik yapmak istiyordu. Hatta bu fikrini gerçekleştirmek için önce kendisi eski iri kavuklu, ağır padişah kıyafetlerini giymeyi bırakıp, daha hafif elbiseler giymeye başladı. Ancak Sultan II. Osman'ın giydiği bu hafif kıyafetler yaşı küçük olduğu için zaten zayıf olan vücudunu daha da zayıf gösterdi ve halkın gözündeki padişah ihtişamını ve saygınlığını da yok etti⁶².

Sultan II. Osman saraya ve hareme oldukça ilgi gösteren bir padişahtı. Hatta Topkapı Sarayında yaşamasına rağmen Sultan I.Ahmed'in başlayıp bitiremediği Boğaz'daki Beşiktaş Sarayı'nı tamamlattı ve bu sarayın yapımından sonra Topkapı Sarayı eski önemini yitirmeye başladı⁶³. Sultan Genç Osman sadece sarayda değişiklik yapmakla kalmadı, Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızı Akile Hanım ile evlenerek Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren süregelen padişahların cariyelerle evlenme geleneğini de bozdu⁶⁴.

Osmanlı Devleti'nde Kanuni Sultan Süleyman döneminden sonra sarayda kadınlar etkin olmaya başladılar. Özellikle Nurbanu, Safiye Sultan ve onlara bağlı kadınlar derecelerine göre devlet adamlarına baskı yaparak, adamlarını diledikleri işlere ve yerlere tayin ettirirlerdi. Bu uygulama ile göreve hak eden başarılı insanın gelmesi usulü kalktı ve rüşvet ve iltimasla yapılan tayinler ön plana çıktı. Daha sonrasında III.Mehmed'in ölümünün ardından I.Ahmed, I.Mustafa, II. Osman ve IV.Murad gibi çocuk denilecek yaşta ya da dimağen hasta olan padişahların tahta geçmesi ile saraydaki kadın nüfuzu daha da arttı⁶⁵. Sultan II. Osman belki de bu durumu fark ettiğinden Harem-i Hümayun'u tasfiye ederek, padişahların Türk ailelerinden

⁶¹ *Musîbetnâme*, s.9-10; *Naima*, II/762; *Peçevî*, II/462; S.Shaw, age, s.265-266.

⁶² İ.H.Danişmend, age, s.292; L. P. Peirce, age, s.375; Mehmet Öz, agm, s.718.

⁶³ Çağatay Uluçay, age, s.3.

⁶⁴ Çağatay Uluçay, age, s.41; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; Hammer,age, s.733; Mehmet Öz, agm, s.717.

⁶⁵ Çağatay Uluçay, age,s.48-49; Mehmet Öz, agm, s.718; S.Shaw, age, s.264.

nikahla kız almaları geleneğini oturtmak istiyordu⁶⁶. Bu nedenle Osmanlı padişahları içinde çok kadınlı padişahların olmasına karşılık II. Osman'ın sadece iki eşinin olduğu bilinmektedir⁶⁷.

F. Sultan II. Osman'ın Devlet Yönetimindeki Hataları

Sultan II. Osman on dört yaşında tahta geçmiş bir padişah olmanın tecrübesizliği ile devlet yönetiminde ve yaptığı uygulamalarda bazı hatalar yaptı, halkın ve askerî sınıfın kendisine kırılmasına neden oldu. Onun fikirlerini değerlendiren dirayetli bir akıl hocasının bulunmayışı ve yanındaki devlet adamlarının da onu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri, Sultan II. Osman'ın sağlıklı kararlar almasını önledi, her uygulamasında halk ile askeri kendisinden daha da uzaklaştırdı. Askerin Sultan II. Osman'a kırgın olmasının en büyük nedeni padişahın Hotin Seferi'nde görülmektedir. İlk olarak Sultan II. Osman'ın askere in'am dağıtmak bahanesiyle sık sık yoklamalar yaptırmasını askerler kendilerine bir güvensizlik olarak yorumlayıp padişaha kırıldılar⁶⁸.

Yine Hotin Seferi'nde Karakaş Mehmed Paşa'nın şehit olduğu haberi gelince, bunun tek sorumlusunun gayretsiz davranan yeniçeri ve sipahiler olduğu ileri sürülerek askere ağır sözlerle hakaret edildi. Ayrıca sefer esnasında düşmandan baş ve esir getiren askerlere çok az bahşiş verilerek 'getirdiğiniz esirin değeri budur' gibi aşağılayıcı sözlerle asker savaştan soğutuldu. Aynı zamanda askerin bu tutumu Sultan II. Osman'ın yeni bir ordu teşkil etme düşüncesine bürünmesine neden oldu. Sultan II. Osman yeni bir ordu kurma fikrini gerçekleştirmek için Eski Yusuf adında bir Saray Baltacısını Halep'e zahire almak bahanesiyle gönderdi ancak askerler onun Türkmenlerden sekban yazmak için gittiğini tahmin ettiler. Sultan II. Osman'ın

⁶⁶ İ.H.Danişmend, age, s.292; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; Hammer,age, s.733; Mehmet Öz, agm, s.718.

⁶⁷ Çağatay Uluçay, age, s.60; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; Hammer, age, s.733.

⁶⁸ İ.H.Danişmend, age, s.293; *Solakzâde*, s.705.

yeni bir ordu teşkil etme niyeti askerler arasında duyulunca padişaha olan kırgınlık daha da arttı⁶⁹.

Sultan II. Osman'ın Hotin Seferi'nde ok atışı talimleri yaparken karşısına hedef olarak askerleri koydurup dalga geçerek onlara ok atması askerin oldukça tepkisini çekti. Sefer boyunca askere verilmesi gerek maaş ve bahşişlerin verilmemesi ya da cimrilik yapılarak kısılması da yine Sultan II. Osman'a muhalif bir zümrenin oluşmasında etkili oldu⁷⁰.

Sultan II. Osman Hotin Seferi'ne çıkarken İstanbul muhafızlığına tayin edilmiş olan Pir Mehmed Paşa'dan sonra muhafız ve kaymakam olan Nişancı Ahmed Paşa, İstanbul'da kalan korucu ve oturak zümrelerine mensup askerlerin ulufelerini geciktirmiş bunun üzerine onlar da Ahmed Paşa'nın evini taşıyarak alacaklarını zorla tahsil etmişlerdi. Sultan II. Osman Sefer dönüşünde bu olayı öğrenince sinirlenerek korucu ve oturak zümrelerinin dağıtılması emrini verdi. Araya giren devlet adamları Sultan II. Osman'ı sakinleştirdi ve bunlardan yaklaşık iki bin kadarının tezkiresi alınıp dirlikleri kesildi. Bununla da kalmayıp suçu olmayanların da ulufeleri kesildi. Askerler yaşanan bu olaydan dolayı da Sultan II. Osman'a karşı cephe aldılar⁷¹.

Hotin Seferi'nde yaşananların yanı sıra daha sefere gitmeden önce Sultan II. Osman'ın bazı uygulamaları askerlerin kendisine kırılmalarında etkili oldu. Bunlardan biri padişahın tebdil-i kıyafetle geceleri meyhane ve bozahaneleri gezerek orada gördüğü yeniçeri ve sipahileri kendi eliyle cezalandırmasıdır. Aslında kanun gereği görevine riayet etmeyen askerin Ağakapısı'na gönderilmesi gerekirken Sultan II. Osman içki yasağına riayet etmeyen bu askerleri önce kendisi sokak ortasında döver, ardından bostancılara vererek denize atılmalarını isterdi. Şehirlilerden bu yasağa uymayanları da taş gemilerde kürek cezası verdirmek suretiyle cezalandırırdı.

⁶⁹ *Musibetnâme*, s.8-10; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129.

⁷⁰ İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.130; İ.H.Danişmend, age, s.294; *Musibetnâme*,16; *Solakzâde*, s.705.

⁷¹ İ.H.Danişmend, age, s.294-295.

Sultan II. Osman'ın bir padişaha yakışmayan bu uygulaması askerin kendisine duyduğu saygının ve sevginin azalmasına neden oldu⁷².

Sultan II. Osman son derece gururlu bir padişahı ve bu gururu vezirleri bile kendisinden soğuttu. Özellikle Sultan II. Osman yüksek memuriyetler için vezirlerden rüşvet aldığı söylentisinin halk arasında yayılması halkın da padişaha olan güvenini ve saygısını azalttı⁷³.

Askeri sınıfı olduğu gibi ilmiye sınıfını da gücendirmekten çekinmeyen Sultan II. Osman öncelikle ulemanın arpalıklarını kesti. Ardından Şeyhülislam'ın elinden fetva vermek dışındaki tüm yetkileri aldı. Hoca Ömer Efendi'ye Şeyhülislamın üzerinde yetki verdi. Ulemanın fikirlerine önem vermeyip sadece Darüsaade Ağası Süleyman Ağa ile Hüseyin Ağa'nın yönlendirmeleri ile hareket etti. Bu da halk ve askeri sınıfın ardından ulemanın da Sultan II. Osman'a kırılmasına neden oldu⁷⁴.

Askeri sınıfın, halkın ve ulemanın kalbini kıran Sultan II. Osman tüm bunların üzerine bir de Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren kanunî bir hal alan ancak Sultan I.Ahmed döneminde I.Mustafa'nın sağ bırakılmasıyla son verilmiş olan "kardeş katli" uygulamasını yeniden başlattı. Sultan II. Osman'ın Lehistan Seferi'ne çıkmadan önce, taht için tehdit oluşturur gerekçesiyle kardeşi Şehzade Mehmed'i öldürtmesi halk üzerinde çok kötü bir etki bıraktı⁷⁵. Tüm bu hataları ve yanlış kararları Sultan II. Osman'ın tarihte eşi benzeri görülmeyen bir şekilde tahttan indirilip öldürülmesine neden olacak isyana da zemin hazırladı.

⁷² İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.130-131; İ.H.Danişmend, age, s.293; *Musibetnâme*, s.13-15; Hammer, age, s.733; *Solakzâde*, s.705; L. P. Peirce, age, s.254.

⁷³ İ.H.Danişmend, age, s.294.

⁷⁴ İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.127-128; İ.H.Danişmend, age, s.294; *Musibetnâme*, s.114; *Solakzâde*, s.699; S.Shaw, age, 264.

⁷⁵ İ.H.Danişmend, age, s.294; *Solakzâde*, s.700; *Musibetnâme*, s.115; L. P. Peirce, age, s.141; Mehmet Öz, age, s.718-719; S.Shaw, age, s.264.

G. Sultan II. Osman Döneminde Kardeş Katli

Osmanlı Devleti'nde kardeş katli uygulaması Fatih Sultan Mehmed döneminden çok önce başladı. Ancak Fatih Sultan Mehmed çıkardığı kanunla kardeş katlini meşrulaştırdı. Bu uygulama Sultan I.Ahmed'in 1603 yılında tahta çıkışına kadar devam etti. I.Ahmed tahta çıktığında henüz on beş yaşında olduğu ve çocuğu olmadığı için kardeşi Mustafa'nın hayatına dokunulmadı. Osmanlı Devleti'nde veraset sisteminde meydana gelen, ekber ve erşed sistemi olarak adlandırılan bu değişim, Sultan II. Osman döneminde kardeş katli uygulamasının devam etmesini engelleyemedi⁷⁶.

Sultan II. Osman Hotin Seferi'ne çıkamaya karar verdikten sonra ilk iş olarak kendisi seferdeyken taht için tehlike oluşturabilecek unsurları ortadan kaldırmak istiyordu. 1618 (H.1027) tarihinde Sultan I.Mustafa'yı dimağın hasta olduğu gerekçesiyle tahttan indirip yerine Sultan II. Osman'ı tahta çıkarırken, Darüssaade Ağası Mustafa Ağa'ya Hoca Ömer Efendi bir mektup gönderdi. Mektupta, Osman'ın gururlu bir şehzade olduğu ancak Şehzade Mehmed'in padişahlık için daha uygun vasıflara sahip olduğu yazılıydı ve kendisi de Şehzade Mehmed'in padişah olmasını istiyordu⁷⁷.

Darüssaade Ağası Mustafa Ağa, Hoca Ömer Efendi'nin mektubunu göz ardı edip Sultan II. Osman'ı tahta çıkardı. Sultan II. Osman, Yusuf isimli birini Mustafa Ağa'nın tüm itirazlarına rağmen saraya aldırıp ve zamanla onun yönlendirmesinin etkisinde kaldı. Darüsaade Ağası Mustafa Ağa yaptığı bazı hatalarda Sultan II. Osman'a engel olmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Mustafa Ağa'nın yönlendirmelerinden hoşlanmayan padişah onu görevinden alarak Mısır'a gönderdi. Yerine de Süleyman Ağa'yı Darüsaade Ağası olarak görevlendirdi. Mustafa Ağa giderken, daha önce Sultan II. Osman'ın tahta çıkışı sırasında Hoca Ömer Efendi'nin kendisine Sultan Osman ve Şehzade

⁷⁶ Mehmet Öz, agm, s.718-719; Halil İncılık, "Osmanlı Tarihi Üzerinde Kamuoyunu İlgilendiren Bazı Sorular", **Doğu Batı Makaleler I**, Ankara 2010, s.197-198.

⁷⁷ "...Gerçi sultan Osman Han'ı cülus itdürüsiz, fe-emma, Sultan Osman, mağrur şehzadedir ve bir mikdar, mu'aniddür ve Şehzade Sultan Mehmed, bir şehzade-i kamildir ki ancak olur, benim bildüğüm budur. Bakisin, siz, yiğ bilürsiz...". *Musîbetnâme*,s.116.

Mehmed ile ilgili fikirlerini yazıp verdiği mektubu, Darüssade Ağası Süleyman Ağa'ya bıraktı ve yeri geldiğinde bu mektubu padişaha vermesini istedi⁷⁸.

Mustafa Ağa'nın Mısır'a gönderilmesinden birkaç gün sonra sarayda yapılan bir sohbette Sultan II. Osman'ın Hoca Ömer Efendi'yi öven sözler söylemesi üzerine Süleyman Ağa padişaha, Hoca Ömer Efendi'nin aslında padişahın dostu değil düşmanı olduğunu söyleyerek Mustafa Ağa'nın giderken bıraktığı mektubu verdi. Padişah mektubu okuyunca çok üzüldü ve Hoca Ömer Efendi'yi reddetti. Bir süre sonra da onu yeniden görevinin başına getirdi. Ancak devlet adamlarından bazılarının Şehzade Mehmed hakkındaki bu gibi fikirleri Sultan II. Osman'ı rahatsız etmeye başladı. Hotin Seferi'ne çıkacağı sırada tahtı boş kalacakken arkasında taht için güçlü birini bırakmak istemiyordu. Sultan II. Osman Şeyhülislam Esad Efendi kendisine fetva vermeyince, Kızlarağasının telkinleriyle Taşköprülüzade Kemaleddin Efendi'den fetva alarak kardeşi şehzade Mehmed'in öldürülmesine izin verdi⁷⁹.

Şehzade Mehmed, kendisini öldürtmeye geldiğinde Sultan II. Osman'a çok yalvardı. Sultan II. Osman ve kardeşi Şehzade Mehmed, Osman'a padişahlık verilmeden önce konuşarak birbirlerine, içlerinden kim padişah olursa diğerinin hayatına kast etmeyeceğine dair söz vermişlerdi⁸⁰. Şehzade Mehmed kendisinden üç ay büyük olan ağabeyine bu sözlerini yalvararak hatırlattı. Fakat Şehzade Mehmed'in söylediği hiçbir şey Sultan II. Osman'ı verdiği karardan döndürmedi. Şehzade Mehmed'in üzerine kement atıldığı sırada Sultan II. Osman'a padişahlığının kısa sürmesi konusunda beddua ettiği bilinmektedir⁸¹. Nitekim Şehzade Mehmed'in bu bedduası kabul olmuş olsa gerek ki kısa süre sonra Sultan II. Osman da tahttan indirilip öldürüldü. 9

⁷⁸ *Musibetnâme*, s.116; *Solakzâde*, s.700; Hammer, age, s.729.

⁷⁹ *Musibetnâme*, s.116; *Solakzâde*, s.700; Hammer, age, s.729; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.129-130; L. P. Peirce, age, s.141; S.Shaw, age, 264.

⁸⁰ "...Biraderine kıyma, kanı senünle itduğumuz ahd ü eyman kim, sen padişah olursan bana kıyma, ben padişah olursam sana kıymayayın diyüp, kasem ü and ü eman itdüklerimiz kanı?..". *Musibetnâme*, s.117.

⁸¹ "...Osman! Allah'dan dilerim, tac u tahtın yıkılsun ve ben ömrümden nice behre-mend olmadıysam, sen dahi, behre-mend olmayasun...". *Musibetnâme*, s.117; *Peçevî*, II/459; *Naima*, II/737-738; *Solakzâde*, s.720; İ.H.Danişmend, s.278-279; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.130; L. P. Peirce, age, s.144.

Ocak 1621'de (15 Safer 1030) Şehzade Mehmed öldürülürken, 20 Mayıs 1622 (9 Receb 1031) tarihinde de Sultan II. Osman öldürüldü⁸².

H. Sultan II. Osman Dönemindeki Doğal Afetler

Sultan II. Osman döneminde bazı gökyüzü olayları ve doğal afetler yaşandı. Bunlardan birisi 1618 (H.1027) yılında İran ile yapılan savaşın devam ettiği günlerde yaşandı. Gökyüzünde bir beyaz direk görüldü ve bu direk zamanla bir kuyruklu yıldız şeklini aldı. Gökyüzüne bakıldığında rahatlıkla görülen bu yıldız halk arasında uğursuzluk olarak kabul edildi ve uğursuzluk söylentileri hızla yayıldı⁸³. Aynı yıl İstanbul'da büyük bir yangın çıktı ve bedesten yandı. Ertesi sene (1619) yine aynı yerde çıkan yangında çarşının her tarafı harap oldu⁸⁴.

Sultan Genç Osman döneminde 1619 (H.1028) yılında yaşanan bir diğer olay da şu şekilde gerçekleşti; Budin Muhafızı Karakaş Mehmed Paşa'dan arz gelip Şaban ayı ortalarında Macaristan'ın kuzeyinde Avusturya'da ikinci vaktinde yuvarlak bir siyah bulut görüldüğü ve bu buluttan kan yağdığını görenler oldu. Ardından müthiş bir yıldırım koptu ve buluttan haç şeklinde bir ateş görüldü. Sonra gökyüzünde büyük bir duman toplandı ve dağıldı. Dumanın dağılmasının ardından şiddetli bir yıldırım sesi daha duyuldu. Bu yıldırım sesi o kadar şiddetliydi ki duyanları korkuttu. Yıldırım sesinden korkup çöle kaçanların birçoğu kayboldu ve bir daha bulunamadı. Ardından gökten üç kere daha böyle kuvvetli ses duyuldu ve

⁸² Mufasssal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; Hammer, age, s.733; İ.H.Danişmend, s.279; *Musibetnâme*, s.117'de bu tarihi verirken *Solakzâde*, Sultan II.Osman'ın 9 Receb'de öldürüldüğünü ifade eder(s.701).

⁸³ *Naima*, II/718; Mufasssal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; Hammer, age, s.733; İ.H.Danişmend, age, s.279-280.

⁸⁴ Mufasssal Osmanlı Tarihi, IV/1822; Mufasssal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş. Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; Hammer, age, s.733; M.İlgürel, agm, s.443.

görünen siyah buluttan siyah ve yuvarlak meteor taşları yere düşüp, düştükleri yere gömüldü. Halk telaş içinde sağa sola kaçıştı⁸⁵.

1619 (H.1028) yılında üç gün dört gece süren şiddetli yağmur yağdı. Bu yağmurun şiddetinden meydana gelen selde birçok mahalle harap oldu. Özellikle Aksaray'daki Koğacıdede Mahallesi su içinde kaldı. Kasımpaşa'da birçok ev su içinde kaldı. Böyle bir yağmur yağması ve ardından üç gün dört gece süren sel felaketinin yaşanması daha önce görülmemiş bir olaydı. Aynı senenin kış mevsiminde de daha önce görülmemiş bir fırtına koptu ve halkı çok zor durumda bıraktı⁸⁶.

1620 (H.1029) senesi başlarında veba salgını yaşandı. Yaz ayının ortalarına kadar devam eden salgın hastalık yüzünden çok sayıda kişi öldü⁸⁷.

Sultan II. Osman döneminde yaşanan doğal afetlerin en büyüğü hiç şüphesiz Haliç Boğazı'nın donmasıdır. 3-19 Ocak 1621 (1-16 Rebiülevvel tarihleri arasında yaşanan bu olay görenleri hayrete düşürdü. O sene İstanbul'a çok fazla kar yağdı, yaşanan kışın şiddetinden deniz baştan başa dondu. Sadece denizin ortasında küçük bir nehir kadar yer açık kaldı. Bir gün sonra Sarayburnu ile Üsküdar arası tamamen buz tutup, Galata'dan İstanbul'a ve Has-Bahçe'den Kireç kapısına insanlar deniz üzerinden yürüyerek geçmeye başladılar. Bu nedenle deniz vasıtaları işlemez duruma geldi. Ekmek fiyatları ve et fiyatları neredeyse iki katına çıktı⁸⁸.

⁸⁵ *Naima*, II/722; *Musibetnâme*, s.120; Mufasssal Osmanlı Tarihi, IV/1822.

⁸⁶ *Musibetnâme*, s.120; *Naima*, s.120; Mufasssal Osmanlı Tarihi, IV/1822; M.İlgürel, agm, s.443.

⁸⁷ Mufasssal Osmanlı Tarihi, IV/1822; *Musibetnâme*, s.120; *Naima*, s.120.

⁸⁸ Seyit Haşimi isimli bir şair kışın bu denli şiddetini şu şiiriyle anlatır. Şiirde ebced hesabıyla olayın yaşandığı yıl da yazmaktadır:

İstanbul Üsküdar arası dondu, kış kati oldu
Geçer her canibe adam yürür, havf etmeyip buzda
Denizle yer bir oldu, var ona ibret gözüyle bak
Silüp gaflet gubarın dahi, ger kim var ise gözde
Yürü süz u güdaz ile, tazarru eyle Mevla'ya
Umarız kim bürüdet def olup, tesir ede sözde
Dedim ey Haşimî tarihin, anın lafz u ma'nide
Yol oldu Üsküdar'a Akdeniz dondu bin otuzda.

Musibetnâme, s.121; *Naima*, II/736; *Peçevî*, II/459; *Solazkâde*, s.700-701; Hammer, age, s.729; M.İlgürel, agm, s.443.

Bunların dışında Sultan II. Osman döneminin önemli doğa olaylarından biri de yaşanan güneş tutulmasıdır. Sultan II. Osman Hotin Seferi'ne gitmek için hazırlıkları başlattığında 20 Mayıs 1621 (29 Cumadelahire H.1030) tarihinde güneş tutulması yaşandı. Güneş tutulmasından önceki ve sonraki birkaç gün halk tarafından uğursuz sayılırdı. Bu nedenle güneş tutulunca bir işe başlamak katiyen uygun görülmezdi. O tarihte böyle büyük bir sefere başlanması uygun görülmemişse de Sultan II. Osman'ın kararı ile sefere çıkıldı⁸⁹.

I. Sultan II. Osman Döneminde Para Ayarının Düzeltilmesi

Osmanlı Devleti'nde 1585 yılından sonra ekonomik alanda görülen en büyük değişim tağşişlerin yapılmayıp akçenin değerini korumak için girişimlerde bulunulmasıdır. Bunun en büyük nedeni de hiç şüphesiz maaşlarını akçe hesabından alan yeniçerilerin varlığıdır. Hatta bu tağşişler nedeniyle yeniçeriler sık sık ayaklanıp paradan sorumlu olan kişilerin öldürülmesiyle sonuçlanan isyanları başlattılar. Bu isyanlarda gittikçe güçleri artan ve padişaha bu yolla her istediğini yaptıran yeniçerilerin baskısı ile Sultan II. Osman döneminde de akçe ayarının yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapıldı⁹⁰.

1619 yılında (1 Muharrem 1028) Sultan II. Osman yeni akçe ve onarlık Osmanî kesilmesini istedi. Bu ferman üzerine Şikk-ı Sani Defterdarı Bekir Efendi, Darphane üzerine nazır olarak tayin edildi. Sultan II. Osman, Bekir Efendi'ye on kese altın sermaye olarak verdi ve bu sermaye ile diğer Osmanlı memleketlerinde de darphaneler açıldı. Bir süre sonra tüm Osmanlı memleketlerinde eski akçe kullanılması yasaklanarak yeni akçenin kullanım alanları geliştirilmek istendi. Ancak yeni akçe ekonomide sarsıntıya sebep

⁸⁹ *Naima*, II/738-739; *Fezleke*, I/394. *Zafernâme*, s.150; İ.H.Danişmend, age, s.281.

⁹⁰ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.155; Halil İnalcık, "Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış", **Doğu Batı Makaleler I**, Ankara 2010, s.168-169.

oldu ve memlekette darlık ve sıkıntı görülmeye başlandı. Ekonomik alanda yapılan bu yeniliğin halkı daha da zor durumda bırakmasını önlemek için eski akçeden ayarı sağlam olanların da kullanımına izin verildi⁹¹.

J. Sultan II. Osman'ın Edebî Kişiliği

Sultan II. Osman on dört yaşında tahta geçmiş genç bir padişah olmasına rağmen birçok konuda iyi eğitim aldı. Özellikle hat sanatıyla uğraşan Sultan Genç Osman Hz. Muhammed'in kadem-i şerifini resmederek yanına da bir tuğra çekti. Daha sonra da bu tuğrayı Eyüp Sultan Türbesine hediye ettiği bilinmektedir⁹².

Hat sanatıyla uğraşmasının yanı sıra atalarının şiir yazma geleneğine uyan Sultan II. Osman şiirlerinde "Farisî" mahlasını kullanırdı. Sultan II. Osman, sekseni aşkın gazel ve şiirinden oluşan bir de divan tertipledi. Sultan II. Osman'ın şiirlerinde Farisî mahlasını seçmesi atlara duyduğu derin sevginin bir yansıması olmalıdır⁹³.

Sultan II. Osman'ın şiirleri incelendiğinde altmış dört şiirini nazım türünde verdiği dikkate alınırsa onu daha çok bir 'nazım şairi' olarak nitelendirmek mümkündür. Genel olarak divan edebiyatında görülen mazmunlar, kıssalar, hikayeler Sultan II. Osman'ın şiirlerinde de yer alır⁹⁴. Divan Edebiyatının kalıplaşmış mazmunlarını kullanan Farisî, sevgilisini de yine aynı kalıplarla anlatır:

⁹¹ *Naima*, II/720; *Topçular Katibi*, II/695; L. P. Peirce, age, s.344-345; Şevket Pamuk, *Paranın Tarihi*, s.155; Halil İncelik, agm, s.169-170.

⁹² Sultan II.Osman'ın çektiği bu tuğranın yanında şu beyit yazmaktadır:

"...Türbe-i nur-ı 'alemdar-ı Resula bu nişan

Eser-i şah-ı cihan Hazret-i Sultan Osman..." Coşkun Ak, age, s.285.

⁹³ Coşkun Ak, age, s.285; F.Emecen, agm, s.455; N.Sakaoğlu, agm, s.398; Ş.Altundağ, agm, s.448; İ.H.Danişmend, age, s.273-274.

⁹⁴ Coşkun Ak, age, s.286.

Mest itdi beni 'aşkun eyâ dilber-i mümtâz
 Her gice benüm nâlemi gûş it hele biraz
 Ol ruhlarunun alına hayran dururam
 Siyah saçına benzemesün sünbül-ü nâ-sâz⁹⁵

Sultan II. Osman yazdığı şiirlerde padişah olmasına rağmen yüzüne bakmayan sevgilisinden de şikayet eder. Ancak bu tür kalıplar divan edebiyatının çok da yabancı olmadığı türden kalıplardır. Farisî, kendisinden önceki divan şiiri kalıplarına fazla da bir özgünlük katamamıştır:

Cür'a-veş ayakda kaldum nidem ah
 Dest-res kimse olmadı eyvah

Neyleyem tut ki 'aleme şâham
 Yüzüme bakmaz ol güzel yüzi mâh⁹⁶

Farisî, yine divan edebiyatında çok sık karşılaşılan şekilde kendisini gururlu ve gözü pek biri olarak yansıtmıştır. Bazı mısralarda gözünü kırpmadan sevgilisine canını feda edebileceğini yazmıştır:

Ger gurbet illerinde ölürsem firâkile
 Canum feda olsun sana sen heman sag⁹⁷

Farisî'nin şiirlerinde bahar motifi ön olana çıkmaktadır:

İlkbahar gelse, laleler güller açsa
 Bülbüller şarkı söylese, aşıklar şaşkına dönse
 Sevgililer ortaya çıksa, elden şarap düşmese
 Gece gündüz ney çalınsa

⁹⁵ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.18.

⁹⁶ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.16.

⁹⁷ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.17.

Farisî garet ide berf askeri 'alemleri
Tiz yetiş ey nev-bahar kılsun bu askerler firar⁹⁸

Farisî, sevgilisine o kadar aşıktır ki bu aşkın yansımasını yine mısralarda bulmak mümkündür. Aşkı uğruna tacını, tahtını, malını bile bırakabileceğini yazan Farisî, bununla da kalmayıp Hint, Rum ve Mısır'ı sevgilisinin ayaklarına sunar:

İstemem dünyada Hind u Rum u Mısrun devletin
Giceler tâ sabaha dek Hakka niyazum var benüm⁹⁹

Sultan II. Osman'ın şiirlerinde Divan şairlerinde olduğu gibi sevgiliye yapılan benzetmeler vardır. Bu mısralarda sevgilinin saç kement, dudağı kırmızı olarak tasvir edilir:

Zülfün kemendi bî-aman
Ağzun şarabı erguvan¹⁰⁰

Sultan II. Osman şiirlerinde sorumluluklarını da unutmuş değildir. Taht konusunda kendisine öğütler verir ve onun dünyadaki nimetlerin aldatıcı olduğunu bilen bir padişah olduğunu şiirlerinden anlamak mümkündür. Belki de dünyayı önemsemediği ve kendisini toplumdan sorumlu gördüğü için aldığı kararlarda daha cesur davranmıştır:

Şah oldun ise bir kuru toprak değil misen
Bay oldun ise katre-i nâ-pak değil misen
Dünya evinde zevk u sefa hoştur amma veli
Ruz-ı cezada Farisî mes'ul değil misen¹⁰¹

⁹⁸ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.7.

⁹⁹ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.15.

¹⁰⁰ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.5.

¹⁰¹ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.11-12.

Sultan Genç Osman yaşadığı aşkı ifade ederken şahlara yakışır bir aşk olduğunu söylemektedir:

Acebdür halk-ı alem bana pend itmekte ma'iller
Meğer bilmezler aşkın lezzetin ol sûfi cahiller
Eğer görseydi halk ben sevdiğim ol taze cananı
Ki her biri reh-i kûyında hak olmaza kailler¹⁰²

Sultan II. Osman'ın şikayetçi olduğu tek konunun sevgilinin ilgisizliği olmadığını şansından yana da şikayetleri olduğunu görülmektedir:

Bende etti beni bir şaha felek
Reşk eder gördüğünce gökte melek
Aşık olan zaman-ı hüsninde
Devleti var demez feleğe kelek¹⁰³

Sultan II. Osman'ın şiirlerinde adı geçen tek devlet adamı aynı zamanda kayınbabası olan Şeyhülislam Esad Efendi'dir:

Farisî yeg şiir söyler Müftü Esad da'imüz
Söylesin buna nazire çok görür ihsanımız¹⁰⁴

Divan şairlerinin şiirlerinde deyimler olduğu gibi Sultan II. Osman'ın şiirlerinde de deyimlere rastlanmaktadır. Bulunduğu devre göre şiirlerini oldukça sade bir dille yazmıştır. Genellikle kendinden önceki divan şairlerinin kullandığı kalıpları kullanan, nazım şairi olarak nitelendirdiğimiz Farisî, divanındaki yirmi dokuz gazeliyle aynı zamanda bir 'aşk şairi' olduğunu da göstermektedir¹⁰⁵.

¹⁰² Sultan II.Osman'ın Divanı, s.10-11.

¹⁰³ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.14.

¹⁰⁴ Sultan II.Osman'ın Divanı, s.16.

¹⁰⁵ Coşkun Ak, age, s.287.

Osmanlı Devleti'nin otuz altı padişahı içinde kendine ait Divan'ı bulunan dokuz padişah'tan biri olan Sultan II. Osman, yaşının küçük olmasına rağmen edebî alanda kendisini ne kadar geliştirdiğini de ispatlamaktadır¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Divanı olan diğer padişahlar; II.Mehmed (Avnî), II.Bayezid (Adlî), I.Selim (Selimî), Kanuni Sultan Süleyman (Muhib, Muhibbî, Meftunî), III.Murad (Murad, Muradî), I.Ahmed (Bahtî), III.Ahmed (Necib), III.Selim (İlham, İlhamî, Selim, Selimî) dir. Coşkun Ak, age, s.103-323; F.Emecen, agm, s.455; N.Sakaoğlu, agm, s.398; Ş.Altundağ, agm, s.448.

İKİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. OSMAN DÖNEMİ SİYASİ GELİŞMELERİ

A. Osmanlı - İran Münasebetleri

Sultan I.Ahmed'in saltanatı zamanında İran ile imzalanan Nasuh Paşa Antlaşması gereği İran Şahı'nın her sene vermeyi taahhüt ettiği ipeği göndermemesi, elçi olarak İran'a gitmiş olan İncili Mustafa Çavuş'un geri dönmemesi ve dahası I.Ahmed'in bu anlaşmayı istemeyerek imzalamış olmasından dolayı 1615'te (H.1024) İran Seferi yeniden başladı¹⁰⁷.

İran üzerine gitmesi için Tatar Hanı Canbek Giray Han görevlendirildi. Tatar Hanı otuz bin kadar askeri ile birlikte Kızılbaşlar'a saldırmak için İran üzerine gönderilmiş olan Halil Paşa'dan izin istedi. Saldırı iznini alan Tatar Hanı Çölme, Gence ve Nahçıvan yakınlarında bulunan köylere saldırdı. Bu saldırı sonucunda Tatarlar on binlerce esir, binek hayvanı ve ganimet elde etmiş olarak Çölik Sahrasında bulunan Halil Paşa komutanlığındaki Osmanlı ordusuna dahil oldular ve bu başarılarından dolayı takdir edildiler¹⁰⁸.

1617 (H.1027) senesi Ocak ayında hazırlıklar tamamlanarak yollar ve köprüler onarıldıktan sonra¹⁰⁹, ordu büyük şenlikler yaparak¹¹⁰ Bitlis ve Van üzerinden geçip düşmanın üzerine hareket etti. Osmanlı ordusu Tebriz'e

¹⁰⁷ İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.II, s.247; F.Emecen, agm, s.455; N.Sakaoğlu, agm, s.398; Ş.Altundağ, agm, s.449; İ.H.Danişmend, age, s.274-275; S.Shaw, age, s.253-254; R.Mantran, age, s.271-272; M.İlgürel, agm, s.433; M.Kunt, agm, s.23-24.

¹⁰⁸ *Peçevî*, II/454; *Topçular Katibi*, II/674; *Naima*, II/712; *Fezleke*, I/391.

¹⁰⁹ "... ve mah-ı mezburda, cemi-i asakir-i İslam bir mübarek evkatta Van canibine teveccüh ettiler. Tayy-ı merahil ü menazil kat' ederek, mah-ı cumadelahirde Bitlis Vadisine dahil oldukta ve şahı darbuzanlar merahilde reaya ve ekrad tayifesi guruh ile kazma ve kürek verilip, yolları düzeltip dahi köprüleri tamir ederlerdi. Ve büyük topları ve cephaneyi Muş sahrasından beylerbeyiler tayin olunup, imdat ile Van kalesine dahil ettiler..." *Topçular Katibi*, II/674; *Peçevî*, II/454 ; *Naima*, II/712; *Fezleke*, I/391.

¹¹⁰ "... Mah-ı cumade'l-ulada otağlar ve çadırlar ile Çermik sahrasında konulup, badehu alaylar ile saadetlu vezir-i azam hazretleri otağ-ı hümayunlarına teveccüh ettiler ve orduyu hümayun asitaneden gelip dahil oldukta, şenlikler olup, mum donanmaları olup, mübarek evkatta şenlikler oldu..." *Topçular Katibi*, II/673; *Peçevî*, II/454-455 ; *Naima*, II/712; *Fezleke*, I/391.

geldiğinde barış anlaşması yapmak için iki taraftan da elçiler gidip geldi. İran'a Defterdar Hakim Osman gönderilmiş idi. Geldiğinde Korçığay Han'ın Kızılbaş askeri ile Erdebil yakınlarında muhafaza için bulunduğu bildirildi. Görüşmeler yapıldı ve Defterdar Baki Paşa ile diğer komutanlar savaşa girip girmemek konusunda tartışılar ve taarruza geçmek konusundaki endişelerini paylaştılar. Uzak bölgeden gelen yorgun askerle, karşısına çıkan dinç askerin karşılaşmasında neler yapabileceklerini görüştüler¹¹¹. Defterdar Hakim Osman Kızılbaşları ve kuvvetlerini küçümseyerek bir an önce harekete geçilmesi gerektiğini söyledi¹¹². Komutanlar Hakim Osman'ın sözüne uyup saldırıya geçilmesine karar verdiler¹¹³.

Bu esnada orduya dahil olan komutanlar askerleriyle birlikte gelerek otağ-ı hümayunda askerlerini gösterip, hil'atlerini giyip yerlerine geçtiler. Buna göre; ordunun sağ kolunda, Diyarbakır Beylerbeyisi Mustafa Paşa ve askerleri, Tatar Hanı ve askerleri, Van Beylerbeyisi Arslan Paşa, Abaza Paşa, Anadolu Beylerbeyisi Hüseyin Paşa yer aldı. Sol kolda ise, Rumeli Beylerbeyisi Dilaver Paşa, Rumeli sancakları ve alay beyleri, Halep Beylerbeyisi, Maraş Beylerbeyisi ve Adana Beylerbeyisi bulunuyordu¹¹⁴.

Osmanlı ordusu hiçbir yerde durup dinlenmeden Serav Sahrası'na gitti¹¹⁵. Sultan II. Osman savaş devam ettiği sıralarda tahta çıktı. Osmanlı askeri hızlı bir şekilde Erdebil'e ulaştı ancak Karçığay Han saldırıyı daha önceden haber almış ve hazırlık yaparak tüm Kızılbaş askerine at verip pusuya yatmıştı. Osmanlı ordusu sabah vaktinde birbirinden habersiz ilerlerken Kızılbaşlar onların üzerine hücum etti. Asker yorgun olmasına rağmen yinede gayretle savaştı. İki üç saat kuvvetli çatışma oldu ama askerin yorgunluk belirtisi gittikçe arttığından Kızılbaşlar üstün geldi¹¹⁶. Kızılbaşın ve

¹¹¹ *Peçevî*, II/454-455 ; *Naima*, II/712; *Fezleke*, I/391; *Topçular Katibi*, II/673-674.

¹¹² *Peçevî*, II/454-455; *Naima*, II/712; *Fezleke*, I/391; İ.H.Danişmend, age, s.274-275.

¹¹³ *Naima*, II/712-713; *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/391; *Topçular Katibi*, II/673-674.

¹¹⁴ *Topçular Katibi*, II/673-674; *Naima*, II/712-713; *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/391.

¹¹⁵ *Naima*, II/712-713; *Fezleke*, I/391-392; İ.H.Danişmend, age, s.275.

¹¹⁶ Bu yenilgi Tebriz'le Erdebil arasında bulunan Serav ovasındaki Pül-i Şikeste (Kırık Köprü) bölgesinde yaşandığı için Osmanlı kroniklerinde bu bozguna "Ceng-i Sahrayı Serav" denilmektedir, İ.H.Danişmend, age, s.274.

Sünnilerden birçok kimse katlolundu¹¹⁷. Eğer on-on beş bin eşyasız ve yükte hafif askerle gidilse, özellikle Tatar Hanı da askeriyle baskı yapsa, bütün Kızılbaş askeri bozguna uğrattılır ve Erdebil yağma ve tahrip edilebilirdi ama bu olmadı¹¹⁸. Savaşı kazanan Kızılbaş askerleri Osmanlı'yı tamamen bozduk diye Erdebil'e müjde götürdüler. Ancak Erdebil'de bulunan Şeyh Şafi, bundan çok da memnun olmayarak, bir miktar asker bozmakla tüm Osmanlı'nın bozulmuş olmayacağını söyledi¹¹⁹.

Kızılbaşlara mağlup olduktan sonra herkesi bir telaş aldı. Kızılbaş üzerine baskına gidelim diyenler artık Kızılbaş bizi basmadan kaçıp canımızı kurtaralım demeye başladılar. Fakat Baki Paşa'nın yerinde müdahalesi ile ordu sakinleştirildi ve ileri harekate devam edildi. Osmanlı ordusu bulunduğu menzilden hareket edip Erdebil üzerine yürüdü. Ordu, bütün ağırlıklarını o menzilde bırakarak Serav'a geldi. Ertesi gün de Erdebil'e gitmek için hazırlık yapılmaya başlandı. Bu sırada Kızılbaşlardan barış yapmak için elçiler gelmeye devam ediyordu. Kızılbaşlar önlem olarak yine de bütün Erdebil'i boşalttılar. Osmanlı Devleti'ni temsilen de elçiler gitti¹²⁰. Şah, adamlara biz barış istedikçe siz savaşmaya gelirsiniz, aceleniz ve ısrarınız bu bozguna sebep oldu diyerek barış isteğini yineledi¹²¹. Şahın barış istemesi üzerine Nasuh Paşa zamanındaki barış antlaşmasının yenilenmesine karar verildi. İran Şahı'nın her sene iki yüz yük ipek ve yüz yük bazı küçük hediyeler göndermesi ve bundan sonra bölgede ashaba dil uzatılmaması şartıyla anlaşma yapıldı (26 Eylül 1618-6 Şevval 1027)¹²². Şah, barış antlaşmasını kuvvetlendirmek için sekiz yüz deve yükletip askere gönderdi. Vezir-i azam da hükümdar adına Şah'a bazı hediyeler gönderdi. Bu hediyeleri Mirza Mehmed Hüseyin adındaki elçi teslim ederek; vezir-i azamın ve diğer

¹¹⁷ "...öyle bir bednamlık oldu ki şimdiye kadar olmuş değildi. Belki de bir savaşta büyüklerden bu kadarının telef olduğu yok idi..." *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/391.

¹¹⁸ *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/391; *Naima*, II/712-713.

¹¹⁹ *Naima*, II/712-713; *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/391.

¹²⁰ *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/391; İ.H.Danişmend, age, s.275-276.

¹²¹ *Naima*, II/714-715; *Fezleke*, I/394; *Peçevî*, II/455.

¹²² Muzaffer Erendil, age, s.105-106; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k. I, s.128; *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/392-393; *Naima*, II/714-715.

vezirlerin mühürleriyle mühürlenmiş barış anlaşmasını alıp geri döndü¹²³ ve karşılıklı olarak esirler serbest bırakıldı. Ekim (Zilkade) ayının başlarında Serav Sahrası'ndan Erzurum'a dönüldü. Erdebil Seferi Osmanlı Devleti'nin malî olanaklarını büyük ölçüde sarstı¹²⁴. Sefer dönüşü sadrazam kışı geçirmek üzere Tokat'a gitti. Burada kendisine bir hatt-ı hümayun gönderilerek seferdeki başarısı tebrik ediliyordu. Fakat buna rağmen İstanbul'a döndüğünde sadrazamlıktan azlolanup üçüncü defa Kaptan-ı Deryalığa tayin olundu¹²⁵.

B. Osmanlı - İtalya Münasebetleri

Sultan II. Osman döneminde İran ile yapılan savaşların ardından 1620 (H.1029) yılında bir tehlike de İtalya'da belirdi. Sadrazam Halil Paşa komutasındaki Osmanlı donanması 1620 yazında Akdeniz seferine çıktı. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Navarin'e gelen Halil Paşa kaptanlığındaki Osmanlı donanması Navarin'de gemi yağladıktan sonra, Dıraç ve Firkate limanında iki buğday gemisi alıp akşam Dıraç'tan düşman üzerine saldırdılar. Halil Paşa, sabah namazında Mafredonya Hisarı yakınındaki Yar dibine yanaşıp dışarı asker gönderdi. Gece baskınıyla hisar halkı uykuda iken saldırıp o gün hisarın dış kısmını aldılar. Üçüncü gün hisarın iç kısmı da alındı. Ve hisarda bulunan mallar ve yiyecekler yağma edildi. Halil Paşa komutanlığındaki Osmanlı donanması İtalya'ya ait olan liman şehri Manfredonya'yı¹²⁶ fethederek bolca ganimetle tekrar İstanbul'a döndü¹²⁷. Mafredonya'da ele geçirilen iki bin varil barut Sultan II. Osman'ın Hotin Seferine götürülerek orada kullanıldı¹²⁸.

¹²³ *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/392-393.

¹²⁴ Yaşar Yücel, age, s.317; *Peçevî*, II/455; *Fezleke*, I/392-393.

¹²⁵ *Peçevî*, II/455 ; *Naima*, II/714-715 ; Hammer, age, s.723.

¹²⁶ *Peçevî*'de bu adanın ismi Mavraya şeklinde geçmektedir (II/457).

¹²⁷ *Naima*, II/733-734; *Peçevî*, II/457; Hammer, age, s.727-728; Katip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibar Fî Esfari'l-Bihar**, İstanbul 1973, s.158-159.

¹²⁸ Katip Çelebi, age, s.159.

C. Osmanlı - Lehistan Münasebetleri

Sultan II. Osman devri incelendiğinde dış sorun olarak devleti en çok zor durumda bırakan konuların Lehistan ve Kazak sorunları olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi Karadeniz’de Osmanlı hakimiyetinin sağlanması oldukça zor olmuştur. Hakimiyetin sağlanmasının ardından yapılan düzenlemelerle ticari faaliyetler oldukça iyi bir biçimde yapılmaktaydı. Ancak Kazakların ufak ama hareket kabiliyeti yüksek savaş gemileri ile Karadeniz kıyılarına ve hatta İstanbul civarındaki köylere saldırması yüzünden Karadeniz’deki ticari faaliyetler ağır darbe alıyordu¹²⁹. Kazakların ticarete verdikleri bu zarara karşın Osmanlı’ya dost görünen Lehistan da herhangi bir şekilde onlara engel olmaya çalışmıyor, aksine Kazakları destekliyor ve Kazakların Osmanlı nüfuzu altında bulunan Boğdan’a saldırımlarına da göz yumuyordu. Lehistan’ın bu tutumu Osmanlı-Lehistan ilişkilerinde gerginliğe neden oldu. Esasında bu sorunlar Sultan II. Osman döneminden önce başlamıştı¹³⁰. Lehistan ile Osmanlı arasında süregelen gerginliği ortadan kaldırmak amacıyla I.Ahmed zamanında (1603-1617) bir antlaşma yapılmışsa da¹³¹ bu anlaşmanın kalıcı olmadığı görülmektedir¹³². Zira bu antlaşmadaki taahhütlerine uymayan Lehistan’a tâbi Kazaklar, Osmanlı sahil kentlerine saldırıya devam etmiş, bu taarruzlar sebebiyle 1617 (H.1026) senesinde İskender Paşa komutanlığında Lehistan’a ordu gönderilmişti. Savaş yapılmadan Lehistan anlaşma yoluna gitmiş ve Kazakları Özi (Dinyeper) nehrinden Karadeniz’e çıkarmamayı, Erdel Boğdan işlerine de müdahale etmemeyi taahhüt etmişlerdi. Buna karşılık Osmanlılar da Tatarların Kazaklar üzerine akın yapmalarını engelleyeceklerini taahhüt etmişlerdi. 1618’de İstanbul’a gelen Leh elçisi Gorgorofçi, Kazak eşkıyalarının Karadeniz’deki saldırılarından şikayetçi olduklarını, Kazak eşkıyalarının saldırılarının Tatar

¹²⁹ S. Faroqi, agm, s.558; İ.H.Danişmend, age, s.276-277; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129; Metin Kunt, agm, s.25.

¹³⁰ Yaşar Yücel, age, s.317-318; İ.H.Danişmend, age, s.276-278; Metin Kunt, agm, s.25; S.Shaw, age, 264.

¹³¹ İ.H.Danişmend, age, c.III, s.276; Yaşar Yücel, age, s.318; İ.H.Danişmend, age, s.276-278.

¹³² Tufan Gündüz, “II.Osman’ın Hotin Seferi”, **Osmanlı**, c.I, Ankara 1999, s.465; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129.

hanının Kazak vilayetine akın düzenlemesinden kaynaklandığını söyledi. Leh elçisinden alınan bu bilgilerin akabinde Vezir-i Azam Halil Paşa, Tatar Hanı Canbek Giray Han'a mektup göndererek yapılan barış şartlarına aykırı davranmaması ve Tatarların Leh vilayetlerine zarar vermemesi konusunda uyardı¹³³. Ancak bir kere saldırılar başlayınca arkası devam etti ve bu defa da Lehliler Boğdan işine müdahale edip Boğdan'a tâbi olan Hotin kalesini de işgal ettiler (H.1026-M.1617). Boğdan beyi devlete isyan ederek Lehlilerden yardım alınca Özi beylerbeyi İskender Paşa, Yaş şehri civarında onların birliklerini bozdu ve isyan eden Boğdan Voyvodası Gratyani Gaspar bir köylü tarafından öldürüldü (H.1029-M.1620)¹³⁴. Kırım hanı ile Lehistan arasında bu gerginlik sürerken Mart ayında (Cumadelula) Karadeniz'in güneyinde Kazak eşkiyalarının saldırı haberleri alındı, İstanbul'dan elli bin kıta fırkateler ile şaykalar donanıp, Ali Paşa komutanlığında derya beylerinden birkaç bey, cebeciler ve yeniçeriler ile tayin olunan topçular, otuz bir kıta kadirga ile Karadeniz'e hareket ettiler. Koron Boğazında Kazak donanmasının bir kısmını zapt edip İstanbul'a gelip bu başarılarını kutladılar¹³⁵.

Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında yaşanan olaylar nedeniyle Sultan II. Osman bizzat kendisi ordunun başında olmak suretiyle Lehistan'a sefer düzenlemek istiyordu. Esasen padişahın bu kararı almasında en fazla Vezir-i Azam Ali Paşa'nın etkisi oldu. Ali Paşa, padişahı sefere teşvik etmek için Kazakların Karadeniz sahillerine yaptığı akınları anlatarak padişahı gayrete getirmeyi başardı. Padişah da hem kendi otoritesini artırmak hem de halkın güvenliğini sağlamak maksadıyla Lehistan seferine çıkmaya karar verdi. Devlet adamlarıyla yapılan müşavereler sonucunda padişahın bizzat sefere katılması doğru bulunmadı ve bu seferin başarılı bir komutanın katılımıyla yapılması gerektiği savunuldu. Her ne kadar muhalifler padişahı bu şekilde engellemeye çalıştıysalar da padişah kararından dönmedi ve sefer

¹³³ *Naima*, II/717-718; T.Gündüz, agm, s.465; İ.H.Uzunçarşılı, age,c.III, k.I, s.128-129; *Topçular Katibi*,II/693; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129.

¹³⁴ İ.H.Uzunçarşılı, age,c.III, k.I, s.128-129; *Topçular Katibi*,II/693-694; *Naima*, II/717-718; T.Gündüz, agm, s.465.

¹³⁵ *Topçular Katibi*, II/685; İ.H.Danişmend, age, s.276; *Naima*, II/737; *Solakzâde*, s.701; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129.

hazırlığına başlanmasını istedi¹³⁶. Padişahın bizzat ordunun başında sefere çıkmaya karar vermesi ile yaklaşık yirmi beş yıldan beri süregelen padişahların sefere katılmama geleneği de terk edilmiş oluyordu¹³⁷.

Padişah Lehistan seferine çıkmak konusunda o kadar kararlıydı ki yeni barış teklifleriyle gelen bir Leh elçisi İstanbul'a geldiğinde hiçbir şey kararlaştırılmadan Küçükçekmece'den geri çevrildi. Leh elçisinin ardından gelen İngiliz elçisi Osmanlı ile Lehistan arasındaki gerginliği Kral Jak adına gidermek istediye de Sultan II. Osman'ın, Kazakların devlet sınırına yaptıkları saldırıların intikamının alınması gerektiği açıklamasıyla geri çevrildi¹³⁸.

Sultan II. Osman'ın emri üzerine ilkbaharda sefere çıkılmak üzere hazırlık yapılmaya başlandı. Sefer hazırlıklarıyla bizzat Ali Paşa ilgileniyordu. Ali Paşa'nın hastalığı artıp¹³⁹ 9 Şubat'ta (15 Rebiülevvel) vefat edince, Vezir-i Azamlığa Bostancıbaşı Hüseyin Paşa tayin edildi. Hüseyin Paşa sefer hazırlıklarına devam etti¹⁴⁰. Bu hazırlık kapsamında 10 Şubat 1621'de (18 Rebiülevvel) hazine den Sultan II. Osman'a da elli bin akçe cep harçlığı verildi¹⁴¹. Anadolu ve Rumeli'ye gönderilen fermanlarda askerlerin sefer için hazır olmaları, sefer hazırlıklarını ihmal etmemeleri ve ilk baharda orduya

¹³⁶ *Naima*, II/737; *Solakzâde*, s.701; *Topçular Katibi*, II/685; İ.H.Danişmend, age, s.276; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129; Metin Kunt, agm, s.25.

¹³⁷ T.Gündüz, agm, s.465; Osmanlı Devleti'nde iki türlü padişah imgesi vardır. Bunlardan birisi savaşa katılmayan, devletin âtıl bir imgesi olmaktan öteye geçemeyen, dünyevi zevklerle ilgili padişahlar iken, diğeri ise bizzat savaş meydanlarına çıkarak, kafirlerden büyük topraklar alan savaşçı padişahlardı. XVII.asır başlarında Osmanlı halkının belleğinde hala güçlü olan bu ikinci tür padişahlığın gereklerini yerine getirmeye çalışan padişahlar olmuştur. III.Mehmed Mohaç Savaşı'na (1593), II.Osman Lehistan Seferi'ne (1621) bizzat katılmış, IV.Murad Osmanlı ordularının başında Bağdat'ı geri almıştı. Oldukça gelişkin bir bürokrasinin devletin idaresini birçok yönüyle elinde tuttuğu bir ortamda padişahın savaşa bizzat ordunun başında katılması ona önemli bir meşruiyet ve statü kazandırıyordu. Bununla birlikte II.Osman da II.Mustafa da tahttan zorla indirildiler; hatta II.Osman çıkan yeniçeri ayaklanmasının ardından öldürüldü. Öyle anlaşıyor ki sefere çıkmanın oynadığı meşrulaştırıcı rol, başka etkenlerle kolayca etkisiz kalabiliyordu. Halil İnalçık, age, s.741; L. P. Peirce, age, s. 233; S.Shaw, age, s.265.

¹³⁸ *Hammer*, age, s.730; *Fezleke*, I/394; *Peçevî*, II/460; *Solakzâde*, s.700; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129.

¹³⁹ *Peçevî*, II/460; *Solakzâde*, s.700; *Hammer*, age, s.730; *Fezleke*, I/394.

¹⁴⁰ *Naima*, II/737; *Topçular Katibi*, II/702-703; N.Jorga eserinde, Hotin Seferi için fil veya deveye bindirilmiş yüz elli tane kös hazırlandığını belirtir (age, s.498); *Solakzâde*, s.700; İ.H.Danişmend, age, s.280.

¹⁴¹ BOA, HAT, 1446/26.

katılmaları, askerler toplanma mahallinde bizzat padişah tarafından denetleneceği için sefere gelmezlik etmemeleri, padişah fermanına uymayanlara gereken cezanın verileceği ifade edildi¹⁴².

Sultan II. Osman Lehistan seferine çıkmaya karar verdikten sonra tahtta kendisi için tehlike oluşturabilecek olan kendisinden yaşça dört ay küçük olan kardeşi Şehzade Mehmed'ten gelebilecek bir tehlikeyi, onu öldürtmek suretiyle engellemek istedi. Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren meşru bir hal alan kardeş katli, padişahların sefere çıkma geleneğini bırakmaları ile son bulmuştu. Leh Seferi için bizzat ordunun başında sefere gidecek olan Sultan Genç Osman kardeşini taht için bir tehlike olarak görüyordu. Bu nedenle onu öldürtmek için önce Şeyhülislam Esad Efendi'den fetva almak istedi ancak Esad Efendi bu fetvayı vermeyince Taşköprülüzade Kemaleddin Efendi'den fetva alınarak Şehzade Mehmed'i boğmak suretiyle öldürttü. Henüz on beş yaşında olan Şehzade Mehmed'in öldürülmesi halk üzerinde çok olumsuz etki yaptı¹⁴³.

Sefer hazırlıklarının tamamlanmasının ardından padişah, Mahmut Paşa'yı İstanbul'un muhafazası ile görevlendirerek gösterişli bir törenle İstanbul'dan ayrıldı. Ordu 29 Nisan 1621'de (7 Cumadelahir'in 1030) yaklaşık dokuz gün süren bir yolcuğun ardından Mayıs'ın yedisinde Davut Paşa sahrasına geldi. Padişaha ve orduya buraya kadar eşlik eden şeyhler ve alimler ordunun muvaffakiyeti için dualar edip, vedalaşıp tekrar İstanbul'a döndüler. Burada asker ve sefer hazırlıkları tekrar gözden geçirildi. Esasen Osmanlı kronikleri, Lehistan Seferi için askerin akın akın gelip orduyu hümayuna katıldığını yazsa ¹⁴⁴ da asker toplama işinin devleti çok uğraştırdığını görüyoruz. Keza Sultan II. Osman'ın da sefer hazırlıkları

¹⁴² T.Gündüz, agm, s.465-466; *Solakzâde*, s.700; İ.H.Danişmend, age, s.280.

¹⁴³ *Musibetnâme*, s.116; *Solakzâde*, s.700, Hammer, s.729; İ.H.Danişmend, s.278-279; *Peçevî*, II/459; *Naima*, II/737; Mufassal Osmanlı Tarihi, c.IV, s.1814; N.Sakaoğlu, agm, s.396; Ş.Altundağ, agm, s.446; F.Emecen, agm, s.454; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.129-130; L. P. Pierce, age, s.141.

¹⁴⁴ "...her taraftan daima muzaffer asker fevc fevc gelip orduyu hümayuna katıldılar..." *Naima*, II/738-739; *Topçular Katibi*, II/712; *Zafernâme*, s.40.

sırasında çeşitli tembihler ve tehditlerle¹⁴⁵ askeri sefere çağırması ve sefere çıkmadan yapılacak olan ilk yoklamayı da bizzat kendisinin alacağını bildirmesi onun, yeniçerilere güvenmediğini gösteriyordu. Daha sonradan Anadolu'ya gönderilen fermanlarda da askerlerin beklendiği kadar çok sayıda istenilen yerde toplanmadığı ve seferi ciddiye almadıkları sert bir dille eleştirilmekte¹⁴⁶ bu da sultanın askere güvenmemekte haklı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yine fermanlardan anlaşıldığına göre askerler sefer çağrısından sonra evlerinden çıkıp birkaç gün sonra seferden muaf tutulduklarını söyleyerek geri dönüyorlardı. Bu durumun önlenmesi için asker sert bir dille uyarılmış ve böyle davrananların asla yeniçeri sıfatı ile gezemeyeceği ifade edilmiştir¹⁴⁷.

Osmanlı ordusu Davut Paşa menzilinde konakladığı sırada 24 Mayıs'ta (29 Cemaziyelahir) güneş tutulması oldu. Osmanlılarda güneş tutulması öncesi ve sonrasındaki birkaç gün uğursuz sayıldığından (aynı zamanda ayın son günü de uğursuz sayılıyordu), güneş tutulduğunda hiçbir işe başlamak uygun bulunmuyordu. Oysa padişah bu duruma aldırmayıp Davutpaşa menzilinden hareket etti¹⁴⁸ ve Halkalı, Kırkkilise, Çatalca, Silivri, Araplı Deresi, Çorlu, Karışdırın menzillerinin ardından Burgaz'a geldi. Burgaz'a geldiğinin ertesi günü, Sultan II. Osman ava çıkmaya karar verdi. Ava Darüssaade Ağası Süleyman Ağa, Sadrazam Hüseyin Paşa da katıldı¹⁴⁹.

Yürüyüşe devam eden ordu daha sonra Babaeski, Hafza menzilleri üzerinden geçip¹⁵⁰ Recep ayının on üçüncü günü Edirne'ye vardı¹⁵¹.

¹⁴⁵ "... eğer müteferrika ve eğer zevvakîn ve eğer Divan-ı Hümayun katipleridir ve eğer defterhane katipleridir ve eğer maliye katipleridir ve eğer çavuşlardan ulufelü ve zeametlü ve eğer ferman olunan ehl-i menasiblardır ve halifeler ve şagirdler ve kapu-kullarındandır, hazır olup alaylarda bulunmak gerektir deyip, bezistanlarda ve çarşılarında münadiler dilinden ferman üzere te'kid ettiler..." *Topçular Katibi*, II/713.

¹⁴⁶ T.Gündüz, agm, s.466; İ.H.Danişmend, age, s.280; *Topçular Katibi*, II/713; *Naima*, II/738-739.

¹⁴⁷ T.Gündüz, agm, s.466; İ.H.Danişmend, age, s.280; *Topçular Katibi*, II/713; *Naima*, II/738-739.

¹⁴⁸ *Naima*, II/738-739; *Fezleke*, I/394; *Zafernâme*, s.44; İ.H.Danişmend, age, s.281; T.Gündüz, agm, s.466.

¹⁴⁹ *Zafernâme*, s.44; *Naima*, II/738-739; *Fezleke*, I/394; T.Gündüz, agm, s.466.

¹⁵⁰ *Topçular Katibi*, II/721; *Naima*, II/738-739; *Fezleke*, I/394; T.Gündüz, agm, s.466.

¹⁵¹ *Naima*, II/739; *Zafernâme*, s.45; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128-129; *Solakzâde*, s.701; bu tarih bazı kroniklerde değişiklik göstermektedir. *Peçevi*, Cemaziyelahir'in 26'sında Edirne'ye varıldı

Edirne’de bir yandan sefer hazırlıklarını denetleyen padişah bir yandan da halkın şikayetlerini dinledi¹⁵². Edirne’de padişahın isteği üzerine Tunca Nehri’nin karşı yakasında bir meydana hedef konulup yeniçeriler tüfek atış imtihanı yaptılar. Topçular ve cebeciler kale dövdükleri toplarla burada hünerlerini gösterdikten sonra padişahın iltifatı ile birlikte çeşitli hediyelerini de aldılar¹⁵³. Edirne’de yaklaşık 20-25 gün kalındıktan sonra¹⁵⁴ ordu tekrar yürüyüşe geçti. Haziran ayının başı (4 Recep) Regaip Kandili olduğu için orduda askerler sabaha kadar ibadet ettiler ve seferin muvaffakiyeti için dua ettiler¹⁵⁵.

14 Haziran 1620 (24 Recep H.1029) tarihinde Tuna Nehri geçilerek, Araplı Balkanı ve Yenice-i Kızıl ağaç menzilleri üzerinden geçilip, çok fazla yağmur yağdığı için dört yerde konaklayarak güçlkle Yanbolu menziline ulaşıldı¹⁵⁶. Osmanlı ordusu Yanbolu’da konakladığı sırada Kırım hanının askerleriyle birlikte Lehistan içlerine akına gittiği öğrenildi, bu haberi getirenler yanlarında bir de esir getirmişlerdi. Getirilen bu esirden Lehistan’ın askeri durumu hakkında bilgi alındı. Aynı ayın on dokuzunda sipahiler Ağakapısı’na gelip zahire ve ulufe istediler¹⁵⁷.

21 Haziran’da (1 Şaban) altmış parça Kazak şaykasının Misivri altında toplanıp, Ahyolu üzerine saldırarak iskeleyi yaktıkları haberi geldi. Yürüyüşüne devam eden Osmanlı ordusu Balkanlar yönünde ilerlerken geçtikleri bataklık alanlarda çok sıkıntı çekiyordu. Çekilen zahmetin yanı sıra

derken (II/460); *Topçular Katibi*, Recep ayının başlarında Edirne’ye gelindiği yazmaktadır (II/722); İ.H.Danişmend, age, s.282.

¹⁵² T.Gündüz, agm, s.466; *Topçular Katibi*, II/739; *Naima*, II/739; *Zafernâme*, s.49.

¹⁵³ *Naima*, II/739; *Fezleke*, I/404; *Zafernâme*, s.47-49; İ.H.Danişmend, age, s.282; T.Gündüz, agm, s.466.

¹⁵⁴ *Topçular Katibi*, Edirne’de otuz iki gün kalındığını ifade etse de, diğer kroniklerden ve yine *Topçular Katibi*’nin Recep ayının başında Edirne’ye gelinip aynı ayın sonunda göç edildiğini söylemesinden dolayı ortalama 20-25 gün kalındı denilmiştir (II/723); *Hammer* ise Edirne’de on gün kalındığını ifade eder (s.730); *Zafernâme*’de ise tam olarak yirmi yedi gün kalındığı ifade edilmektedir (s.49).

¹⁵⁵ *Topçular Katibi*, II/724-725; *Solakzâde*, s.701; *Naima*, II/739; *Zafernâme*, s.49; İ.H.Danişmend, age, s.282; T.Gündüz, agm, s.466.

¹⁵⁶ *Topçular Katibi*, II/739; *Naima*, II/739; *Zafernâme*, s.49; *Solakzâde*, s.701; İ.H.Danişmend, age, s.282; T.Gündüz, agm, s.466.

¹⁵⁷ *Topçular Katibi*, II/739; *Naima*, II/739; *Zafernâme*, s.49-50; *Solakzâde*, s.701; İ.H.Danişmend, age, s.282; T.Gündüz, agm, s.466.

birçok hayvan telef oldu. Büyük sellerin olduğu bölgelerde padişahın otağını çeken develerin gücünün tükendiği bile oluyordu. Böyle durumlarda daha önce Acem Şahının gönderdiği filler otağın taşınmasında kullanılıyordu¹⁵⁸. Bataklık alanlarda yaşanan bu sıkıntılar ve topların hareket ettirilememesi orduda büyük izdihama neden oldu. Bu duruma öfkelenen padişah top arabacıları ağasını değiştirdi¹⁵⁹.

Lehlilerin tutumu ve Lehistan'ın durumunu öğrenmek maksadıyla ara ara sınır boylarına askerler gönderiliyordu. Selanik Beyi Abdülkerim Paşa (Hacı Key) aynı maksatla sınır boyuna gönderilmişti. 28 Haziran'da (8 Şaban) Abdülkerim Paşa hem Lehistan sınırı ile ilgili bilgi göndermiş hem de sorgulanmaları için esirler göndermişti. Bu durumdan memnun olan padişah Abdülkerim Paşa'nın akınlarına devam etmesini istedi¹⁶⁰. Buradan Lehistan'ın içlerine Vezir-i Azamın Delibaşısı Durmuş gönderilmiş o da başarılı akınlar yaparak padişaha dokuz¹⁶¹ esir göndermişti. Bunlardan İslamiyet'i kabul eden esir dışındakiler öldürüldü. Bu arada akın için gönderilen Kantemir Mirza da esirler gönderdi¹⁶². Bu esirlerden Lehlilerin durumu hakkında bilgi alındı¹⁶³.

Yürüyüşe devam edilerek Saray Sahrası'na gidildi. Burada padişahın fermanı ile otağın önünde çaşnigirlerin yoklaması yapıldı. Yapılan yoklamada alayda mevcut olanları deftere kaydettiler, mevcut olmayanların ise dirlikleri kesilmek suretiyle cezalandırıldı¹⁶⁴. Daha sonra Karinabat Sahrası, Ilıca, Çaşnigir Köyü, Suçlu Köyü ve Köprü Köyü menzillerinde durularak yürüyüşe devam edildi¹⁶⁵. Bu arada durulan her menzilde vezir-i azam Hüseyin Paşa

¹⁵⁸ *Topçular Katibi*, II/739-740; *Naima*, II/740.

¹⁵⁹ T.Gündüz, agm, s.466; *Topçular Katibi*, II/739; *Naima*, II/739; *Zafernâme*, s.49; *Solakzâde*, s.701; İ.H.Danişmend, age, s.282.

¹⁶⁰ *Naima*, II/740; *Fezleke*, I/405; *Zafernâme*, s.50.

¹⁶¹ *Zafernâme*'ye göre gönderilen esir sayısı on beştir (s.52).

¹⁶² Gönderdiği bu esirler için Kantemir Mirza'ya bir kese akçe in'am verildi. Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.18.

¹⁶³ *Naima*, II/740; *Fezleke*, I/405; *Zafernâme*, s.52.

¹⁶⁴ *Topçular Katibi*, II/728-729; *Peçevî*, II/460; *Naima*, II/740; *Fezleke*, I/405; *Zafernâme*, s.52.

¹⁶⁵ *Topçular Katibi*, daha önce Burgaz'da yapıldığını ifade ettiğimiz av merasiminin buradaki Köprü Köyü'nde yapıldığını yazmaktadır (II/728-729).

reayanın şikayetlerini dinleyip, yapılması gerekeni yapıyordu¹⁶⁶. Köprü Köyü'nden sonra sırasıyla, Yemişli deresi, Armudlu köyü, Karasu kazası ve Baba kazasında konakladılar¹⁶⁷. 6 Temmuz'da (16 Şaban) Uzun Ali Çayırı denilen mevkie gelindi. Burada askerleri menzile ulaşmaları için hızlı hareket etmeleri, yollarda oylanmamaları konusunda padişah adamlar göndererek uyardı. Ertesi gün (7 Temmuz) Yayla Çayırı denilen mevkie gelindiğinde Vezir-i Azam Hüseyin Paşa yüz kadar adamı ile Uzun Ali Çayırı'na dönerek gizlice askerlerin arasına girerek fermanın uygulanıp uygulanmadığını denetledi ve işini iyi yapmayanları, bozgunculuk yapanları tespit edip boyunlarını vurdurdu¹⁶⁸.

12 Temmuz'da (21 Şaban) Osmanlı ordusu İsakçı menziline vardı ve Tuna Nehri kenarında konakladı¹⁶⁹. Padişahın otağı da nehrin kenarına köprüyü gören bir tepe üzerine kuruldu. Gündüzleri köprü önünde kurulan otağında dinlenen padişah gece askerin arasında olan otağında kalıyordu. Ordunun karşıya geçebilmesi için daha önceden yapımına başlanan köprü henüz tamamlanmamıştı. 17 Temmuz'da¹⁷⁰ (26 Şaban) askere bahşiş çıkarıldı¹⁷¹. Padişah tahtına oturdu ve hazine önüne kurulan gölgelikte vezirler ve divan üyeleri protokol sırasına göre yerlerini aldılar. Önce Yeniçeri odaları¹⁷² ardından altı bölük halkı birer birer padişahın huzurundan geçerek bahşişlerini aldılar bu bahşiş dağıtımı dört beş gün sürdü¹⁷³. Padişahın bahşişleri bu şekilde dağıtması esasında bir yoklama yapmak suretiyle askerin üzerindeki otoritesi artırmaktı. Yine aynı maksatla orduya geç katılan

¹⁶⁶ *Topçular Katibi*, II/728; *Fezleke*, I/403; *Zafernâme*, s.54.

¹⁶⁷ *Topçular Katibi*, II/729; *Naima*, II/740; *Fezleke*, I/405; *Zafernâme*, s.52.

¹⁶⁸ T.Gündüz, agm, s.467; *Zafernâme*, s.53-54.

¹⁶⁹ T.Gündüz, agm, s.467; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.130-131; *Zafernâme*, s.53-54; İ.H.Danişmend, age, s.282.

¹⁷⁰ *Zafernâme*'de bu tarih 27 Şaban olarak veriliyor (s.61).

¹⁷¹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.12.

¹⁷² "...yeniçeri cemaati her orta neferiyle gelip, defter mucibince biner akçe alıp, padişahın huzurundan birer birer geçtiler..." *Naima*, II/740.

¹⁷³ *Naima*, II/740-741; *Fezleke*, I/405; *Zafernâme*, s.61; T.Gündüz, agm, s.467.

bazı kapıkullarının sefer harçlıkları verilmeyince onlar da padişah'tan bir nevi intikam almak düşüncesiyle olsa gerek savaş sırasında gevşek davrandılar¹⁷⁴.

Orduya bahşiş dağıtıldığı sırada Özü beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın bir adamı gelip haber getirdi. Bu habere göre Kazaklar on sekiz parça gemi ile Özü üzerine saldırıya geçmişler, bunun üzerine Özü askeri de harekete geçmiş, yapılan savaşta İslam askeri galip gelmiş ve Kazakların bir şaykası batırılmış diğerleri de ele geçirilmişti¹⁷⁵.

20 Temmuz'da (1 Ramazan) ele geçirilen esirlerden, 18 Temmuz'da (28 Şaban) Kral oğlunun kırk bin asker ile Turla Suyunu (Dniepr) geçerek Boğdan sınırında konakladıkları bilgisi alındı. Bu arada yapılan köprü tamamlandı ve askerin köprüden karşı tarafa geçmesi istendi. Ordudaki askeri yoklamak isteyen genç padişah askerin köprüden geçişini de bir çeşit yoklamaya çevirdi. Önce Rumeli Beylerbeyisi Yusuf Paşa, ardından Anadolu Beylerbeyisi Hasan Paşa, Nasuh Paşa Kethüdası Vezir Mustafa Paşa'nın oğlu Tayyar, Urfa Beyi geçerek askerlerini gösterdi. Padişah Tayyar'ın askerini çok beğendi ve henüz Halep Beylerbeyisi de orduya katılmadığından Tayyar'a Halep Beylerbeyiliğini verdi. Diğer paşaların da askerlerini göstererek geçmesiyle tüm Osmanlı ordusu karşıya geçmiş oldu böylece Boğdan sahrasına geçildi¹⁷⁶. Yapılan köprü'nün¹⁷⁷ muhafazasına vezir Kapudan Halil Paşa görevlendirildi ve köprüden sefer yerine gitmek isteyenlere izin verilmesi ancak seferden kaçıp geri dönenlerin geçmelerine izin verilmemesi emredildi¹⁷⁸.

¹⁷⁴ T.Gündüz,agm, s.467; *Naima*, II/740-741; *Fezleke*, I/405; *Zafernâme*, s.61; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.130-131.

¹⁷⁵ *Naima*, II/741; *Zafernâme*, s.57-59; *Fezleke*, I/405; T.Gündüz,agm, s.467.

¹⁷⁶ *Naima*, II/741; *Topçular Katibi*,II/731; *Fezleke*, I/406; *Zafernâme*, s.31.

¹⁷⁷ Padişahın askerleriyle geçeceği yolların Boğdan sınırına kadar olan yerinde iki köprü daha yapılmasını ve mevcut olan köprülerin de tamir edilmesini istediği belge: BOA, C.AS.25711.

¹⁷⁸ *Topçular Katibi*, II/732; *Fezleke*, I/406; *Naima*, II/741; *Zafernâme*, s.31.

Padişah savaş için gerekli olan harp aletleriyle meşgul oluyordu. Silah kullanmaya o kadar alışmıştı ki çok iyi ok atabiliyordu¹⁷⁹. Kapıcıbaşılardan Hasan Ağa'ya İsakçı köprüsünün üst yanına Tuna nehrine bakan büyük bir kale yapılması emri verildi. Devlet erkanı hemen mühendisleri toplayıp kale binasına başladılar. Sağa sola kireç, taş ve kereste gönderilmesi için emirler gönderildi. Padişah kalenin kule ve surlarının ne şekilde yapılacağını belirledi¹⁸⁰.

22 Temmuz (3 Ramazan) Cuma gecesi Sultan II. Osman'ın emriyle mum donanması ve eğlence düzenlendi¹⁸¹. 24 Temmuz'da (5 Ramazan)¹⁸² Kapudan Halil Paşa donanma ile geldi. Karadeniz'de Kazak şaykalarına ulaşmış olan Halil Paşa, beş parça şaykayı batırmış, on sekiz parçasını da ele geçirmiş ve iki yüz tane de esir getirmişti. Padişahın elini öpen Halil Paşa'ya iki kat hil'at giydirildi. Onun yanında donanmada bulunan on sekiz çorbacı ve tersane reislerine de hil'at giydirildi. Asker bu başarıyı şenlikler yaparak kutladı¹⁸³. 29 Temmuz'da (10 Ramazan) on sekiz günlük bir beklemenin ardından sefer için gerekli olan mühimmat tamamlandıktan sonra ordu İsakçı Köprüsü'nden ayrılarak Yeniköy menziline geldi. Ayın otuz birinde de Kefe beylerbeyisi Kazaklara saldırı düzenleyip ele geçirdiği üç yüz kafirle padişahın huzuruna geldi, esirler öldürüldü¹⁸⁴. Bu olaydan bir gün sonra Tatar Hanı'nın mektubu geldi. Han, padişaha bağlılığını bildirip, elli bin kadar Tatar ile birlikte Özü suyunu geçip beklediklerini yazıyordu. Han, bulunduğu yerden orduya mı dahil olmanın mı yoksa düşman taburlarının yakınında buluşmanın mı daha uygun olacağını soruyordu. Padişah'tan gönderilen cevapta, ne yapması gerektiği konusu hanın arzusuna bırakıldı¹⁸⁵. 4 Ağustos'ta (16 Ramazan) Özü Beylerbeyisi Hüseyin Paşa tarafından gönderilen on esir

¹⁷⁹ "...Kadri yüksek padişah silah kullanmaya o kadar alışmışlardı ki onlar kadar silahşör görülmemiş idi, İsakçı'da öyle bir ok attılar ki ok Tuna Nehrini geçip, ondan öte dört adım miktarı yerde karar kıldı..." *Naima*, II/742-743; *Zafername*, s.31.

¹⁸⁰ *Naima*, II/742-743; *Topçular Katibi*, II/732; *Fezleke*, I/406; *Zafername*, s.31.

¹⁸¹ *Zafername*, s.67; *Fezleke*, I/406; *Naima*, II/742-743; *Topçular Katibi*, II/732.

¹⁸² *Zafername*'de 12 Ramazan (s.70).

¹⁸³ *Naima*, II/741-742; *Zafername*, s.70; İ.H.Danişmend, age, s.283.

¹⁸⁴ *Naima*, II/743; İ.H.Danişmend, age, s.283; *Zafername*, s.70.

¹⁸⁵ *Naima*, II/743; *Zafername*, s.77-78; İ.H.Danişmend, age, s.283.

öldürüldü¹⁸⁶. Ertesi gün de askere ulufe çıkarıldı. Burada askere on altı kese altın in'am olarak dağıtıldı¹⁸⁷.

Diyarbakır beylerbeyisi Dilaver Paşa ve Karaman beylerbeyisi Mustafa Paşa askerleri ile birlikte gelerek orduya katıldılar¹⁸⁸. 8 Ağustos'ta (20 Ramazan) Tataran isimli menzile gelindiğinde Dilaver Paşa ordusuyla gelip padişahın önünden geçti. Ordusunun çoğunluğu atlı ve zırhlıydı. Onun ardında Eflak Beyi altı bin kadar silahlı askeriyle gelip padişahın huzurundan geçti. 12 Ağustos'ta (24 Ramazan) ele geçirilen esirlerden alınan bilgiye göre düşmanın Hotin Kalesi önünde tabyalar ve siperler kurup elli-altmış bin kadar tüfekli asker ile hazır olduğu, kral oğlunun da onlara yetişmek üzere olduğu öğrenildi. Onların içinden bir miktar Kazak'ın ayrılıp Özü üzerine gönderildiği haberi alınınca Hacı Key Paşa bir miktar askerle Özü üzerine gönderildi. Aynı anda Erdel Hakimi Betlen Gabor da, Avusturya imparatorunun Lehistan'a yardım için bir miktar ordu gönderdiğini işittiğini ve onların üzerine giderek tamamını kılıçtan geçirdiğini bildiren bir mektupla birlikte düşmanın bayraklarını ve kellelerini gönderdi¹⁸⁹. Ordu Değirmen Kurbu isimli menzilde iken Ramazan Bayramı kutlandı¹⁹⁰. Eskiden beri adet olduğu üzere bayram dolayısıyla bütün devlet büyükleri protokol sırasına göre padişahın eteğini öptü, meşaleler yakılarak bayram şenlikleri yapıldı ve ardından tüm orduya ziyafet verildi¹⁹¹. Yine aynı menzilde iken, Kırım Hanı, veziri aracılığı ile Lehistan içlerine akın yapmak için padişah'tan izin istedi ve kendisine izin verildi. Keza padişah da Kırım Hanı gibi artık Lehistan içlerine akın yapmak düşüncesindeydi. İzin isteyen elçilere hil'atler giydirilerek geri gönderildiler.

¹⁸⁶ *Naima*, II/743; *Zafernâme*, s.70; İ.H.Danişmend, age, s.283.

¹⁸⁷ *Zafernâme*, s.80; *Peçevi*'de bu ulufenin 16 Ramazan'da verildiği ifade edilir. Hatta ulufelerin yarım kuruş olarak dağıtıldığı, aslında amacın ulufe dağıtmak olmayıp askeri bir kez daha saymak olduğu ve bunu fark eden askerin de padişaha bu nedenle kırıldığı belirtilir (II/460); *Naima*'da bu yoklama türünden bahşiş dağıtımının "Yeniçerilerin yarısı kalmadı" söylentisi üzerine yarım kuruş bahşiş vermek bahanesiyle Şevval'in altısında yapıldığı ifade edilir (II/747); Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.4.

¹⁸⁸ *Topçular Katibi*, II/735-736; *Fezleke*, I/406; *Naima*, II/743; *Zafernâme*, s.70; İ.H.Danişmend, age, s.283.

¹⁸⁹ *Naima*, II/744; *Fezleke*, I/407; *Zafernâme*, s.82; İ.H.Danişmend, age, s.283.

¹⁹⁰ *Naima*, II/744; *Topçular Katibi*'ne göre ordu Yaş menzilinde iken (II/736); *Peçevi*'ye göre de Sasar isimli menzilde iken bayram kutlandı (II/460).

¹⁹¹ *Peçevi*, II/460; *Topçular Katibi*, II/736-737; *Fezleke*, I/407; *Zafernâme*, s.82.

Bu esnada Ahıska Beylerbeyisi, Silistre Beylerbeyisi ve Boğdan Voyvodası orduları ile birlikte gelip padişahın huzurundan geçtiler¹⁹². Bir süre sonra Boğdan Beyi'nin geçitlerin temizlenmesinde, köprülerin tamirinde, zahire temin etmekte ve orduyu karşılamakta ihmalkar davranarak Leh tarafına yardımcı olduğu söylentisi çıkınca görevinden azledildi ve Boğdan Voyvodalığı İstefan'a verildi¹⁹³.

26 Ağustos'ta (8 Şevval) Koçtan¹⁹⁴ isimli menzilde Tatar hanından gelen haberde, Kazakları, Turla Suyu'nu geçtikten sonra konakladıkları yerde uykuda yakaladıklarını, bin kadar Kazak askerini öldürdüklerini söyleyip savaş devam ettiği için birkaç top isteniyordu. Tatar Hanı'nın bu isteği üzerine Şam askeri ile Nogay Paşa, İlbasanlı Hasan Paşa ve Aydın Beyi yirmi beş parça topla yardıma gönderildi. Ancak onlar gidinceye kadar Kazaklar baskını haber alıp büyük tabura kaçtılar¹⁹⁵. Yine yüz kadar düşman askeri Boğdan'ı geçip yağma yaparak gelirken Hacı Key Paşa üzerlerine gitti ve altmış esirle birlikte, geride kalanları da öldürüp başlarını padişaha gönderdi¹⁹⁶.

29 Ağustos'ta (11 Şevval) savaşın olduğu vadiye inildi. Düşman askerlerinin yol üzerinde bulunan dar ve karanlık bir mağaraya saklandığı fark edildi. Bu askerlerle yapılan çatışmada kesin sonuç alınamayınca Sultan II. Osman, mağaranın içine duman verilmesini emretti. Böylece dumandan etkilenip dışarı kaçan düşman askerleri öldürülmüş oldu¹⁹⁷. Aynı bölgede iki yüz kadar Kazak askerinin Prut Nehri'nin karşı kıyısındaki meşelik alana saklandığı bildirildi. Hacı Key Paşa top ile birlikte onların üzerine gönderildi ancak düşman askerleri meşeliği siper olarak kullandıklarından top ve tüfek fayda etmedi. Bu yöntemin fazla etkili olmadığı görülünce sekbanlar nehrin

¹⁹² *Naima*, II/744-745; *Peçevî*, II/460; *Topçular Katibi*, II/736-737; *Fezleke*, I/407; *Zafernâme*, s.82.

¹⁹³ *Naima*, II/747; *Peçevî*, II/460; *Topçular Katibi*, II/737; *Fezleke*, I/407; *Zafernâme*, s.82.

¹⁹⁴ *Zafernâme*'de Konçane şeklinde geçmektedir (s.93).

¹⁹⁵ *Naima*, II/745; *Zafernâme*, s.93-94; *Topçular Katibi*'nde, Tatar hanının Kazakları basmak için on adet top istediği ancak vezir-i azam Hüseyin Paşa'nın telhisiyle padişahın bu topları göndermek istemediği ve bu zaman zarfında Kazak askerinin saldırıyı haber alıp büyük taburlarına gittikleri kayıtlıdır (II/738).

¹⁹⁶ *Naima*, II/745-746; *Fezleke*, I/407; *Zafernâme*, s.82; *Peçevî*, II/460; İ.H.Danişmend, age, s.284-285.

¹⁹⁷ *Naima*, II/745; *Peçevî*, II/460; İ.H.Danişmend, age, s.284-285; *Fezleke*, I/407; *Zafernâme*, s.82.

karşı tarafına geçirildi ve hücum emri verildi. Bu arada padişah da nehrin yakınında bir yere siper kurdurdu, düşman askerlerinden esir veya baş getirenlere bahşişler dağıttı. Göğüs göğse savaş devam ederken Hüseyin Paşa da karşıya geçerek savaşa katıldı. Ancak bu arada akşam karanlığı çöktüğünden bundan istifade eden düşman askerleri kaçımaya başladı, kaçan askerlerden bir bölüğü kurtulurken, bir bölüğü katledildi¹⁹⁸.

2 Eylül'de (15 Şevval) Osmanlı ordusu Hotin yakınındaki bir dağlığa geldi. Kazaklar bozguna uğradıkları dağdan yeni dönüyorlardı taburlarına henüz girmemişlerdi. Şam kulu onların üstüne hücum etti ve savaş başladı. Sultan II. Osman otağını taburu görecektir bir tepe üzerine kurdurdu ve savaşı bekledi. Yapılan ilk çatışmada kırk-elli kadar baş ve esir alındı¹⁹⁹. Bu arada Kırım Hanı Canbek Giray Han padişahın huzuruna çıkarak iltifat gördü ve hediyeler aldı²⁰⁰.

3 Eylül'de (16 Şevval) Osmanlı ordusu savaş alanına girip düşman üzerine hücumla geçti. Turla Nehri kenarında Diyarbakır Beylerbeyisi, biraz yukarıda Anadolu, Karaman ve Sivas Beylerbeyileri, yeniçeriler, sipahiler, onların da yukarısında Şam ve Halep askerleri ve Eflak Beyi, ormanın hemen kenarında da Tatar Hanı saf saf dizilip saldırıya geçtiler²⁰¹. Ancak düşman taburdan dışarı çıkmayıp, içerden top ve tüfek atışıyla birçok Osmanlı askerini şehit etti²⁰². Bosna Beylerbeyisi de yine düşman taburundan atılan kurşunla ağızından vurularak şehit oldu²⁰³. Osmanlı ordusu her ne kadar saldırıya geçse de düşman tarafından geri püskürtülüyor, saldırıdan tam bir sonuç elde edilemiyordu.

¹⁹⁸ *Naima*, II/746; *Zafername*, s.95-96; İ.H.Danişmend, age, s.284-285; *Fezleke*, I/407.

¹⁹⁹ *Naima*, II/746-747; *Zafername*, s.96; İ.H.Danişmend, age, s.284-285; *Fezleke*, I/407.

²⁰⁰ *Naima*, II/747; *Peçevî*, bu hediyeleri, "...Tatar Hanının tacına, kıymetli altın işlemeli bir sorguç konuldu, ve yine altınla işlenmiş bir ok kabı beline bağlandı. Ayrıca iki kat da çok kıymetli hil'at ile eğer altın işlemeli bir at ihsan olundu. Bundan sonra her gelişinde padişahın huzuruna yüz sürdükçe, birer-ikişer post samur ve vaşak ile ikişer kat hil'at ihsan olunurdu..." şeklinde aktarır. (II/460).

²⁰¹ *Naima*, II/747-748; *Peçevî*, II/460; *Zafername*, s.96; İ.H.Danişmend, age, s.285.

²⁰² Bu esnada Lehistan ordusu başkomutanının ölmüş olmasına rağmen Leh askerleri savunmayı bırakmamış mücadeleye devam etmişlerdir. Komisyon, Savaş ve Barış: XV.-XIX. yy. Osmanlı-Lehistan İlişkileri, s.25-26.

²⁰³ *Naima*, II/747-748; *Peçevî*, II/460; *Zafername*, s.96; İ.H.Danişmend, age, s.285.

4-5 Eylül'de (17-18 Şevval) düşman taburu üzerine saldırı devam etti ancak Kazak askerleri Leh askerlerinin de yardımıyla şiddetli mukavemet gösteriyorlardı. 6 Eylül'de (19 Şevval) Turla Nehri üzerine küçük çaplı bir köprü yapılması ferman olundu. Bu köprünün yapımıyla Eflak Voyvodası ilgilenecekti. Ertesi gün hücumla geçileceği tüm orduya bildirildi²⁰⁴.

8 Eylül (21 Şevval) sabahı Osmanlı ordusu saldırıya geçti. Öğlene kadar süren savaşta iki taraf birbirine durmadan top atıyordu. Bu top atışlarından dolayı düşman taburu ateş içinde kaldığından ordunun ilerlemesi mümkün olmuyordu. Akşama doğru Rumeli kolundan yürüyüşe geçildi. Bu sırada Avusturya askeri de Leh ordusuna katıldı. İlerleyen Osmanlı ordusu düşman taburunun birkaç tabyasını zapt edip yüzlerce esir ele geçirdi. Ancak tam düşmana üstün gelmişken yeniçeriler yağmaya başlayınca düşman geri çekilmeyi başardı. Ele geçirilen esirlerden anlaşıldığına göre, eğer yağma sevdasına dalmadan yürüyüşe devam edilseydi Osmanlı orduları karşı tarafı bozguna uğratmak üzereymiş. Bu ilk saldırıda bin kadar düşman askeri öldürüldü²⁰⁵.

Lehistan Seferi'nde Tatar askerlerinin de büyük yararlılıkları görüldü. Özellikle Kantemir Mirza Leh taburu üzerine akınlarda bulunup önemli başarılar elde etmiş ve bu yüzden de daha önce ifade edildiği üzere padişahın iltifatını kazanmıştı. Ancak bu ilk yürüyüş sırasında Sultan II. Osman'ın kendisine kırıldığını biliyor ve buna çok üzülüyordu. Onun bu üzüntüsünü duyan padişah Kantemir Mirza'ya Özü eyaletini verdi²⁰⁶.

11 Eylül'de (22 Şevval) yapılan ikinci yürüyüşten de istenilen sonuç alınamadan dönüldü. İki gün sonra tekrar yürüyüşe geçildi. Diyarbakır valisi askeri ile Turla Nehri kenarına, Anadolu, Karaman ve Sivas onlardan biraz uzağa, onların arkasında yeniçeri ve bölük halkı, bu askerlerin bulunduğu bölgenin yukarı kısmına Şam, Halep, Eflak askeri ve ormanlık alana da Tatar

²⁰⁴ *Naima*, II/748; *Peçevî*, II/460; *Zafernâme*, s.96; İ.H.Danişmend, age, s.285.

²⁰⁵ *Naima*, II/749; *Zafernâme*, s.134; İ.H.Danişmend, age, s.285.

²⁰⁶ *Naima*, II/749; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.131; *Zafernâme*, s.134; İ.H.Danişmend, age, s.285; *Fezleke*, I/410.

Han'ının askeri dizilip yukarıdan hücum eden düşman askerine karşı koydular. Öğle vakti göğüs göğse mücadele yaşandı. İkinci vakti de top atışları devam etti ancak akşama kesin bir netice alınamayınca Osmanlı ordusu geri çadırlarına döndü. 14 Eylül'de (25 Şevval) Yeniçeri Ağası azledilip onun damadı Ali Ağa Yeniçeri Ağası oldu²⁰⁷.

16 Eylül'de (27 Şevval) Budin Beylerbeyisi Karakaş Mehmed Paşa ile İzvornik Beyi birlikte gidip Leh taburunun karşısına kondu. Ertesi gün (28 Şevval-15 Eylül) Lehistan üzerine yapılan bu dördüncü yürüyüşte Karakaş Mehmed Paşa Şehit edildi. Onun şehit edilmesine Sultan II. Osman da çok üzüldü ve o gün otağından çıkmadı²⁰⁸. Avusturya savaşlarında üstün başarılar gösteren Mehmed Paşa bu başarılarından dolayı padişahın da iltifatını kazanmıştı. Ancak Osmanlı kronikleri onun burada şehit edilmesinin nedeninin sadece kendi başarısızlığından kaynaklanmadığını ifade ediyor. Kaynaklara göre Vezir-i Azam Hüseyin Paşa, Karakaş Mehmed Paşa'nın bu başarılarını kıskanmış olsa gerek -ki bu başarılarından dolayı Vezir-i Azamlığa onun getirilebileceğinden de korkuyordu- savaşın en şiddetli zamanında askere ihtiyacı varken kasıtlı olarak ona yardımcı kuvvet göndermemiştir. Bu nedenle savaşın orta yerinde az bir kuvvetle kalan Mehmed Paşa göğsünden vurulup şehit edildi, hatta cesedi bile düşman ordusunun arasından güçlülükle çıkarılıp getirildi²⁰⁹. Bu ihanetinden dolayı Hüseyin Paşa azledildi ve ikinci vezirlikle Turla'nın karşı tarafındaki askerlerin komutanlığına tayin edildi²¹⁰. Hüseyin Paşa'nın azledilmesiyle Vezir-i Azamlık görevi Diyarbakır Valisi Dilaver Paşa'ya verildi²¹¹.

21 Eylül'de (5 Zilkade) padişahın Turla üzerine yapılmasını istediği köprü tamamlandı. Hüseyin Paşa otuz kadar topu karşı tarafa geçirdi ve

²⁰⁷ *Naima*, II/750-751; *Fezleke*, I/410; İ.H.Danişmend, age, s.285.

²⁰⁸ *Naima*, II/751; *Zafernâme*, s.154; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.131.

²⁰⁹ *Naima*, II/750-751; *Fezleke*, II/2; İ.H.Danişmend, age, s.285; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.131.

²¹⁰ Sultan II.Osman'ın Hüseyin Paşa'ya daha ağır bir ceza vermeyip sadece görev değişikliği yapması ona olan şahsi sadakatiyle ilgilidir. Azil tarihi itibarıyla (15 Rebiülahir-9 Mart) Hüseyin Paşa, 6 ay 9 gün vezir-i azamlık yapmıştır. İ.H.Danişmend, age, s.286; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.131-132.

²¹¹ *Naima*, II/751-752; *Peçevî*,II/460; *Solakzâde*, s.702; İ.H.Danişmend, age, s.286; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.131-132.

düşman taburunu top ateşine tuttu. Ertesi gün düşman askerleri Turla suyu kenarındaki taburu bırakıp ormanlık alan içinde bir hendek kazarak içine saklandılar. 23 Eylül'de (7 Zilkade) Hüseyin Paşa, Çerkes Hüseyin Paşa, Erzurum'dan azledilen Karaman Beylerbeyisi Doğancı Ali Paşa Turla suyunun karşı tarafında savaş için bulunurken, Kazak askerleri yaklaşık sekiz yüz kişi ile gece yarısı baskın düzenledi. Habersiz yakalanılan bu saldırıda Doğancı Ali Paşa şehit oldu. Bu sırada Kantemir Mirza saldırının yaşandığı menzile yetişip düşmanı dağıttı²¹².

24 Eylül'de (8 Zilkade) düşman taburu üzerine beşinci kez yürüyüşe geçildi. Kırım Hanı Canbek Giray Han ile Rumeli Beylerbeyisi Yusuf Paşa'nın gayretleri sayesinde düşman kuvvetlerinin büyük kısmı bozguna uğratıldığı halde yeniçerilerin tembellikleri nedeniyle²¹³ kesin zafer elde edilemedi²¹⁴.

Osmanlı ordusunun Hotin'de düşman üzerine altıncı ve son yürüyüşü 27 Eylül'de (11 Zilkade) gerçekleşti. Altmış büyük topun şiddetli ateşiyle başlayan muharebeye tüm ordu dahil oldu. Akşama kadar süren savaşta yine bir sonuç elde edilemedi. Ancak bu defaki hücumda çok sayıda İslam askeri şehit oldu. Ertesi gün Sultan II. Osman bir harp meclisi toplayıp ordu komutanlarıyla savaşı değerlendirdi²¹⁵. Hotin'in fethedilmesinin en büyük arzusu olduğunu söyleyen padişah, gerekirse kışı orada geçirebileceklerini ifade etti ve komutanların ona göre çalışmalarını istedi. Bunun üzerine otuz gün daha orada kalınacağı ve artık taarruzlara son verildiği tüm orduya duyuruldu²¹⁶.

Düşman memleketleri fazla yağma yapılmasından dolayı, kıtlık ve pahalılıkla yüz yüze kaldı. Bu nedenle zor durumda olan Leh ordusu 29 Eylül'de (13 Zilkade) barış istemek için Eflak Voyvodasına geldi. Yedi gün

²¹² *Naima*, II/752-753; *Solakzâde*, s.702-703; İ.H.Danişmend, age, s.286.

²¹³ Yeniçerilerin savaşta tembellik etmelerinin nedeni padişahın, yeniçerilerin getirdiği baş ve esirlere az bahşiş vermesi ve savaş esnasında dağıtılan bahşişlerin az olmasıdır. Özellikle padişahın İsakçı'da yapılan yoklamada bulunmayan askerlerin sefer bahşişini vermemesi onların savaş esnasında "bahşiş alanlar savaşsın" diyerek gevşek davranmalarına neden olmuştur. İ.H.Danişmend, age, s.286-287.

²¹⁴ *Naima*, II/753; *Solakzâde*, s.703; İ.H.Danişmend, age, s.286.

²¹⁵ *Zafernâme*, s.172; İ.H.Danişmend, age, s.287.

²¹⁶ *Naima*, II/753-754; *Fezleke*, II/2; *Zafernâme*, s.173; İ.H.Danişmend, age, s.287.

sonra (20 Zilkade-9 Ekim) Leh ordusundan hatırı sayılır kişiler Osmanlı taburuna gelerek barış isteklerini yinelediler ve Sultan II. Osman da barış yapılmasına izin verince Kanuni Sultan Süleyman zamanındaki şartlar üzerine Serav Antlaşması yapılarak Hotin Savaşına son verildi²¹⁷.

Bu antlaşmaya göre;

1. Kanunî Sultan Süleyman döneminde belirlenen sınır esas alınmıştır.
2. İki taraf birbirinin dostuna dost, düşmanına düşman olacaktır.
3. Kazaklar Osmanlı topraklarına akın etmeyecek ve Karadeniz'e çıkamayacaklardır.
4. Lehistan, bu anlaşmaya uymayan Kazakları cezalandıracaktır.
5. Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki sınırlarda Lehliler tarafından sonradan yapılan kaleler yıkılacaktır.
6. Eflak, Boğdan, Erdel ve Macar ülkelerine Lehistan tarafından taarruz düzenlenmeyecektir.
7. Hotin Kalesi Osmanlı hakimiyetinde bulunan Boğdan voyvodalığına teslim edilecektir.
8. Lehistan Krallığı Kırım hanlığına vermekte olduğu vergiyi ödemeye devam edecektir²¹⁸.
9. Kırım hanı Lehistan topraklarından ordu geçirmek istediğinde geçtiği yerlere zarar vermeyecektir.
10. Kırım Hanı Lehistan topraklarına saldırmayacak ve halkından biri saldırırsa da onu cezalandıracaktır.
11. Boğdan voyvodaları Lehistan'a saldırmayacaklardır²¹⁹.

²¹⁷ *Zafernâme*'de Lehlilerin elçisinin 20 Zilkade gelip, 23 Zilkade'de barış antlaşması yapıldığı yazmaktadır (s.181-183); Sultan II.Osman'ın Lehistan seferi Miladi takvim hesabıyla sekiz ay on sekiz gün sürmüştür. İ.H.Danişmend, age,s.287-290; Hotin Seferi sonunda yapılan antlaşma ile Kazakların Osmanlı topraklarında yaptıkları yağma eylemlerine son verilmesi kararlaştırıldı ancak bu antlaşma Kazak çapulculuğunun önünü kesemedi. Hem boğaz bölgesine 1624 ve 1626'da yeni saldırılar yapıldı, hem de Osmanlı donanması 1634'te Kazak filotillasıyla Varna yakınlarında büyük bir çarpışmaya girmek zorunda kaldı. Halil İnalcık, age, s.558; Darius Kolodziejczyk, "Hotin", *DİA*, c.XVIII, İstanbul 1998, s.254; İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s.132; S.Shaw, age, s.265.

²¹⁸ Osmanlı Devleti'nde bulunan antlaşma nüshasında Polonya (Lehistan) kralının vergi (pişkeş) ödemesi şartı varken; Polonya nüshasında böyle bir vergi şartı yoktur. Bu madde Polonya'da hiçbir zaman kabul edilmemiştir. Bu nedenle de sonraki görüşmelerde bu madde yüzünden çeşitli yanlış anlamalar yaşanmıştır. Savaş ve Barış: XV.-XIX.yy Osmanlı-Lehistan İlişkileri, s.25-26.

Leh Seferi'nin Masrafları:

1619 (H.1029) yılında Mısır Muhafazasında olan Vezir Mustafa Paşa, 1616 (H.1026) yılının Mısır vergisi olarak 60 kese flori göndermişti. 1617 (H.1027) yılı Mısır'dan vergi olarak gelen 60 kese altından 58 kesesi ile bir önceki yılın vergisi içinden alınan 19 kese birleştirilip toplam 77 kese altın (her bir kesesinde yüz bin altın olduğundan yaklaşık yetmiş bin altın eder) Sultan II. Osman'ın emriyle Leh seferine gönderildi. 77 kese altının 20 kesesi Edirne'de bulunan Darüssaade Ağası'na teslim olundu²²⁰.

1619 (H.1029) yılında Yemen'den yüz yirmi kese altın vergi olarak gönderilmişti. Gönderilen bu altınların her bir kesesinde sekiz yüz otuz üçer kuruş olup toplamda yetmiş dokuz yük doksan altı bin sekiz yüz akçe olur. Bu paranın tamamı da padişahın emriyle Lehistan Seferi için gönderildi²²¹.

Mayıs ayının (Cemaziyelahir) son günlerinde Leh Seferine gönderilmek için hazineden elli dört kese flori çıkarıldı. Ancak Sultan II. Osman'ın isteği ile bunun dört kesesi tekrar içeride bırakılıp elli kese altın Divan-ı hümayun'dan Hoca İsmail Ağa ile sefere gönderildi (her kesede beş bin flori olup toplamda iki yüz elli bin flori eder). Bu florinin bir kesesi 30 nisan 1621 'de (8 Cemadelahir 1030) Darüssade Ağası Süleyman Ağa tarafından müezzinlere dağıtılmıştır. İki gün sonra padişahın huzurunda güreşenler için bu kesenin içinden gün dört yüz elli yedi kuruş alınıp güreşenlere dağıtıldı²²².

Osmanlı ordusu Yeni Köy menzilinde iken 6 Ağustos 1621 (18 Ramazan 1030) tarihinde Darüssaade Ağası'ndan Vezir-i Azam Hüseyin Paşa'ya askerlere dağıtılması için yirmi dört kese flori gönderildi²²³.

²¹⁹ *Naima*, II/755-756; *Peçevî*, II/461; İ.H.Danişmend, age,s.289; D.Kolodziejczyk, agm, s.254; İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s.132.

²²⁰ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.2.

²²¹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.2.

²²² Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.3.

²²³ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.3.

Nisan ayının son günlerinde Mısır vergisi olarak Hüseyin Paşa'nın gönderdiği altmış kese florinin on kesesi Leh Seferi için gönderilmişti. Kalan kırk kesenin de sefere gönderilmesi istenince hazinedar başı tarafından bu kırk kese de sefere gönderildi. Ağustos ayının ilk günlerinde bu altınlardan on altı kesesi kapıcılar kethüdası ve Vezir-i Azam Hüseyin Paşa'ya verilerek ordu İsakçı'da bulunduğu sırada askere in'am olarak dağıtıldı. Kalan altınların bir kesesi harac-ı hassa için Darüssaade Ağası'na verildi. Yeni Köy sahrasında iken, harem-i hümayundan padişahın kıyafetleri gelince bu yirmi üç kese altının bir kesesi Darüssaade Ağası ile hareme gönderildi. Kalan yirmi iki kese altının on sekiz kesesi askere dağıtılmak için Vezir-i Azam Hüseyin Paşa'ya verildi. Ordunun Karinabad'da olduğu sırada dört kese altının bir kesesi Oda Başı Rüstem Ağa ile hareme gönderildi²²⁴.

1621 (H.1030) yılında Ordu Davut Paşa'da bulunduğu sırada Mısır'dan vergi olarak gönderilen altmış kese florinin on kesesi Leh Seferi için gönderildi (her bir kesede on bin floriden toplamda yüz bin flori eder). Bu on kesenin iki kesesi harac-ı hassa için Darüssaade Ağası'na verilirken, bir kesesi harac-ı hassa için Odabaşı Cafer Ağa'ya verildi. Kalan yedi kesenin yarım kesesi de Darüssaade Ağası'na teslim edildi. Ağustos ayının sonlarına doğru kalan altı buçuk kesenin bir kesesi yine harac-ı hassa için Cafer Ağa'ya gönderildi. 2 Eylül'de (15 Şevval) Cafer Ağa, tabur cengi için iki kese altın isteyince kalan beş buçuk kese altının iki kesesi ona gönderildi²²⁵.

16 Mart 1621'de (22 Rebiülevvel 1030) padişah tarafından sefere gönderilmek üzere bin yedi kese akçe gönderildi. Bu akçelerden yetmiş kesesi askere in'am olarak dağıtılması için gönderildi. Gönderilen bu akçelerin sekiz kesesi kayık tamiri için Bostancıbaşı Mehmed Ağa'ya verildi. Bir kese akçe ise sadaka ve in'am olarak dağıtılması için gönderildi. Kalan akçelerin dört yüz seksen kesesi askere in'am olarak dağıtılması için Vezir-i

²²⁴ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.4.

²²⁵ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.5.

Azam Dilaver Paşa ile Defterdar Baki Paşa'ya gönderildi. Bir kese akçe harac-ı hassa için Cafer Ağa'ya gönderildi²²⁶.

Nisan ayının sonlarında hazineden Leh Seferi için otuz kese akçe gönderildi. 30 Nisan'da (9 Cumadelahire) bu gönderilen otuz akçenin tamamı askere in'am olarak dağıtılmak üzere gönderildi. Aynı gün hazineden yüz kese akçe sefer için gönderilmişti. Bu yüz kese akçe de askere in'am olarak dağıtılması için Vezir-i Azam Hüseyin Paşa'ya verildi²²⁷.

Cemaziyelevvelin başlarında hazineden iki yüz kese akçe sefere götürülmek üzere Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'ya teslim edildi. Bu akçelerin iki kesesi odalara gönderilirken, yirmi sekiz kese akçe zahire temini için gönderildi. Bir kese akçe harac-ı hassa için, iki kesesi Edirne Bostancıbaşı Sinan Ağa'nın aracılığı ile alınan bahçe için verildi. Bu akçelerin iki kesesi bazı mühimmatın temini için Ferruh Bey'e verildi. Kalan akçelerin yirmi üç kesesi zahire temini ve ahır tamiri için Edirne Bostancıbaşı Sinan Ağa'ya verildi. Akçelerin iki kesesi Silahtar Kenan Ağa ile şahname için gönderilirken, üç kese akçe harac-ı hassa için , bir kesesi hanzadelere in'am olarak dağıtılması için gönderildi²²⁸.

1621 (H.1030) yılında Mısır ve Yemen'den vergi olarak yüz yirmi kese Mısır parası gönderildi (her bir kesede yirmi beş bin kuruş vardır). Bu paranın on üç kesesi İsakçı'da askere in'am olarak dağıtılması için Vezir-i Azam Hüseyin Paşa'ya verildi. On altı kese para köprü tamamlandığında kesilecek kurbanlar için Rumeli Beylerbeyisi Kalavun Yusuf Paşa'ya teslim edildi. Aynı gün iki kese para da Darüssaade Ağası'na in'am olarak, elli kesesi de Yeniköy menzilinde askere in'am olarak verildi²²⁹.

30 Mayıs'ta (9 Receb) hazineden Leh Seferi için on dört kese akçe gönderildi (her bir kesede elli bin akçe vardır). Osmanlı ordusu Yeni köy

²²⁶ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.6.

²²⁷ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.8.

²²⁸ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.9.

²²⁹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.10.

menzilinde iken Kapudan Paşa'ya getirdiği Kazak esirler için dört kese akçe verildi. Tabur cenginde kullanılması için kalan on kesenin beşi Abdullah Ağa'ya teslim edildi. Kalan beş kese akçe de Tatar Hanı'na in'am olarak Doğancıbaşı ile gönderildi²³⁰.

11 Temmuz'da (20 Şaban) İsakçı'da hazineden gelen iki kese akçe askere in'am olarak dağıtıldı. 13 Temmuz'da (22 Şaban) hazineden sekiz kese akçe Leh seferi için gönderildi. Bu akçelerin iki kesesi Hoca Efendi'ye, iki kesesi de müftü efendi'ye in'am olarak verildi. Kalan altı kese de İsakçı'da kale ve camilerin tamiri için harcanmak üzere Darüssaade Ağası'na teslim edildi²³¹.

15 Temmuz'da (24 Şaban) Osmanlı ordusu İsakçı'da bulunduğu sırada hazineden Leh seferi için dokuz bin altı yüz doksan üç kuruş gönderilmişti. 24 Temmuz'da (5 Ramazan) bunun bir kesesi hareme gönderilirken geri kalan sekiz kese altı yüz üç kuruş kale ve cami tamiri için harcanmak üzere Darüssaade Ağası'na teslim edildi. Bundan birkaç gün önce hazineden gönderilen dört kese akçenin bir kesesi İsakçı'da askere in'am olarak dağıtılırken, iki kesesi de Kapudan Halil Paşa'nın adamlarına in'am olarak verildi. Kalan bir kese akçe de fukaraya dağıtılmak üzere Darüssaade Ağası'na teslim edildi. Aynı gün hazineden gönderilen iki kese akçenin bir kesesi harac-ı hassa olarak, bir kesesi de Mısır'dan gelen doğancılara ihsan olarak verildi²³².

22 Temmuz'da (3 Ramazan) hazineden Lehistan Seferi için dört kese akçe gönderildi. Bu dört kese akçe padişahın fermanıyla İsakçı'daki kale ve camilerin tamiri için kullanılmak üzere Darüssaade Ağası'na teslim edildi. Aynı gün hazineden gönderilen on üç kese akçenin tamamı da yine İsakçı'daki kale ve camilerin tamiri için kullanılmak üzere Darüssaade Ağa'sına verildi. 28 Temmuz'da (9 Ramazan) hazineden Lehistan Seferi için gönderilen beş kese Mısır parasının iki kesesi Tatar Hanı'na in'am olarak

²³⁰ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.11.

²³¹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.11.

²³² Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.12.

verildi. Kalan üç kese paranın iki kesesi Darüssaade Ağası'na ihsan olarak verilirken, son kese de harac-ı hassa olarak dağıtılmak üzere Doğancıbaşı Murtaza Ağa'ya verildi²³³.

28 Temmuz'da (9 Ramazan) hazineden gönderilen iki kese akçenin bir kesesi padişaha kıyafet geldiği için hareme gönderilirken, bir kesesi de in'am olarak dağıtıldı. 30 Temmuz'da (11 Ramazan) Mısır Paşası Arnavud Hüseyin Paşa ile Lehistan Seferi için sekiz tane derili sandık getirildi. Bu sandıkların tamamı padişaha kıyafet geldiği için hareme gönderildi. 31 Temmuz'da (12 Ramazan) Osmanlı ordusu Yeniköy sahrasında iken hazineden gönderilen iki kese akçe Şeyhülislam ve Müftü Esad Efendi dayelerine in'am olarak dağıtıldı²³⁴.

13 Ağustos'ta (25 Ramazan) hazineden sefer için gönderilen otuz beş kese akçenin yirmi kesesi kale tamiri için, dört kesesi de Sultan Bayezid Han vakıflarının tamiri için Darüssaade Ağası'na teslim edildi. Kalan akçelerin üç kesesi askere in'am olarak dağıtıldı. İki kese akçe de fakir fukaraya dağıtıldı. Bir kese akçe mutfak masrafları için, bir kesesi de Esad Efendi'nin dayelerine in'am olarak verildi. Kalan akçelerin bir kesesi hanzadelere in'am olarak dağıtıldı²³⁵.

24 Ağustos'ta (6 Şevval) hazineden Lehistan seferi için beş kese akçe gönderildi. Bunun bir kesesi harac-ı hassa için Cafer Ağa'ya teslim edildi. Kalan akçelerin bir kesesi Hacı Key Paşa'ya, bir kesesi de Çerkes Hüseyin Paşa'ya in'am olarak verildi. Geri kalanlar da askere in'am olarak dağıtılması için Darüssaade Ağası'na verildi²³⁶.

Ordu Yaş menzilinde iken Ağustos ayının sonlarında hazineden on dokuz kese akçe gönderildi. Bunun bir kesesi hazine-i amire hizmetkarlarına, bir kesesi mutfakta çalışanlara, bir kesesi de büyük oda seferlisine in'am

²³³ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.13.

²³⁴ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.14.

²³⁵ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.15.

²³⁶ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.16.

olarak dağıtıldı. Üç kese akçe Rüstem Ağa ile Saray-ı Hümayun'a gönderildi. Kalan keselerin altısı Darüssaade Ağası'na ihsan olarak verildi. Dokuz kese akçe de hassa ve dülbent bahşişleri olarak dağıtılması için Rüstem Paşa'ya teslim edildi. Aynı gün hazineden gelen yedi kese akçenin ikisi has oda bahşışı olarak gönderildi²³⁷.

14 Eylül'de (27 Şevval) Özü Paşa'sı Hüseyin Paşa öldüğü için ondan kalan altı kese akçe otağ-ı hümayuna getirilip hazineye teslim edildi. Ertesi gün bu akçelerin bir kesesi Kantemir Mirza'ya in'am olarak verildi. Kalan akçelerin dört kesesi Tatar Hanı'ndan gelen esirlere ve atlara karşılık in'am olarak gönderildi. Üç kese akçe de İsakçı'daki köprünün tamamlanmasında çalışan askerlere in'am olarak dağıtıldı. Mutfak masrafları için bir kese akçe gönderilirken, kalan üç kese akçe de tabur cengindeki askerlere in'am olarak dağıtılması için Cafer Ağa'ya teslim edildi²³⁸.

9 Ekim'de (23 Zilkade) hazineden sefer için gönderilen dokuz kese akçenin iki kesesi askere in'am olarak dağıtıldı. Tatar Hanı Kırım'a gitmek için izin istemeye padişahın yanına geldiğinde de kalan yedi kese akçe ona verildi. 24 Ağustos'ta hazineden sefer için gönderilmiş olan elli bir kese akçenin yedi kesesi yeniçerilere in'am ve ihsan olarak dağıtılması için Cafer Ağa'ya verildi. On iki kese akçe de yine Cafer Ağa ile tabur cengindeki gazilere dağıtılmak üzere gönderildi. Kalan otuz iki keseden bir kese topçulara in'am olarak dağıtılması için Çapa Mehmed Ağa'ya verildi. Bir kese akçe gazilere in'am olarak dağıtılırken, bir kesesi Kantemir Mirza'ya ihsan olarak verildi. Bir kese akçe de fakir fukaraya dağıtılması için Doğancı Başı Murtaza Ağa'ya verildi. Geri kalan akçelerin üç kesesi de askere in'am olarak dağıtıldı. On yedi kese akçe ise saray hizmetlilerine, ağalara, doğancılara dağıtılmak üzere Darüssaade Ağası'na verildi²³⁹.

²³⁷ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.17.

²³⁸ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.18.

²³⁹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02007.0001, s.19-20-22.

D. Sultan II. Osman Döneminde Denizcilik Faaliyetleri

Sultan II. Osman dönemi kısa sürmesine rağmen (1618-1622) denizcilik alanında da faaliyetlerin olduğu görülmektedir. Özellikle M.1620 (H.1028) yılında Halil Paşa komutanlığındaki Osmanlı donanmasının Akdeniz seferine çıkarak İtalya üzerine gitmesi ve Mafredonya'yı fethetmesi önemli bir gelişmedir²⁴⁰.

M.1620-1621 (H.1029-1030) yılında Sultan II. Osman Lehistan Seferi'ne çıktığında Kapudan Halil Paşa'ya da Akdeniz'e gitmesi ferman olunmuştu. 30 Nisan 1621 (18 Cumadelahire) tarihinde Kapudan Halil Paşa kırk üç pare kadırga ile Beşiktaş'tan hareket ederek, 25 Mayıs 1621'de (4 Recep) Kili Kalesi önüne vardı. Akdeniz'e donanma gönderme isteği gerçekleşen Sultan II. Osman, Çorlu'dan hatt-ı hümayun ile Tozkoparan Mehmed Ağa'yı gönderdi. Mehmed Ağa'nın görevi; İsakçı'da kurulacak olan köprünün yapımı ve masrafları ile ilgilenmekti. Sultan Genç Osman, Mehmed Paşa'ya gönderdiği fermanda İsakçı'dan bir yere kımıldamamasını, kendisinden emir gelmedikçe bölgeden ayrılmamasını tembihledi. Bu sırada Karaharman'da on yedi parça şayka olduğu haberi alındı. Eskiden Kefe Beylerbeyisi olan Mehmed Paşa on beş parça gemi ile Karaharman'a gönderildi. Mehmed Paşa on altı gün boyunca bölgede gezip şaykaları göremeyince Kili'ye gelerek orduya katıldı. Daha sonra yine bahsedilen şaykaların Kefe ve Kerş tarafına gittiği duyulunca yine Mehmed Paşa emrine on sekiz parça gemi verilerek bölgeye gönderildi. Özi Boğazını korumak için Kili ve Akkerman şaykalarına Bali kapudanı komutan olarak tayin edip kendi kapıcıbaşlarından Mehmed Ağa'yı da ona yardımcı olması için bıraktı. Kırk parça şaykanın Anadolu yakasına gittiği haberi alınınca 17 Haziran 1621'de (27 Receb) Kapudan Halil Paşa Kili Boğazı'ndan çıkıp dört beş gece içinde denizi geçti. Halil Paşa Haziran ayının başlarında Sinop'a vardı. Bir iki saat dinlenen Osmanlı donanması dokuz parça şaykanın Gerze adındaki limanda dinlendiğini haber aldı. Haberi alır almaz harekete geçilmek istenirse de

²⁴⁰ *Naima*, II/733-734; *Peçevi*, II/457; Hammer, age, s.727-728; Katip Çelebi, age, s.159.

yakıtsız limandan çıkmak uygun görülmeyip yakıt beklediler. Birkaç saat sonra iki bölük asker ile harekete geçildi. Osmanlı askerlerinin bir bölümü denizden bir bölümü kıyıdan giderek akşama doğru Kum denilen yerde durdular²⁴¹.

Ertesi gün şaykalar çoktan denize açıldığı için Osmanlı askeri geri dönmek zorunda kaldı. Dönerken yolda sahiplerinin Kazak korkusundan bırakıp kaçtıkları bir gemi gördüler ve sahiplerini bulup gemiyi teslim ettiler. Osmanlı askerleri beş on gün o bölgede gezindi, nice fırtınalarda kaldı ancak şaykalardan bir iz bulamadı. Şaykalara ulaşamayınca 9 Temmuz'da (19 Şaban) tekrar Kili Boğazı'na dönüldü. Daha önce Özi Boğazına Bali Kapudan gönderilmişti. Bu arada Leh Kazakları ile Ten Kazakları bir araya toplanıp altmış parça şayka ile Misivri altında toplandılar. Ahyolu İskelesini yakıp, yıkıp yağmaladıktan sonra dönerken şiddetli bir rüzgar çıktı ve altmış parça şayka dağıldı. On dokuz parça şaykaları bu rüzgarın etkisiyle denize battı. Geri kalan şaykalarla karşılaşan Bali Kapudan ile Kazaklar arasında sıkı bir savaş yaşandı. Özi Beyi Mahmut Bey yetişerek Kazakların yirmi bir parça şaykalarını alıkoydu. Bu haberi alan kapudan, tersane kethüdası Ahmed Ağa'yı altı parça kadirga ile olayın olduğu yere gönderdi. 15 Temmuz'da (25 Şaban) Kili'ye giden Bali Kapudan ve Mahmut Bey ile Tersane Kethüdası Ahmed Ağa Kazaklardan alıkonulan yirmi bir parça şayka ve iki yüzden fazla esiri ve savaşta öldürülen üç yüz kadar Kazak'ı getirdiler. 24 Temmuz 1621'de (5 Ramazan) Sultan II. Osman'ın İsakçı'da olduğunu öğrendiler ve Kili'den kalkıp gelerek, getirdikleri baş ve esirleri, şaykalar ile birlikte padişaha sundular. Esirlerin her biri öldürülerek cezaları verildi ve kapudanlara hil'atler giydirildi. Tuna Köprüsü'nü koruma görevi verilen Halil Paşa komutanlığındaki Osmanlı ordusu bu görevi başarıyla bitirdi²⁴².

²⁴¹ Katip Çelebi, age, s.159-160.

²⁴² Katip Çelebi, age, s.159-160.

Kefe'deki şaykaları yakalamak için on sekiz parça kadirga ile bölgeye gönderilen Mehmed Paşa , Kerş ve Taman üzerinden giderken bir bölgede Kazaklarla karşılaştı ve Kazaklar uykuda iken Osmanlı askerleri üzerlerine saldırdı. Dört beş saat süren savaşta Kazaklar mağlup edildi ve iki yüz doksan iki esir ve iki yüz baş alarak İsakçı'ya döndüler. Getirilen esirlerin hepsi öldürülürken onları getiren askerlere hil'atler giydirildi. Kapudan Halil Paşa İsakçı'da yapılması planlanan köprünün muhafazası için bölgede bırakıldı. Köprü yapımı sırasında Kazakların kırk parça şayka ile Özi Boğazından çıktıkları haberi geldi. Kapudan Halil Paşa, Mora Beyi Apti Paşa'yı emrine on parça kadirga vererek bölgeye gönderdi. 15 Eylül'de (28 Şevval) hareket eden Apti Paşa Kili ve Akkerman'ı geçerek Özi'ye vardı. Özi'de yirmi altı şaykanın Tentere Adası'nda yattığı haberi alındı. Kılburun üzerinden şaykaların üzerine gidildiğinde saklanan şaykalar çıktı ve Maryol Hasan ve Mezestire Beyi Ali Beyin kadirgalarını top atışına tutarak oldukça hırpaladılar. Kazakların bulunduğu yerler kıyıda ve sığ alanlar olduğu için üzerlerine saldırılması mümkün olmadı. Gece olunca da Kazaklar kaçıp gitti. Saldırının yedinci günü Ali Paşa yine donanmaya geldi. Sefer dönüşü Kapudan Paşa da döndü ve 8 Kasım'da (22 Zilhicce) Sülüne Boğazı'na konulup ertesi gün oradan hareket edildi. Donanmada bulunan gün örmüş kişiler Kasım fırtınası olabileceğini söyleyerek önlem alınması konusunda ısrar ettiler ancak dinlenmedi. Sülüne Boğazı'ndan çıkarken üç büyük kaliteli gemi battı. Gemilerden Piyale Kapudan gemisi, Hadım Recep Ağa gemisi ve Tersane Emininin gemisi içindeki yeniçeriler ve cephaneler ile battı. Gemiler denizde parçalanırken içindeki insanlar kıyıya çıkararak kurtuldu. Denizde bulunan gemilerden sadece üç bölük fırtınadan sağlam kurtarıldı. Bu olayın üzerine Kapudan Halil Paşa Varna'dan İstanbul'a gidip Tersane-i Amireye girdi ve yanındaki yeniçeriler de yaklaşık yirmi gün sonra onun yanına geldiler. Eğer fırtına zamanını bilen tecrübeli kişilerin sözü dinlenseydi Osmanlı donanması bu kadar kayıp vermeyecekti ²⁴³ .

²⁴³ Katip Çelebi, age, s.161-162.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN II. OSMAN'IN HAL'İ VE ÖLDÜRÜLMESİ

A. Hotin Seferi'nden Sonra Sultan II. Osman'ın İstanbul'a Dönüşü

Hotin Seferine büyük bir umutla çıkan genç padişah umduğu başarıyı kazanamadan dönmek istemiyordu. Ancak savaşta belli bir üstünlük sağlanamayınca kış mevsimini bölgede geçirip savaşa devam etse de durumun değişmeyeceğini anladığından ve devlet adamlarının da dönüş için teşvikinden sonra Lehistan ile anlaşma yapmayı kabul etti. Kış mevsimi de yaklaştığı için 10 Ekim'de (25 Zilkade)²⁴⁴ o bölgeden ayrılan Osmanlı ordusu İstanbul'a doğru hareket etti. Edirne'ye ulaşıldığında orada birkaç gün konaklandı²⁴⁵. Osmanlı ordusu, 17 Ekim'de (4 Rebiülevvel) Edirne'den ayrıldı²⁴⁶. Sultan Genç Osman tek oğlu olan şehzade Ömer'in²⁴⁷ doğduğu haberini de yolda aldı²⁴⁸.

Sultan II. Osman 25 Ekim'de (12 Rebiülevvel 1031)²⁴⁹ ordusuyla birlikte İstanbul'a girdi. Genç padişah iki gün²⁵⁰ Davutpaşa Sarayı'nda kaldı. Onun Davutpaşa'da bulunduğu süre zarfında İstanbul'da padişahı karşılamak üzere hazırlıklar yapıldı. Şehrin her tarafı süslenerek sanki ordu zafer kazanmış gibi bir karşılama töreni hazırlandı. Hazırlıklar tamamlandıktan

²⁴⁴ *Peçevi*, 25 Zilkade'de ordunun bölgeden ayrıldığını söylerken (II/461); *Naima* bu tarihi 23 Zilkade olarak vermektedir (II/756); İ.H.Danişmend, age, s.289.

²⁴⁵ *Topçular Katibi* Edirne'de dört gün kalındığı ifade etmektedir (II/756-757); İ.H.Danişmend, age, s.289.

²⁴⁶ *Topçular Katibi*, (II/757); İ.H.Danişmend, age, s.289.

²⁴⁷ Sultan Osman'ın Lehistan seferindeki başarısızlığının üzüntüsü, oğlunun doğum müjdesiyle az da olsa hafiflemiştir. Şehzade Ömer bir süre sonra bir savaş temsilinde kaza eseri tüfekle vurularak ölmüştür. İ.H.Uzunçarşılı, age, s.290; Mufassal Osmanlı Tarihi, s.1814; Hammer, , s.733; N.Sakaoğlu, agm, s.396; İ.H.Danişmend, age, s.290.

²⁴⁸ *Topçular Katibi*, Padişahın Edirne'de bulunduğu sırada Harem-i Hümayun'un da gelerek orduya dahil olduğunu yazmaktadır (II/756).

²⁴⁹ *Naima*, II/758 ; *Peçevi*'de bu tarih 12 Safer 1031 (II/461) ; *Topçular Katibi*'nde 11 Rebiülevvel olarak verilmektedir (II/757).

²⁵⁰ *Topçular Katibi*'nde Davutpaşa Sarayında üç gün kalındığı yazmaktadır (II/757).

sonra padişah ordusuyla birlikte tören alanına geldi²⁵¹. Kapıkulları, yeniçeriler, Divan-ı Hümayun üyeleri, bölük ağaları, bölük halkı bayraklar ile saf saf dizilip padişahı karşıladılar. Edirnekapıdan gelen padişahın atının ayaklarına kadifeler ve atlas kumaşlar döşendi. Kurbanlar kesildi. Padişah dualar ve salavatlar eşliğinde Saray-ı Hümayun'a doğru ilerledi ve tahtına oturdu²⁵². Bundan sonra üç gün üç gece şenlikler yapıldı²⁵³. Bu sırada Dilaver Paşa sadrazam, Esad Efendi müftü, Molla Ali Efendi Rumeli Kazaskeri, Musa Efendi Anadolu Kazaskeri, Halil Paşa kapudan, Baki Paşa defterdar, Ali Ağa Yeniçeri Ağası, Mustafa Paşa defterdar idi. Hotin seferinden dönüşte büyük memuriyetlerde bazı değişiklikler yapıldı. Buna göre, Mısır valisi Mere Hüseyin Paşa azlolunup Mısır Valiliği Biber Mehmed Paşa'ya verildi. Erzurum Valiliği Abaza Mehmed Paşa'ya, Maraş Valiliği Kalavun Mehmed Paşa'ya, Rakka Valiliği Bostan Paşa'ya, Sivas Valiliği Tayyar Mehmed Paşa'ya verildi²⁵⁴. Nisan ayında (Cumadelahire'de) Yeniçeri Kethüdası Bayram Ağa ile Sultan II. Osman'ın kız kardeşi Hanzâde Sultan²⁵⁵ evlendirildi²⁵⁶.

B. Sultan II. Osman'ın Hacca Gitmeye Hazırlanması

Padişah İstanbul'a geldiği andan itibaren devlet içinde bir huzursuzluk hakimdi. Padişahın askere, askerin de padişaha güveni kalmamış gibiydi. Esasen padişah ile yeniçeri ocağının birbirine kırılmalarının sebepleri de belliydi. Padişahın yaşının genç olması ve kendisine destek olacak bir devlet adamının olmayışı onun en büyük talihsizliği oldu. Yapmak istediği yenilikler için halkın ve askerin alışkın olmadığı uygulamalara başlaması tepkileri padişahın üzerine çekti. Ancak yeniçeriler, padişahın yapmak istediği

²⁵¹ *Naima*, II/758; İ.H.Danişmend, age, s.290.

²⁵² *Topçular Katibi*, II/758; İ.H.Danişmend, age, s.290; *Naima*, II/758.

²⁵³ *Naima*, II/758 ; *Topçular Katibi*, II/758.

²⁵⁴ *Naima*, II/759; *Topçular Katibi*, II/758.

²⁵⁵ Hanzade Sultan, Sultan I.Ahmed'in dördüncü ve son kızıdır. Bayram Ağa ile yaklaşık on beş yıl evli kaldıktan sonra Bayram Ağa ölünce bir daha evlenmedi. M.1650 (H.1060) yılında vefat eden Hanzade Sultan Ayasofya'da Sultan İbrahim'in mezarı yanına gömüldü. Çağatay Uluçay, Padişahın Kadınları ve Kızları, s.84-85.

²⁵⁶ *Naima*, II/759; *Topçular Katibi*, II/761; Ç.Uluçay, age, s.84-85.

yenilikler için onu bazı devlet adamlarının teşvik ettiğini de düşünüyorlardı. Bu devlet adamlarından biri padişahın hocası Hâce Ömer Efendi²⁵⁷, diğeri de Darüssaade Ağası Süleyman Ağa²⁵⁸ idi.

Padişah Lehistan Seferinde umduğu başarıyı kazanamamış olarak İstanbul'a geldikten sonra özellikle askeri alanda yapmak istediği yeniliklere odaklandı. Bu sırada padişah, Vezir-i Azam Dilaver Paşa ve diğer vezirleri huzuruna davet edip Anadolu'ya sefere gitmek istediğini açıkladı. Anadolu'dan sonra Haleb ve Şam eyaletlerine gidip ardından Kudüs'ü, Haremeyn-i Şerif'i ve Ravzay-ı Mutahharayı ziyaret ederek hac vazifesini de yerine getireceğini söyledi. Kendisi seferdeyken İstanbul'da kalacak olan ve yanında sefere katılacak olan devlet adamlarını görevlendirdi²⁵⁹ ve sefer hazırlıklarına başlanmasını istedi. Vezir-i azamın padişahın Anadolu seferine çıkmasına rızası yoktu ancak ferman üzere sefer hazırlıklarına başladı²⁶⁰.

Padişahın Hacca gitme niyetinden çok önce eski saray baltacılarından Eski Yusuf zahire satın almak için emirlerle Haleb, Şam ve Mısır'a gönderildi.

²⁵⁷ Bu dönemde bizzat olayların içinde padişahın yanında bulunduğu anlaşılan *Şeyhülislam Yahya Efendi*'nin eserinde Hoca Ömer Efendi'nin çok güvenilmeyen, rüşvet ve parayla iş yapan biri olduğu anlaşılıyor. "...Bu bir bunaktı, ölü yıkamakla ömrünü tüketmiş bir adamdı. Adı Ömer ama fesatta Haccac'dan daha zararlıydı. Padişah şehzade iken kendisine ders verecek bir bilgin kişi uygun ve gerekli olduğundan ileri gelenler, saltanat işlerinde kendisini sıkıntıya sokmayacak birini düşündüler bu duruma Şeyh Ömer'i uygun gördüler. O sufilerin tacını çıkardı, hil'atini soyundu, başına ulema sarığı sardı. Padişahın bütün devlet erkanının başına geçti oturdu. Kötü düşünceleriyle padişaha fesat yükledi...". *Bostanzâde*, s.4a-4b; İ.H.Danişmend, age, s.291.

²⁵⁸ Şeyhülislam Yahya Efendi, Süleyman Ağa'nın devlete ve padişaha Ömer Efendi kadar zararlı olduğunu ifade ediyor. "...padişahı kötü yönde yönlendirmede bir de Süleyman Ağa idi. Bu soyu bozuk adama Darüssaade Ağalığı verilmişti. Bu iki fesatçı kıskanç ittifak edip halkın hukukunun çiğnenmesine göz yumdular...", *Bostanzâde*, 6a-6b; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.128.

²⁵⁹ "...Asitane-i Devlet muhafazasında vezir Hüseyin Paşa, Edirne muhafazasında Vezir Mehmed Paşa ve bir vezir de Bursa'da olup Yeniçeri Ağası ve Kapıkulları Ağası Asitanede olup, bir miktar yeniçeriden ve kapı halkından kifayet miktarı silahlı ve muna'am Rikab-ı hümayun ağalarından, vezir-i azam ve vezir tevki-i Mustafa Paşa, vezir Defterdar Baki Paşa hazır amade olsunlar deyu te'kid olundukta ve sayir harem-i hümayun ağaları ve içerüde seferli olanla hazır amade olsunlar deyu ferman olundu..." *Topçular Katibi*, II/762.

²⁶⁰ *Topçular Katibi*, II/762; *Naima*, II/762-763; *Solakzâde*, s.703; *Bostanzâde*, s.7b-8a-8b; *Fezleke*, II/10; İ.H.Danişmend, age, s.294-295; Devletin tamamen hükümdarın varlığına bağlı olduğu devletlerde hükümdarın devlet merkezinden uzun süre uzaklaşması, onun yerine başka birinin tahta çıkmasına sebep olacak gelişmelere neden olabilirdi. Osmanlı Devleti dönemindeki şartlar değerlendirildiğinde padişahın hacca gidip gelmesi aylar alabilir ve hükümdarlığı tehlikeye düşebilirdi. Bu nedenle padişahların hacca gitmek gibi bir teşebbüslerinin daha önce olmadığı bilinmektedir. Sultan II.Osman'ın Hac bahanesiyle Anadolu'ya geçmesi, bu yönüyle de halkın rızasının olmamasında etkili olmuştur. Halil İnalcık, "Kamuoyunu İlgilendiren Bazı Sorular", s.205.

Mısır Valisi gemiler ve zahireler hazırlamaya başlayıp onlar vardığında deve, at ve katır sürülerini hazır etti. Mekke şerifine gönderilen emirle Mısır'daki zahirelerin Cidde'ye nakledilmesi istendi. Pirinç, buğday vs Mısır'a bağlandı. Haremeyn (Mekke ve Medine) de oturanlar padişahın bu seferinden pek hoşlanmadı, yersiz sözlerin de çıkması onları telaşlandırdı²⁶¹.

Padişahı devlet düzeninde yapacağı yenilikler için teşvik eden Darüssaade Ağası Süleyman Ağa ve Hoca Ömer Efendi, Anadolu Seferi için padişaha telkinde bulundular. Süleyman Ağa, Mısır askerlerinin kahramanlıklarını ve savaşçılıklarını çok beğendiği için, Mısır'a gidilerek oradan asker seçilmesi ve yeni bir ordu kurulması niyetiyle padişahı sefere ikna etti²⁶². Sadrazam Dilaver Paşa ve Hoca Ömer Efendi de asker yazmak konusunda Süleyman Ağa'ya destek verince padişah onların sözüne güvendi ve Mısır'a gidip asker toplamak niyetini gerçekleştirmek için hac bahanesiyle Anadolu seferine çıkmaya karar verdi²⁶³.

Sultan II. Osman'ı Anadolu seferine gitmeye ikna eden bir diğer isim Hoca Ömer Efendi'nin niyeti ise daha da başkaydı. Hoca Ömer Efendi'nin kardeşi Kabe'de şeyh idi. Lakabı Karabaş, adı Abdurrahman idi. Hoca Ömer Efendi, Padişah Genç Osman'a bir yıl kadar önce rica etmiş ve kardeşine Kabe Kazasını almıştı. Mekke şerifi ise Karabaş'ın elindeki yetkileri alıp onu Mekke'den ihraç etmek istiyordu. Karabaş'ı asılmaktan kurtaran Mekke halkı olmuştu. Mekke'den ayrılıp Mısır'a gelen Karabaş durumu kardeşi Hoca

²⁶¹ *Naima*, II/761; *Bostanzâde*, s.9a-9b.

²⁶² Bu konuda Darüssaade Ağası Süleyman Ağa "...Yeniçeri taifesinin tufeng-endazlığında ve sipah halkının cündilikte ve ceng günlerinde, maharetleri bellidir. Bu kul, kulluktan çıkmıştır. Kul olursa Mısır ve Şam'ın cündileri ve tufeng-endazlıkta Anadolu sekbanı gibi olsa. Sene-i maziye, Hotin seferinde, bir kafirin azıcık taburun bozmaya kadir olmadılar. Bi-hüner ve bi-menfaat derinti ve madrabaz ve erbab-ı maaş kul olur mu? Diyerek saadetli padişahı kuldan soğuttu ve Türkman'dan cündi ve Etrak'den sekban yazmak sevdasına *Peçevî*,II/462; *Solakzâde*, s.703; İ.H.Danişmend, age, s.294-295.

²⁶² *Musibetnâme*,s.10-11; *Naima*,II/762; *Peçevî*,II/462; *Solakzâde*, s.703.

²⁶² "...Padişahım elhamdülillah gazi oldun, sana hacc eylemek farz oldu. Hacı ve gazi ünvanıyla ser-efraz olmak gereksin..." *Musibetnâme*,s.11; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.134-135.

²⁶² *Bostanzâde* 'nde sefer hazırlıkları sırasında İstanbul'da çok büyük bir kıtlığın yaşandığı ve pahalılık olduğundan halkın zor duruma düştüğü, böyle bir zamanda padişahın sefere çıkmasının uygun görülmediği de yazmaktadır (s.9a-9b); *Solakzâde*, s.703; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.134.

²⁶³ *Musibetnâme*, s.9-10; *Naima*,II/762; *Peçevî*,II/462; *Solakzâde*, s.703; İ.H.Danişmend, age, s.294-295.

Ömer Efendi'ye bildirdi. Hoca Ömer Efendi kardeşine yapılan bu küçük düşürücü hareketin intikamını almak için padişah ile birlikte Mısır'a gidip Mekke şerifini katledip, şerifliği kardeşi Karabaş'a verdirmek istiyordu²⁶⁴. Hoca Ömer Efendi bu niyetle padişahı Hacca gitmeye teşvik ediyordu²⁶⁵.

Sultan II. Osman Hacca gitme niyetini açıkladıktan sonra gitmek konusunda kararsız kalsa da bir süre Eski Saray'a gidip atalarının türbelerini ziyaret etti. Her Cuma kaide üzere vezirler ve kapıkulları alaylar ile gelip Cuma namazını kılarlardı. Aslında ulema ve meşayihler padişahın hacca gitme fikrine sıcak bakmıyorlar onun bu fikirden vazgeçmesi için dua ediyorlardı²⁶⁶. Ancak Sultan II. Osman'ın fermanıyla sefer hazırlıkları başladı. Donanma kadırgaları hazırlandı, kürekçiler geldi. Vezir Kapudan Halil Paşa'ya padişahın emri ulaşınca, donanmada görevli olan yeniçeriler ve ağaları Bayram Ağa, zabitler, topçular ve cebeciler Mayıs'ta (Receb) Saray-ı hümayun önünden şenliklerle ayrılıp Yedikule'ye geldiler. Orada bir gün kalıp Gelibolu'ya geçtiler²⁶⁷.

C. Sultan II. Osman'ın Gördüğü Rüya

Hacca gitmek bahanesiyle Anadolu seferine çıkmaya karar veren Sultan II. Osman sefer hazırlıklarının başladığı günlerde bir rüya görmüş. Rüyasında padişah tahtında otururken elindeki Kur'an-ı Kerim'i okuyormuş o esnada Hz. Muhammed (sav) yanına gelip sultanın elinden Kur'an-ı Kerim'i ve sırtından cübbesini almış, Sultan Genç Osman'a da bir tokat vurmuş. Tokadın gücüyle sarsılan padişah yere düşmüş bu esnada da Hz. Muhammed (sav) oradan uzaklaşıp gitmiş. Sultan Osman düştüğü yerden

²⁶⁴ *Musibetnâme*, s.10-11; *Naima*, II/762; *Peçevî*, II/462; *Solakzâde*, s.703.

²⁶⁵ "...Padişahım elhamdülillah gazi oldun, sana hacc eylemek farz oldu. Hacı ve gazi ünvanıyla ser-efraz olmak gereksin..." *Musibetnâme*, s.11; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.134-135.

²⁶⁶ *Bostanzâde*'nde sefer hazırlıkları sırasında İstanbul'da çok büyük bir kıtlığın yaşandığı ve pahalılık olduğundan halkın zor duruma düştüğü, böyle bir zamanda padişahın sefere çıkmasının uygun görülmediği de yazmaktadır (s.9a-9b); İ.H.Danişmend, age, s.297-298; L. P. Peirce, age, 237.

²⁶⁷ *Topçular Katibi*, II/762; İ.H.Danişmend, age, s.297-298.

kalkıp Hz. Peygamberin ayağına yüz sürmek istese de derman bulup kalkamamış²⁶⁸. Rüyanın etkisinde kalan padişah ertesi gün Hoca Ömer Efendi'yi yanına çağırarak rüyasını anlattı ve yorumlamasını istedi. Hoca Ömer Efendi padişahın rüyasını dinledikten sonra, Kur'an-ı Kerim'de gaza ve haccın önemine vurgu yapıldığını, padişahın önce Hacca gitmeye karar verdiğini ardından kararsız kalıp vazgeçmek üzere olduğunu hatırlattı. "Madem Kur'an-ı Kerim okuyorsunuz niye ona göre amel etmeyesiniz" dedi. Hz. Peygamberin hacca gitmekten vazgeçtiği için padişahın elinden Kur'an-ı Kerim'i alıp tokat attığını ifade etti ve eğer rüyasında Hz. Peygamberin ayağına yüz süremediyse gerçekte gidip kabrini ziyaret etmesi gerektiğini söyledi²⁶⁹. Osmanlı tarihinde bu gibi rüya motiflerine sıklıkla rastlanmaktadır. Her dönemde kullanılan rüya motifinin ayrı bir amacı vardır. Sultan II. Osman'ın gerçekte böyle bir rüya görüp görmediğini belirlemek imkansız olsa da burada genç padişahın devlet adamlarını sınadığını anlamak mümkündür. Gerçekten bir hac niyetinin olması durumunda kimin nasıl yorum yapacağını belirlemek istemiş olmalıdır. Sultan II. Osman'ın yaşının küçük olmasına rağmen iyi yetişmiş bir padişah olarak devlet adamlarını bu şekilde sınaması şaşılabilecek bir durum da değildir.

Sultan II. Osman, Hoca Ömer Efendi'nin bu yorumunu dinledikten sonra hacca gitmek konusunda daha da kararlı davrandı. Bir gün namazdan sonra kendi imamı Üsküdarî Aziz Mahmud Hüdayî Efendi'yi huzuruna davet edip rüyasını ona da anlattı. Aziz Mahmud Hüdayî rüyayı dinledikten sonra yorumlayıp²⁷⁰ padişahın tövbe edip atalarının kabrini ziyaret etmesini tavsiye etti. Padişah bu yoruma göre davranıp evliyaların ziyareti ile meşgul oldu. Fakir fukaraya dağıtılmak üzere kurbanlar kestirdi. Ancak burada dikkati

²⁶⁸ *Naima*, II/762; *Musibetnâme*, s.28; *İbretnüma*, s.495; Hammer, age, s.734-735; *Solakzâde*, s.707; *Fezleke*, II/11; İ.H.Danişmend, age, s.297.

²⁶⁹ *Naima*, II/762; *Musibetnâme*, s.28-29; *İbretnüma*, s.495; İ.H.Danişmend, age, s.297.

²⁷⁰ "...Padişahım kelim-i izzet hükmü Rabbanidir ve ana imtisal lazımdır ve iclal buyurdıkları taht ise cübbe-i alem-i vücuddur. Bu vakıa ziyade mahuf u hatar-nakdür Bi ilmilla bu vakıa-i hailenin vukû'ı tiz vakitte olur. Tevbe vü istiğfar üzre olup kabir ehlinden fehvasınca, Hak Teala hazretinün evliya kullarınun merakıd-ı Şerifelerinden istimdad talep buyurun. Mercudur ki, def-i beliyat ola. Padişaha lazımdır ki tevbe-i tevfiği kendilerine hemdem idineler..." *Musibetnâme*, s.30; İ.H.Danişmend, age, s.298.

çeken diğer bir husus da, padişah fakir fukaraya yardım edip dua almak niyetiyle kurban kestirmek istedi ancak emir verdiği Bostancılar, Edirnekapısı ve Karagümrük'te halktan sığırları zorla alıp üç bin akçe değerindeki sığırları biner akçeye alarak kurban ettiler. Padişah fakir fukarayı memnun etmeye çalışırken kurbanlık hayvan sahiplerinin kalbi kırıldı²⁷¹.

D. Askerin Ayaklanması ve Sultan II. Osman'ın Yedikule'de Öldürülmesi

Sultan Genç Osman, Hacca gitmek konusunda kararsızlık yaşasa da Hoca Ömer Efendi ve Süleyman Ağa onu ikna etmeyi başardı. Padişah, Otağ-ı Hümayun'un Üsküdar'da kurulması emrini verdi. Aynı gün sefer için gerekli olan hazırlıklara başlandı ve Kapıcıbaşılar tembih olunduğu gibi sefer malzemelerinin bir kısmı Üsküdar'a götürüldü. Ancak o gün halkın ayaklandığı duyulunca hisar kapıları kapatıldı. Sefer için gerekli malzemeler ve otağı hümayun kadırgalara konulup durumun düzeltilmesi için hemen Üsküdar'a gönderilmeyip bir süre bekletildi²⁷². Üsküdar'a eşyaların ilk kısmı taşındığı sırada Şeyhülislam Esad Efendi padişaha bir fetva gönderdi. Esad Efendi sultana, Padişahların hacca gitmesinin farz olmadığını, adalet içinde halkını idare etmesinin daha önemli olduğunu söyledi. Fakat Sultan II. Osman bu fetvayı alınca önemsemedi ve hazırlıklarına devam etti. Bu arada birçok ulema ve vezirler de haber gönderip padişahı hacca gitmekten caydırmaya çalışsa da bu çabalar başarılı olmadı. Üstelik sadrazam Dilaver Paşa da padişahın hacca gitmesini istemiyordu fakat canının korkusundan Süleyman Ağa'ya ve Hoca Ömer Efendi'ye karşı gelemiyordu²⁷³.

Padişahın sefer hazırlıkları devam ederken, daha önce padişahın hacca değil asker toplamaya gittiğinin söylentisi yeniçeriler arasında daha da

²⁷¹ *Musibetnâme*, s.30; *Naima*, s.762-763; *Solakzâde*, s.707; İ.H.Danişmend, age, s.298.

²⁷² *Musibetnâme*, s.7; *Solakzâde*, s.704.

²⁷³ *Musibetnâme*, s.31-32; *Naima*, s.763; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.135; L. P. Peirce, age, 237.

yayıldı ve isyana en büyük nedenlerden biri de bu söylenti oldu²⁷⁴. Zaten gerek Lehistan seferinde gerekse padişahın meyhaneleri basıp bulduğu askeri sokak ortasında dövmesi dolayısıyla asker padişaha kırgındı. Bu hacca gitme meselesi de gündeme gelince yeniçeri ve sipahi 18 Mayıs'ta (7 Recep) bir araya toplanarak görüştüler. Askerler, devletin düzeni ve bekası için daha önce hiçbir padişahın hacca gitmediğini, düşmanın Osmanlı topraklarına saldırma ihtimali varken şimdi de padişahın hacca gitmemesi gerektiği konusunda uzlaştılar ve padişahı bu fikrinden döndürmeye karar verdiler²⁷⁵.

Padişahı Hacca gitmek düşüncesinden döndürmek isteyen askerler At Meydanı'na doğru yürüyüşe geçtiler. Askerlerin yürüyüşünden haberdar olan Sadrazam Dilaver Paşa, bu yürüyüşü durdurması için Çavuşbaşı Halıcızadeyi gönderdi ancak askerler onu taş atarak kaçırdılar. Askerler yürüdükçe çeşitli insanlarda onlara katıldı ve kalabalık gittikçe büyüdü. Ayaklanan halk ve askerler At Meydanı'na geldiklerinde padişahı Hacca gitmeye ikna eden Hoca Ömer Efendi ve Süleyman Ağa'nın katli için Şeyhülislam Esad Efendi'den fetva aldılar²⁷⁶. Yine bu esnada kalabalığın toplandığı yere sadrazam tarafından gönderilen Yeniçeri Ağası ve Bölük Ağaları konuşup

²⁷⁴ "...Dilaver Paşa ve Hoca ve Süleyman Ağa'nın muradları üzre padişah dahi, Anadolu'ya gitmeyi mukarrer eyledi ve sekban yazmak hususu tevati'e irmiş idi; hatta sekban yazmak için, Eskişaray Baltacılarından Eski Yusuf namında bir kimesne, zahire cem'i bahanesiyle Etrak'den sekban ve Türkman'dan cündî yazmak için, Diyar-ı Arap ve Şam ve Haleb'e gönderilmiş idi. Mezkur Baltacı için 'ol canibde sekban yazmağa meşguldür' diyup, söylenmeyin, bu miktar hareket olmuştur. Padişah ise rahat ve taht ve cümle-i hazaini durmadan Üsküdar'a geçirmek üzre idi. Bu ecilden, gahi, İçhalkından, taşra Kul taifesine bu ahvali bildirip: 'Bilmezüz böyle etmekten padişahımızın fikri nedir?' derler idi ve bundan ma'ada nice Beylerbeyilere emirler vârid olmuş idi kim: 'Kapıkulun kırıp, sekban yazalar!' deyip, cevab-i erba'aya sipariş olunup, Kul taifesi bu maceradan haberdar olup, padişahı bu kârdan feragat ettürüp, delil olanları katl ettirmek için, Askair-i İslam, cemiyet-i azime ile Sultan Mehmed Camii hareminden Et Meydanına geldiler...", *Musibetnâme*, s.18-19; İ.H.Danişmend, age, s.299; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.135-136.

²⁷⁵ *Naima*, s.764; *Solakzâde*, s.706; *Bostanzâde*, s.12b-13a; İ.H.Danişmend, age, s.299.

²⁷⁶ *Naima*, s.765-766; *Bostanzâde*, s.12a; *Musibetnâme*, s.19-21; "... halk Sultan Ahmed Camiinde toplandı, kalabalığın içinde umur görmüş ihtiyarlardan birkaç adam bu kalabalık halka 'bu maslahatları şer ile görelim' deyu Şeyhülislam Esad Efendi'ye varıp fetva istediler ki 'İslam padişahını azdırıp beytülmalin itlafına sebep olup padişaha hacca gitmek lazım değil iken böyle fetret ve fitneye sebep olanlara ne lazım gelir?' dediler. Müftünün cevabı böyle sadır oldu ki 'fitne uyduyanlara katil lazım olur' dedikte fetvanın suretini aldılar cemiyet yerine vardılar..." *İbretnûma*, s.494; *Solakzâde*, s.705; *Fezleke*, II/12.

isyanı önlemek için gittiklerinde halk tarafından konuşturulmayıp taşla tutuldular²⁷⁷.

Kalabalığın At Meydanı'nda toplandığı gün, Donanma-yı Hümayun Beşiktaş önünden kalkıp Yedikule'ye giderken olayı duyan askerler gemiyi kenara yanaştırıp, leventler aceleyle dışarı çıktılar. Bu esnada Hisar kapıları kapalı olduğundan her biri burçları aşip hisar deliklerinden içeri girdiler ve kalabalığa dahil oldular²⁷⁸. Toplanan kalabalık padişaha isteklerini bildirmek için Hoca Ömer Efendi ve Sadrazam Dilaver Paşa ile görüşmek istedi. Ancak konuşmak ve isteklerini bildirmek için Ömer Efendi'nin evine gittiklerinde Ömer Efendi kendisini öldürmeye geldiklerini zannedip, onlarla görüşmek yerine kıyafet değiştirerek komşusunun evinden çıkıp saraya gitti. Halk bunu duyunca Ömer Efendinin evine zorla girip evi yağmaladılar. Buradan sonra yine isteklerini padişaha iletmesi için Sadrazam Dilaver Paşa'nın evine giden kalabalık sadrazamın silahlı askerlerinin saldırısı ve birkaç kişinin ölmesi üzerine geri dönmek zorunda kaldı çünkü kalabalıkta kimsenin silahı yoktu. Askerler önce çarşıya gidip silah bulmaya çalışsa da esnaf onlara karşı gelip, dükkanlarını yağmadan kurtarmak için ısrarla rica edince vazgeçtiler ve ertesi gün silahlı olarak toplanmaya karar vererek dağıldılar²⁷⁹.

Sultan II. Osman yeniçerilerin ve sipahilerin toplandıklarını, Hoca Ömer Efendi'nin evini yağmaladıklarını duyunca alimleri saraya davet edip olayın sebebini öğrenmek istedi. Alimler, askerin padişahın hacca gitmesini istemediklerini bunun için ayaklandıklarını söylediler. Ayrıca isyancıların, padişahı hacca gitmeye teşvik eden Hoca Ömer Efendi ve Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın sürgüne gönderilmesini istediklerini ifade ettiler. Sultan Genç Osman alimleri dinledikten sonra Hacca gitmekten vazgeçtiğini ancak Hoca Efendi ile Süleyman Ağa'yı bırakın sürgüne göndermeyi vazifelerinden

²⁷⁷ *Musibetnâme*, s.22; İ.H.Danişmend, age, s.300-301; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.136.

²⁷⁸ *Musibetnâme*, s.22-23; *Solakzâde*, s.705; İ.H.Danişmend, age, s.301.

²⁷⁹ *Naima*, s.766; *Musibetnâme*, s.23-27; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.136; *İbretnüma*, s.494; *Solakzâde*, s.706; *Bostanzâde*, s.10a-10b; İ.H.Danişmend, age, s.302-303.

bile uzaklaştırmayacağını söyledi. Ancak isyancılar bu sözle kanaat etmeyip kararlarını ertesi güne bıraktılar²⁸⁰.

18/19 Mayıs 1622 (7/8 Receb 1031) tarihinde yeniçeri ocağında padişahın ayaklanmayı bastırmak için hazırlıklar yaptığı söylentisinin yayılması hem sarayda hem de yeniçeri ocağında gecenin heyecanlı geçmesine ve iki tarafın da kuşkulanıp durumun daha da gerginleşmesine neden oldu²⁸¹.

19 Mayıs'ta (8 Receb Perşembe) yeniçeri ve sipahiler önceki gün kararlaştırdıkları gibi silahlarıyla birlikte meydana gelip²⁸² oradan Sultan Mehmed Han Camii'ne gittiler. Ulemanın ileri gelenlerine haber verdiler ancak ulema onların Yeni Cami'ye gitmelerini söyledi. Sultan Mehmed Han Camii'nde dua edip ardından At Meydanı'na giden yeniçeri ve sipahiler Yeni Cami'ye geldiler. Kendilerini orada Müftü ve Nakib Gubarî Efendi, Yahya Efendi, Kafzade Fa'izi Efendi, Bostanzade Mehmed Efendi, Azmizade, Kethüda Mustafa Efendi, Ayasofya Vaizi Ömer Efendi, Sivasî Efendi, İbrahim Efendi, Molla Gürani Şeyhi, Derviş Efendi ve Kadı-zade Efendi bekliyordu. Ulema, yeniçeri ve sipahilere neden toplandıklarını sorduklarında askerler altı kişinin katledilmesini istediklerini söylediler ve arzuhallerini Feridun Efendi ile Hayli Çelebi yazdı. Katlini istedikleri kişiler: Hoca Ömer Efendi, Darüssaade Ağası Süleyman Ağa, Sadrazam Dilaver Paşa, Kaymakam Ahmed Paşa, Defterdar Baki Paşa ve Sekbanbaşı Nasuh Ağa idi²⁸³.

²⁸⁰ *Naima*, s.766-767 ; *Musibetnâme*, s.32-33; *İbretnüma*, s.496; *Solakzâde*, s.708; *Bostanzâde*, s.16a; İ.H.Danişmend, age, s.302-303.

²⁸¹ "...Sultan Osman Han, Hasbağçede ve taşra bağçelerde olan Bostancı ta'ifesin saraya getirtmiş ve İçhalkın yaraklandırmış ve Cebahane'den silahlandırmış ve on aded darbzen getirtmiş!..." *Musibetnâme*, s.33.

²⁸² *Musibetname*'de ikinci gün toplanan bu kalabalığın ilk gün toplananın beş katı olduğu ifade edilmektedir (s.35).

²⁸³ *Musibetnâme*, s.35-38 ; *Naima*, s.767; *Bostanzâde*'de diğer kaynaklardan farklı olarak sayılan bu isimlerden Ömer Efendi ve Süleyman Ağa ile birlikte sadece Kazasker Sünbül Ağa ve Hekimbaşı Musa isimleri geçmektedir. Bunlardan Sünbül Ağa için "... işleri güçleri padişaha kötülük olan bu dört kişiden cehaletle halk içinde ün salmış, Sünbül adında bodur, kara suratlı bir zenci idi. Yüce şeriatın mahkemesine bunu hakim yaptı. O denli kanunsuz işlere girdi ki yazılıp anlatılmasına dil yetmez. Şeriat işleri örf ve adet işleri ortadan kalktı..." (s.6b) diye söz ederken Hekimbaşı Musa için "...ömrü boyunca bir şeriat meselesi öğrenmemiş, fıkıh kitaplarından bir şey görmemiş, Hekim Musa adında bilgisizlikte parmakla gösterilen bir çirkin suratlı kimseyi el üstünde tuttu. Bunu da Anadolu

Yeniçeri ve sipahilerin katlini istedikleri şahısların başına Sadrazam Dilaver Paşa'yı yazmalarının nedeni; konuşmak ve dertlerini anlatmak için Dilaver Paşa'nın evine gittiklerinden karşılaştıkları muamele idi. Zira Dilaver Paşa görüşmeye gelen silahsız askerleri, silahlı adamlarıyla karşılamış ve birkaç tanesinin de ölümüne neden olmuştu²⁸⁴. Askerler bu duruma çok üzülmüş ve intikam almak niyetiyle onun ismini arzuahallerinde en başa yazdırmışlardı.

Hoca Ömer Efendi'nin katlinin istenme nedeni daha önce de ifade edildiği gibi bundan çok önce Hoca Ömer Efendi'nin kardeşi Karabaş Efendi, Ömer Efendi'nin de desteği ile Kabe'ye kadı olmuştu. Fakat daha sonra Kabe Şerifi, Karabaş'a kadılığı vermeyip öldürmek istedi, Kabe halkının araya girip rica etmesiyle Karabaş Efendi ölümden döndü. Bunu öğrenen Hoca Ömer Efendi hem Mekke Şerifinden intikam almak hem de kardeşini yeniden kadı olarak görevlendirmek için Kabe'ye gitmek istiyordu. Bu niyetini gerçekleştirmek için de padişahı ikna etmeye çalışmıştı²⁸⁵. Hoca Ömer Efendi'nin bu niyetini ve padişahı ikna ettiğini bilen yeniçeri ve sekbanlar bu nedenle hem padişahı hacca gitmek fikrinden döndürmeye çalışıyor hem de padişahı kendi çıkarları için yönlendirmeye çalışan Hoca Ömer Efendi'nin öldürülmesini istiyorlardı.

Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın katledilmesinin istenme nedeni de yeniçerilerin ve sekbanların onun çalışmalarından rahatsız olmasıdır. Şöyle ki Süleyman Ağa her fırsatta padişaha yeniçerileri kötülemekte ve onların iyi savaşmadıklarını söyleyerek asıl iyi askerin Şam ve Mısır'dan çıktığını ifade etmekteydi. Özellikle Hotin Seferi'ndeki başarısızlığı sürekli gündeme getirerek padişahı haklı olduğuna inandırmaktaydı²⁸⁶. Darüssaade

yakasına kadiasker tayin edip kendine yardımcı olmasını aklına koydu. Hekim hastaya bakıyor ama kendi hasta..." (s.7a-7b) ifadesini kullanmaktadır; İ.H.Danişmend, age, s.303-304.

²⁸⁴ *Musibetnâme*, s.24-27; *Solakzâde*, s.704; *İbretnüma*, s.493.

²⁸⁵ Hoca Ömer Efendi Sultan II.Osman'a "...Padişahım, elhamdülillah gazi oldun, sana hacceylemek farz oldu, hacı ve gazi olmak gereksin..." diyerek onu Kabe'ye gitmeye ikna etmişti, *İbretnüma*, s.493; *Musibetnâme*, s.10-13; *Solakzâde*, s.704; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.135.

²⁸⁶ "...Yeniçeri taifesin tufeng atmakta ve sipah halkının cündilikte ve cenk günlerinde maharetleri meydandadır. Bu kul ve yeniçeri kulluktan çıkmıştır. Kul olursa, asker olursa Mısır ve Şam cündileri

Ağası'nın kendilerine karşı bu tutumu yeniçeri ve sipahileri ayaklandırıp onun katledilmesi için isyan çıkarmalarına neden oldu.

Yeniçeri ve sipahiler ayrıca Bostancıbaşı Pir Mehmed Ağa'ya da öfkeliydiler. Çünkü Pir Mehmed Ağa, Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa ile birlik olup padişahı sürekli tebdil-i kıyafet sokaklarda gezdirip meyhaneleri ve yasakçı odaları bastırıyordu. Sultan Genç Osman bu baskınlarda yakaladığı yeniçeri ve sipahilerin çoğunu yakalatıyor bir çoğunu da yakaladığı yerde dövdürüp eziyet etmek için taş gemilere koyduruyordu. Askerler bu uygulamadan oldukça rahatsızdı ve buna sebep olarak Pir Mehmed Ağa'yı görüyorlardı. Bu nedenle de onun da katledilmesini istiyorlardı²⁸⁷.

Yeniçeri ve sipahilerin padişaha yazdıkları arzuhaldeki ilk sıradaki bu üç devlet adamının yanı sıra yer alan Defterdar Baki Paşa'nın bu listeye girme nedeni ise askere daima "züyuf akçe" dağıtmasıydı. Kaymakam Ahmed Paşa ile Sekbanbaşı Nasuh Ağa'nın suçları ise, Lehistan Seferi sırasında İstanbul'da kalan Korucu ve Oturak zümrelerinin ulufe meselesinden dolayı yaptıkları bir taşkınlığı padişaha şikayet ederek, taşkınlık yapanlardan yaklaşık iki bin kişinin cezalandırılmasına sebep olmalarıdır²⁸⁸.

gibi ve tüfeng atmakta Anadolu sekbanı gibi olmalıdır. Evvelce Hotin Seferi'nde düşmanın taburunu bozmaya kadir olmadılar. Hünersiz, marifetsiz, derinti, madrabaz ve erbab-ı maaş kul olur mu?...", *İbretnâme*, s.493; *Musibetnâme*, s.8-10; *Solakzâde*, s.704; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.135-136.

²⁸⁷ *İbretnâme*, s.493; "...hin-i vakada Bostancıbaşı Bebr Mehmed Ağa Mısır Beylerbeyisi idi. Bir husus için, bin yirmi dokuz tarihinde, Yeniçeri Ağası olan Yusuf ağa ile husumet üzre olup, Padişah-ı cihani, her bâr, tebdil-i câme ile Bostancıbaşı, kendisi, Sipahi tertibine girip, bostancı taifesi, balıkçı kafirleri gibi, kirli kebelere giyip, şehri gezerler idi. Ve delil olup, saadetlü padişahla meyhane ve bozahaneler ve yasakçı odaların bastırıp, bulduğu yasakçıları padişah hazretleri, Ağakapısı'na gönderdiler. Bostancıbaşı ise, padişah-ı alempenaha Ağa'yı geçüp, müstakil gamz itmeğe başlayıp: 'Zapta kâdir değildir!' der idi. Ol ecilden, padişah, bizzat kendisi zapt ile mukayyed olup ve tuttıkları yeniçeri ve sipahiye ve sair Müslümanları 'siz niçin şarap içersiz?' deyu boğdurup, deryaya atıp ve çoğuna dahi değnek urdurup, şehirli taifesinden giriftar olanların ekserin, taş gemilerine koydurup, niceleri ta'zir-i gayr-ı şer'i eylediler. Ol ecilden bu ahvalden, kul taifesi ziyade nmüte'ellim idiler...", *Musibetnâme*, s.13-15; *Solakzâde*, s.704.

²⁸⁸ "...Kaymakam Ahmed Paşa, Padişah sefer-i hümayunda iken âsitane kaymakamlık ile kaldığında, yeniçeri korucularının ve Oturak ağalarının ulufelerin vermekte te'ir eylediği ecirden, Korucu ve Oturak yoldaşlar cemiyet edip, Kaymakam Ahmed Paşa'nın sarayını taşıyıp ulufelerin aldılar. Ol mahalde Sekbanbaşı Nasuh ağa'yı azl edip, sabıka Sekbanbaşılıktan ma'zul Kara Hasan Ağa Sekbanbaşı olmuş idi. Padişah İstanbul'a geldikte tekrar Nasuh Ağa Sekbanbaşı olup, Kaymakam Ahmed Paşa ile ikisi, ittifak ile Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'ya Korucu ve Oturak yoldaşlardan

Esasen bu olaylar olmadan birkaç gün önce Sultan Genç Osman Kabe'ye gitmekten vazgeçti. Gördüğü rüya kendisini çok etkiledi ve hacca gitmek fikrinden uzaklaştırdı. Rüyanın yorumunu yapan Esad Efendi'nin dediği gibi davranıp tövbe edip ve fakir fukaraya yardım etti. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi bu yardımlar esnasında bile halktan zorla hayvanlarının alınıp kurban edilmesi yine Genç Osman'ın aleyhine olacak gelişmelere neden oldu²⁸⁹. Zaten gerek Esad Efendi gerekse diğer ulema padişaha fetva gönderip hacca gitmesi yerine adalet ile halkı yönetmesinin daha önemli olduğunu bildirdiler. Önceleri ısrarla hacca gitmek niyetinden vazgeçmeyen Sultan Genç Osman, gördüğü rüyanın da etkisiyle olaylar başlamadan birkaç gün önce hacca gitmek fikrinden vazgeçti.

Padişahın hacca gitmekten vazgeçtiğinden habersiz olan yeniçeri ve sipahiler hem istedikleri kişilerin katledilmesini sağlayıp intikam almak hem de padişahı hacca gitmekten vazgeçirmek için belirledikleri günde yani 19 Mayıs'ta (8 Receb) toplanıp yazdırdıkları arzuhalı birkaç elçi ile padişaha gönderdiler. Bu sırada padişah da askerlerin yürüyüşe geçtiğini duydu ve ulemanın büyüklerini yanına çağırıp askerlerin neden ayaklandığını sordu. Ulema askerlerin padişahın hacca gitmesini istemediklerini ve altı devlet adamının katlini istediklerini bildirdi. Ulemayı dinleyen padişah, hacca gitmekten vazgeçtiğini ancak bahsi geçen altı kişinin katledilmesi bir yana görev değişikliği bile yapmayacağını söyledi²⁹⁰. Sultan Genç Osman henüz bu ayaklanmanın ne denli büyüyeceğini tahmin bile edemiyordu. Bu nedenle ayaklanma süresince birçok yerde yanlış uygulamalar yaptı. Verilecek olan bir kararla ayaklanma bastırılabilirken padişah ayaklanmayı çok da önemsemedi ve isyancıların isteklerini yapmamakta diretti. Ulema padişaha

şikayet eylediler. Süleyman Ağa dahi, padişaha arz eylediklerinde padişah: 'Cümlesi ref' olsun!' diyip ferman eyledikte, saadetlü padişahın rica eylediler: 'Bir uğurdan olmaz, tedricle edelim' diye iki bine yakın Oturak ve Korucunun tezkiresin alıp, dirliğin ekstiler. Tedricle ulufenden ulufeye eksiltmeye başladılar. Ol ecilden Kaymakam Ahmed Paşa ve Sekbanbaşı Nasuh Ağa'nın katl olunmasını talep eylediler...'', *Musibetnâme*, s.39-41; *İbretnüma*, s.496; *Solakzâde*, s.709.

²⁸⁹ *İbretnüma*, s. 494-495; *Musibetnâme*, s.27-28; *Solakzâde*, s.708.

²⁹⁰ *Naima*, s.766-767 ; *Musibetnâme*, s.32-33; *İbretnüma*, s.496; *Bostanzâde*, s.16a; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.135.

ısrar ederek istediklerini vermesini istedi²⁹¹, bu olay gibi olayların daha önce de yaşandığını ve isyancıların genelde isteklerini yaptırdıklarını söylediye²⁹² de padişah sözlerini kabul etmeyip kalabalığın başsız askerler olduğunu ve kimseye zarar vermeden çabuk dağılacağını söyleyerek bu uyarıları dikkate almadı. Sultan II. Osman kendine fazlasıyla güvendiğinden olsa gerek isyancıları küçümseyip devlet adamlarının nasihatlerini göz ardı etti. Hatta İkinci Vezir Hüseyin Paşa padişahın inatla isyancılara karşı koymasına dayanamadı, isyancılar kendisini isterlerse bile padişahın düşünmeden vermesi gerektiğini, padişahın hayatı ve devletin devamı için bunun gerekli olduğunu söyledi. Tüm ısrarlar ve uyarılara rağmen padişah istenilen altı kişinin katline izin vermedi²⁹³. Bununla da yetinmeyen Sultan Genç Osman isyancıların isteklerini yapmak konusunda kendisine ısrar edenleri yeren sözler söyleyerek onları isyancılarla ortak olmakla suçladı ve onları tehdit etti²⁹⁴.

Sultan II. Osman'a ayaklanan askerin isteğini söylemek için gelen elçiler uzun süre saraydan çıkarılmadı. Genç Padişah elçilerin sarayda tutulmasını istedi. Elçiler dönmeyince At Meydanı'nda bekleyen kalabalık saraya doğru yürüyüşe geçmek istedi ancak sarayda silahlı askerlerin olduğundan çekiniyorlardı. Bu arada sarayda toplanır kurulduğu yönünde söylentiler çıktı²⁹⁵. Kalabalığın içinden, uzun süre gözcü kulelerinde görev almış olan bir sipahi, sarayı görebilmek için Ayasofya Camii minarelerine çıkılıp gelen gidenleri ve içerde olanların gözlemlenmesini söyledi. Ayasofya minarelerine adamlar çıkıp saraya baktılar. Bostancı, askerler ve ulemeden kimseyi göremediler. Kimsenin olmadığını görünce halk saraya doğru

²⁹¹ "...Padişahım, cumhur iyi değildir. İstediklerini ver yoksa hal harap olup şehir garet ü tarac olur..." *Musibetnâme*, s.42; *Naima*, II/768; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.136.

²⁹² "... Padişahım kul taifesi cemiyet eylediklerinde, istediklerin alırlar. Âbâ vü ecdadından dahi istediklerin almışlardır. Şimdi dahi anlar, istediklerini alırlar. Heman şehir yağma olmadan istediklerini ver!", *Musibetnâme*, s.43; *Naima*, II/768; *Peçevî*, II/463; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.136.

²⁹³ *Musibetnâme*, s.43-44; *Naima*, II/768.

²⁹⁴ "...Siz epsem olun onlar başsız askerlerdir tez dağılırlar, onların işi görülmiştir. Onların haklarından gelindikten sonra sizin dahi içinizde haklarından gelinecekler malumumdur...", *İbretnüma*, s.497; *Musibetnâme*, s.43; *Peçevî*, II/463; *Bostanzâde*, s.10b.

²⁹⁵ "...İçerde, Bostancı ve İçhalkı, müheyyadır, toplanır kurulmuştur...", *Musibetnâme*, s.45; *İbretnüma*, s.497; *Solakzâde*, s.708; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.135-136.

yürüyüşe geçti ve Bab-ı Hümayun'a geldiler. Burada kapının açık olduğunu gören isyancılar çok rahat bir şekilde saraya girdiler²⁹⁶.

Bab-ı Hümayun'dan kolaylıkla içeri girmek üzere olan halka kapıcılar tedarikli olmaları gerektiğini söyledi. Bunun üzerine beş yüz kadar²⁹⁷ silahlı sipahi ve yeniçeri kapıya bekçi olarak bırakıldı. Demir Kapı'ya da bir o kadar asker bırakılıp sarayın kapılarını tutarak kontrol altına almaya çalıştılar. Buradan birinci kapıya giden halk odun ambarına girdi ve silahı olmayanlar odun aldı²⁹⁸. Silahsız adamların çokluğundan ambarda neredeyse odun kalmadı²⁹⁹. Birinci kapıda yaklaşık iki saat³⁰⁰ bekleyen halk, silah sesleri arasında bağırp çağırarak Dilaver Paşa, Darüssaade Ağası ile Hoca Ömer Efendi'nin kendilerine teslim edilmesini istediklerini bir kez daha dile getirdiler. Ancak ne kendilerine karşı koyan bir asker, ne de görüşüp konuşmaya gelen bir devlet adamı vardı. Bunun üzerine saray içinde bağırarak yürümeye devam ederek İkinci Kapı'ya geldiler. Tek çekindikleri konu Bostancıların bir şekilde karşılarına çıkıp kendilerine saldırmasıydı. Bu nedenle isyancılar üç gruba ayrıldı. Bunlardan birinci grup vezirlerin oturduğu Kubbe önüne, ikinci grup mutfak bölümüne, diğer bir grup da Arz Odası'na doğru yürüdü. İsyancılar geldikleri yerlerde birkaç saat daha bağırarak isteklerini söyledi ancak yine gelen giden yoktu. Arz odasına giden grup oradan Harem'e doğru yöneldiğinde karşılarında Kapıoğlanlarından birkaç Akağalar'ı gördüler. Akağalar isyancı gruba karşı gelmeye cesaret edemeyip geri çekilince

²⁹⁶ *Musibetnâme*, s.44-46; *İbretnüma*, s.497; *Solakzâde*, s.711; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.136.

²⁹⁷ *İbretnüma*, s.497; *Musibetnâme*'de bekçi bırakılan asker sayısının üç yüz kadar olduğu belirtilir(s.46).

²⁹⁸ Esasen ayaklanmanın ilk günü silahsız olan yeniçeri ve sipahiler, silahlı olarak gelmek üzere ertesi gün buluşmuşlardı. 8 Receb'de At Meydanı'nda buluştuklarında tüm askerlerin silahı vardı. Ancak bu isyancılar sadece yeniçeri ve sipahilerden oluşmuyordu. İsyan edip saraya yürüyenlerin içinde Cebeci, Topçu ve Şehirli halk da bulunuyordu. Hatta yeniçeri ve sipahiler onların kendi yanlarında olmasını istememişti. Eğer herhangi bir çatışma yaşanırsa ve karşılıklı silahlı askerler çıkarsa bu silahsız olan insanların kendilerine ayak bağı olacağını düşünüyorlardı. Ancak halk bu ayaklanmaya duyarsız kalamadı ve yeniçeri ile sipahiler nerdeyse bizde ordaysanız diyerek onlarla birlikte yürüdü. Silahları olmayıp ambardan odun alarak saraya girmek isteyenler işte bu halktır. *Musibetnâme*,s.47-48.

²⁹⁹ *Musibetnâme*,s.47.

³⁰⁰ *Bostanzâde*'de burada üç saat beklendiği ancak padişah'tan iyi ya da kötü bir haber alınamayınca harekete geçildiği ifade edilir (s.17a).

isyancılar bağırarak hareme girdiler³⁰¹. Tam da bu sırada Sultan II. Osman bir şekilde çıkıp isyancılarla konuşsa belki onları ikna edebilirdi. Oysa genç padişah ne isyancıların istediğini yaptı ne de onlarla konuşup uzlaşmaya çalıştı. Zamanında alınmayan bu önlem padişahı isyan eden halkın gözünde daha da kötü bir duruma düşürdü³⁰².

Hareme giren kalabalık bağırp çağırmaya devam ediyordu. Bu sırada kalabalığın içinden biri “şer’ ile Sultan Mustafa Han’ı isteriz” diye bağırdı. Bunu duyan diğer isyancılar da Sultan Mustafa Han’ı isteriz diye bağırmaya başladılar³⁰³. İsyan eden halkın aslında Sultan Osman’ı tahttan indirmek gibi bir niyeti yoktu. Ancak saraya girdikleri andan itibaren karşılaştıkları muamele ve ne olduğunu bilmeden sarayda bağırp çağırmaları içlerinden birinin Mustafa Han’ı isteriz diye bağırması toplum psikolojisini de etkiledi ve birden bire isyanın boyutu değişti. Altı kişinin katli için toplanıp ayaklanan ve sarayı basan halkın artık bambaşka bir isteği vardı: Sultan Mustafa’nın tahta geçmesi.

Haremde bağırp çağırarak dolaşan kalabalık Mustafa Han’ın kaldığı yeri bulmaya çalıştı. İçoğlanlarının odası önüne gelip Zülüflü Baltacılardan Sultan Mustafa Han’ın hapsedildiği odayı öğrenmeye çalıştılar. Onlar bilmediklerini söyleyince yeniçeri ve sipahiler odaları tek tek gezerek Sultan Mustafa’yı aramaya başladılar. Gezerken bir Hasodalı İçoğlanı Sultan Mustafa’nın olduğu yeri işaret edince kalabalık işaret edilen Kubbeler semtine gitti. Kubbeler üzerinde Sultan Mustafa’yı isteriz diye bağıran askerlere cariyelerden biri Sultan Mustafa’nın yerini gösterdi. Askerler demir pencereleri kırıp, kubbeleri delmeye başladı. Bu sırada Sultan Genç Osman’ın aklı başına gelmiş olsa gerek isyancılara teslim etmek için Dilaver

³⁰¹ *Musibetnâme*, s.48-49; *Solakzâde*, s.701; *Bostanzâde*, s.23b-25b; *Naima*, II/768-769; *İbretnüma*, s.497; İsyancıların Harem’e girişi şu bakımdan da mühimdir; Fatih Sultan Mehmed Han’ın İstanbul’u fethedişinden bu yana sarayda hareme halktan ilk kez bir grup girebilmiştir.

³⁰² Şeyhülislam Yahya Efendi’ye göre eğer burada iyi bir vezir ya da şeyhülislam olsa bu kalabalığı durdurmak mümkün olurdu. Ancak padişahın inatla istenileni yapmaması, vezirlerin duruma müdahale etmemesi kalabalığı daha da öfkeliendirmiş ve olayların büyümesine neden olmuştur (s.19a).

³⁰³ *Musibetnâme*, s.50; *İbretnüma*, s.497; *Solakzâde*, s.711; *Bostanzâde*, s.27b; İ.H.Danişmend, age, s.305-306; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.137-138.

Paşa'nın bulunup getirilmesini istedi. Ancak olayları gören Dilaver Paşa çoktan kaçmıştı. Bostancılar onun peşine düşüp arayıp buldular ve Üsküdar'da Şeyh Mahmut Efendi tekkesinde bulup alıp saraya getirdiler³⁰⁴.

Sultan Mustafa'nın bulunduğu yere ulaşan askerler kendilerine engel olmaya çalışan hadımlardan birkaç tanesini öldürdüler. Bin bir güçlkle kubbeyi delmeyi başardılar ancak bacadan aşağı inmek kolay değildi. Aşağı inmek için ip bulmak gerekiyordu. Askerin bir kısmı vüzeranın oturdukları divanhanenin perdelerinin iplerini kesip getirdiler. Kubbenin üzerinden üç tane sipahi ve üç yeniçeri kendilerini iple bağlayıp aşağı indiler. Eski bir hasır üzerinde Sultan Mustafa kibleye doğru oturmuş önünde de rahle üzerinde Kur'an-ı Kerim bulunuyordu. Karşısında da iki cariyesi oturuyordu. Aşağı inen askerler Sultan Mustafa'nın ayaklarına baş koyup askerin dışarıda olduğunu ve padişahın emirlerine hazır bulunduğunu söylediler³⁰⁵. Sultan Mustafa'nın ilk isteği bir bardak su oldu. Hemen birkaç yerden su yetiştirdiler³⁰⁶. Sonra Sultan Mustafa'yı ve cariyelerini ip bağlayıp yukarı çektiler ve kalabalığın içine çıkardılar. Bu sırada Sultan II. Osman da Dilaver Paşa ile Darüssaade Ağası'nı yakalatıp göndermiş ve askerlerin yanına giderek işte istediğiniz adamlar demişti fakat artık iş işten geçmişti. Bu iki devlet adamını arasına

³⁰⁴ *Musibetnâme*, s.52; *İbretnüma*, s.497; *Naima*, II/771; *Peçevî*, II/463; *Solakzâde*, s.711; *Bostanzâde*, s.25b; İ.H.Danişmend, age, s.304-305.

³⁰⁵ Sultan Mustafa'yı gören askerlerden birinin içinden geldiği için şu şiiri okuduğu ifade edilmektedir:

Cümlenin re'yiyle Şah'ım sözümüz birdir bizim
Halis ü muhlis muhibb-i bî-riya hep çakerüz
Hakk senindir saltanat emrinde sen Şah ol bize
Biz senin mahkumunuz her emrine ferman-berüz
Taht-ı devlet muntazırdır pay-i âlî-pâyene
Yok hilafımız Şeha fi'l-cümle doğru kullarız
Mısr-diller kahtdan viran iken Yusufuk it

Padişahum sen azizi aleme Şah isteriz, *Musibetnâme*, s.54-55; *İbretnüma*, s.498; *Solakzâde*, s.711-712; *Bostanzâde*, s.29a-29b; *Fezleke*, II/15; İ.H.Danişmend, age, s.304-305; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.137-138.

³⁰⁶ Sultan Mustafa Suyu içtikten sonra "Elhamdülillah! İki gündür bana su vermezler. Açlık ve susuzluk ile öldürmek isterler. Kılıç ile öldürmeye kadir değiller. Emr-i hakk yoktur" dedi, *Musibetnâme*, s.56; *İbretnüma*, s.498; *Naima*, II/770-771; İ.H.Danişmend, age, s.304-305; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.137-138.

alan halk onları öldürdü ama artık bunun bir önemi yoktu çünkü kalabalık istediği şeye yani yeni padişahlarına çoktan ulaşmıştı³⁰⁷.

Sultan Mustafa'yı bulunduğu yerden çıkaran askerler öncelikle annesine müjdeciler gönderdi ve onu Arzodası Kapısı önünde bir süre oturtup daha sonra Şeyhülislam Esad Efendi'nin atına bindirdiler. Zindandan çıkmış olan Sultan Mustafa'nın ayakta durmaya da oturmaya da mecali yoktu. Sultan II. Osman, Şeyhülislam Esad Efendi'yi ve birkaç ulemayı askerlerin yanına gönderip ne isterlerse yapayım³⁰⁸ dediyse de artık bu söz için çok geçti. Askerler Sultan Mustafa'yı padişah olarak kabul ettiklerini söylediler. Bu durumu gören Bostancılar da teker teker kaçtılar.

Sultan Mustafa bulunduğu yerde güçlkle otururken üzerinde ferace yoktu, orta kuşak bir kaftan ile oturuyordu. Askerler padişaha giydirmek için ulemadan ferace istedi ancak kimse feracesini vermedi. Bunun üzerine askerlerden birkaçı Sultan Mustafa'ya bi'at edilmesini söyledi. Ancak bu defa da bazı askerler Sultan Osman tahtta iken başka birine bi'at etmenin doğru olmayacağını söyledi. Sultan Mustafa'ya bi'at konusunda askerler arasında uzun uzadıya tartışmalar yaşandı. Şeyhülislam Esad Efendi ve Kethüda Mustafa Efendi bi'at etmeme konusunda çok kararlı davransa da askerler silah zoruyla onları Sultan Mustafa'ya bi'at ettirdi. Daha sonra da tüm askerler Sultan Mustafa'ya bi'at ettiler³⁰⁹. İstanbul'da yeni padişahın Sultan Mustafa olduğuna dair tellallar çağırıldı. Ulemadan Kafzade Faizi Efendi bi'at tartışmalarının yaşandığı bu ortamda vefat etti. Sultan Mustafa'nın sarayda güvende olmayacağını düşünen askerler onu alıp Eski Saray'a götürmeye

³⁰⁷ *Naima*, II/772; *Musibetnâme*, s.57-58; *İbretnüma*, 498-499; *Solakzâde*, s.712; İ.H.Danişmend, age, s.304-305.

³⁰⁸ "...Padişahınız Sultan Osman,size selam eyledi. İstedikleri adamları verdim, bakilerini daha bulayım, dahi ne muradları varsa verelim. Sultan Mustafa'yı kon,dursun, biz dahi bu hususda, cümlemiz kefil olalım. İstedğiniz her ne ise murad üzere alıverelim..." , *Musibetnâme*, s.59; *İbretnüma*, s.498; *Naima*, II/772; *Bostanzâde*, s.31a-31b.

³⁰⁹ İlk defa Sultan I.Ahmed vefat ettikten sonra oğlu Osman'ın yaşı küçük olduğu için ağabeyisinin yerine tahta geçen Sultan Mustafa, üç ay dört gün padişah olarak kaldıktan sonra 'kul seni istemez' diyerek tahttan indirilmişti. O gün tahttan indirilirken Sultan Mustafa "bir gün ola ki seni istemez diyenler, beni arayıp bulalar, padişah ideler" demişti. Bu sözleri dört buçuk yıl sonra gerçekleşti. *İbretnüma*, s.505-506; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.138-139; *Solakzâde*, s.712; *Fezleke*, II/15; İ.H.Danişmend, age, s.304-305.

karar verdiler³¹⁰. Esasen, Hotin Seferine çıkarken kardeşi Şehzade Mehmed'i öldürten Genç Osman'ın neden amcası Mustafa'yı öldürtmediği ve bu durumları neden yaşadığı da bilinmemektedir.

Sultan Mustafa askerlerin istediği gibi davranıp Eski Saray'a gitmek fikrine itiraz etmedi. Ata oturmaya mecali olmayan Sultan Mustafa hastalar arabasına bindirilip, iki cariyesi, annesi ve Derviş adındaki bir gulamı ile birlikte arabanın her yanına ipler takılıp çekilmek suretiyle Eski Saray'a götürüldü³¹¹. Askerlerin bir kısmı da Baba Cafer ve Galata Zindanlarına gidip, zindanları açıp içerdekileri serbest bıraktılar. Askerlerin başka bir kısmı Defterdar Baki Paşa'nın evini yağmalamaya gitti. Diğer bir kısmı Hoca Ömer Efendi'nin oğlu olan İstanbul Kadısı Abdullah Çelebi'nin evini yağmalamaya gitti³¹². Sultan II. Osman da tedbir olarak Yeniçeri Ağalığına Kapıcıbaşı Kara Ali Ağa'yı getirdi ancak halk bu durumdan da memnun olmadı³¹³ ve Ali Ağa'yı öldürmeye gittiler. Sultan II. Osman Bostancıbaşı Hoca Mahmut Ağa'yı çağırıp kayıkların inmesini, hazinenin yüklenmesini ve Üsküdar'a geçilmesini istedi. Ancak bunu yapacak bostancıların tamamı kaçmıştı. Sultan II. Osman bu duruma oldukça üzüldü çünkü artık alınacak tedbirler için de çok geç kalmıştı³¹⁴.

Olayların gerçekleştiği zamanda Sekbanbaşı Nasuh Ağa ve Kethüda Beyi Hüseyin Ağa, Yeniçeri Ağalığı görevine getirilen Ali Ağa'ya hayırlı olsun demek için giderken Ali Ağa'yı öldürmeye giden askerler onları taşıyarak kaçırdılar. Bu arada Kara Ali Ağa, Sultan II. Osman'ın elini öpmüş evine gelmişti. Ağalığa layık elbiseler giyip, Kul Ağaları elini öpmeye geldiklerinde

³¹⁰ "...Buyur Padişahım,Eski Saray'a gidelim. Yoksa bunda kalursan Sultan Osman, sen, Şah-ı âlişan Hazretlerine kıyar...", *Musîbetnâme*,s.63; *İbretnüma*, s.499; *Naima*, II/773; *Solakzâde*, s.713.

³¹¹ *Musîbetnâme*,s.63-64; *İbretnüma*, s.498; *Peçevî*, II/463; *Solakzâde*, s.713.

³¹² *İbretnüma*, s.499; *Musîbetnâme*,s.66-67.

³¹³ Halkın Ali Ağa'yı sevmemesinin en büyük nedeni Ali Ağa, Yeniçeri Çavuşluğu ve Kethüda Beyliği görevlerinde iken çok fazla insanı rencide etmişti. Üstelik II.Osman'dan Ağalığı alma şartı, halkın arasına gidip Sultan Mustafa'yı alıp geleceğini belirtmesi idi. Ayaklanan halk bunu duyunca daha da öfkelenildiler ve Ali Ağa'yı öldürmek istediler, *Musîbetnâme*,s.67; *İbretnüma*, s.499; *Solakzâde*, s.714.

³¹⁴ *Musîbetnâme*,s.65; *İbretnüma*, s.499; *Solakzâde*, s.714.

vereceği hediyeleri hazırlıyordu³¹⁵. Onu öldürmeye gelen kalabalık kapıyı kırıp evine girdi. Oda oda Kara Ali Ağa'yı ararlarken bir yandan da evi yağmıyorlardı. Kara Ali Ağa onların geldiğini görünce kaçıp kurtulmayı başardı³¹⁶.

Askerlerin bir kısmı Süleymaniye'de, Eskisaray önünde ve Bayezid Camii çevresinde Saray-ı Atik'i gözlerken, Sultan Osman'ın o gece Bostancılar ve İçhalkı ile birlikte Eskisaray'a gidip Sultan Mustafa'yı öldüreceği yönünde bir haber yayıldı. Bu haber üzerine askerin bir kısmı Eskisaray'a gidip Sultan Mustafa'nın yanında bekleyelim dediler. Bir kısmı da Sultan Mustafa'yı Sultan Mehmed Camii'ne getirip orada bekleyelim dediler. En sonunda Feridun Efendi'nin isteği ile Sultan Mustafa'yı alıp Orta Cami'ye götürmeye karar verdiler. Ancak Sultan Mustafa'nın validesi de Sultanın bedenen yorgun olduğunu ve at üzerinde gidecek gücü olmadığını söyleyince, Sultan Mustafa için bir araba getirildi. Sultan Mustafa, annesi ve iki cariyesi arabaya bindirildi. 19 Mayıs'ta (8 Receb) Saray Ağası, Derviş isimli silahtar gulam, piyade, isyan eden askerler arabayı çekerek padişahı Eski Saray'dan Orta Cami'ye getirdiler. Akşam namazı vaktinde Orta Cami'ye gelen Sultan Mustafa Han kurtulduğu için şükrederken bir yandan da Sultan Osman'ın kendisine yaptıklarının cezasını çekmesi için dua etmeye başladı³¹⁷.

Yeniçeri ve sipahiler Sultan Mustafa'yı Orta Cami'ye getirene kadar Yeniçeri Ağasının Sultan Osman tarafından değiştirildiğini, kendilerinin Ali Ağa'dan memnun olduklarını ve Yeniçeri Ağalığının onda bırakılmasını istediklerini söylediler. Sultan Mustafa Ali Ağa'nın durumunu dinleyince ağalığı onda bırakmayı uygun gördü. Ali Ağa'ya müjdeciler gitti ve ağalığın kendisinde bırakıldığını söyleyip onu Sultan Mustafa'nın yanına davet ettiler. Ancak Ali Ağa Daveti kabul etmedi ve vezirlerden kimse yokken kendisinin de

³¹⁵ "...Kul Ağaları için otuz kise akçe, Yeniçeri'ye koyun akçesi ve iki yüz hil'at, Ocak Ağaları için müheyya edip...", *Musibetnâme*, s.68; *İbretnüma*, s.499; *Solakzâde*, s.714.

³¹⁶ *Musibetnâme*, s.68; *İbretnüma*, s.499; *Solakzâde*, s.714; İ.H.Danişmend, age, s.307.

³¹⁷ "...Gelin oğullar dua eyleyelim, bizi buraya getiren Bâri Teala, Sultan Osman Han'ı da getirsin...", *Musibetnâme*, s.70; *İbretnüma*, s.500; *Fezleke*, II/15.

gitmeyeceğini bildirdi³¹⁸. Ancak odabaşılardan bir kaçı gidip gelmesi yönünde ısrar edince³¹⁹ Ali Ağa Orta Cami'ye gelip Sultan Mustafa'nın elini öptü ve hil'at giydi. Sonra da dışarı çıkıp askerlere "padişahınız hayırlı olsun" dedi³²⁰.

Sultan Mustafa'nın Orta Cami'ye getirildiğini duyan Sultan II. Osman çok telaşlandı. Askerler ilk ayaklandığında istediklerini vermediği için çok pişman oldu. Vezir Hüseyin Paşa ve Pir Mehmed Ağa ile konuşarak bundan sonra neler yapabileceklerini konuştular. Hüseyin Paşa, Sultan Mustafa Odalara varıp sığındı biz de Ağakapısı'na gidip sığınalım dediyse de bu fikri Sultan Osman beğenmedi. Çünkü karşısında isyan edenler sadece yeniçeriler değildi. Öyle olsaydı onlara söz geçirmek daha kolay olacaktı. Oysa isyancıların içinde ulema, sipahiler ve hatta eşkıyalar vardı. Bu nedenle Sultan Osman kendilerine tabi olan yaklaşık iki yüz askerle Anadolu'ya geçip Bursa'ya gitmeyi düşünüyordu. Orada yeni askerler alıp, yığınak yapıp isyancılarla o şekilde mücadele etmek istiyordu. Fakat onun bu isteği çok da makul değildi. Bu nedenle Hüseyin Paşa ve Mehmed Ağa Sultan Genç Osman'ı Ağakapısı'na gitmek konusunda ikna ettiler. Aynı gece Sultan II. Osman, Hüseyin Paşa, Bostancıbaşı Hoca Mahmut Ağa yanlarına on beş kese filori alıp Ağakapısı'na gittiler. Yeniçeri Ağası Ali Ağa da Orta Cami'den çıkıp Ağakapısı'na geldi. Orada karşılaşp konuştular bu gelişen olaylar Ali Ağa'yı da etkiledi³²¹. Gece boyu süren müşavereler sonunda, sabah olduğunda erkenden Ali Ağa'nın Odalara gidip Odabaşılara ellişer filori bahşiş, sipahilere de onar akçe bahşiş vererek Sultan Mustafa'yı askerlerin elinden alıp getirmesine karar verdiler³²².

³¹⁸ "...Ne Sultan Osman'a ne de Sultan Mustafa'ya varurum. Vüzere anda değil, ben yalnız anda neylerüm? Padişahlık kimde karar ederse, badehu ona varalum...", *Musibetnâme*, s.72; *Peçevî*, II/463.

³¹⁹ "...Eğer bizi isteyip dilersen, elbette gelirsın...", *Musibetnâme*, s.73.

³²⁰ *Musibetnâme*, s.73; İ.H.Danişmend, age, s.307-308.

³²¹ Yeniçeri Ağası Ali Ağa Orta Camide Sultan Mustafa'ya bi'at edip kapıya dönünce Sultan Osman'ı görüp üzüntüsünü dile getirmiş ve "...Ne haldir bu kim Padişahım zuhur eyledi. Bir, iki adem sebebinden bunca fetaret kopdu. Cem-i yeniçeri ve sipah şimdi Mustafa Han'a bi'at ederler..." diyerek ağlamıştır, *Musibetnâme*, s.78; *Bostanzâde*, s.34a; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.139.

³²² *Musibetnâme*, s.75-79; *İbretnüma*, s.500-501; *Naima*, II/775; *Solakzâde*, s.714-715; *Fezleke*, II/16-17; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.139.

Yeniçeri Ağası Ali Ağa konuştuklarını yapmak üzere sabah erkenden yenedalara gelip odabaşları ile konuştu. Sultan Osman'ın kendileri için gönderdiği bahşişlerden söz etti ve isyan eden kalabalığın içinden yeniçerileri ikna edip geri kendi yanlarına çekmelerini istedi. Askerleri ayırdıktan sonra da Sultan Mustafa'yı alıp getirmelerini söyledi. Ancak odabaşılar, ağanın bu sözlerini bizzat kendisinin Orta Cami'ye giderek oradaki tüm odabaşılara söylemesinin daha doğru olacağını söyleyince³²³ Ali Ağa onları haklı buldu ve sabah erkenden Orta Cami'ye gitmeye karar verdi³²⁴.

20 Mayıs'ta (9 Recep 1031 Cuma günü) Ali Ağa daha önceden kararlaştırıldığı gibi Orta Cami'ye gitti. Yeniçeri ve sipahiler Ali Ağa'nın önceki gece odabaşlarıyla görüştüğünü haber almışlardı. Bu nedenle onu konuşturmak istemediler ve öldürmeye yeltendiler. Ali Ağa onların engellemesine rağmen ellerinden kaçıp dışarı çıktı durumu anlattı. Ancak Sultan II. Osman'a çok sadık olduğu bilinen Ali Ağa padişaha yardım etmek için yaptığı bu konuşma sonrasında sözünü bitirmeden öldürüldü³²⁵. Kalabalık içindeki bir bölük ağası Ali Ağa'nın cansız bedeninin ayağına ip takıp sürükleyerek Aksaray'a getirip bir yol ağzında bıraktı ve evini yağmaladı. Bu duruma şahit olan Ocak Ağaları üzüntülerinden daha fazla o bölgede kalmayıp dağıldılar. Artık isyancılar daha önce kararlaştırmadıkları yağma ve yıkma faaliyetlerine giriştiler Bu durumdan en çok eşkıyalık niyetiyle isyancı gruba katılan "şehirli taifesi" olarak adlandırılan kişiler çıkar sağlıyordu³²⁶.

Ali Ağa şehit edilip Sultan Osman'ın Kapı'da olduğu öğrenilince askerler Sultan Mustafa Han'ı alıp Yeni Saray'a götürmek istedi. Fakat Sultan Mustafa kendisinin gitmeyeceğini, Sultan Osman'ı Orta Cami'ye getirmelerini

³²³ "...Makul buyurdunuz. Biz neferata söylesek belki itimad eylemeyeler. Kendiniz orta Camiye gidip bu sözü kul taifesine söylen. Biz dahi makul diyelim. Ümidir ki hayır ola, vermek hüdanındır...", *Musibetnâme*, s.80.

³²⁴ *Musibetnâme*, s.80-81; *İbretnüma*, s.501; *Naima*, II/775; İ.H.Danişmend, age, s.307.

³²⁵ Ali Ağa Orta Camiye gittiğinde askerlere şu konuşmayı yaptı: "...Ağalar ve yoldaşlar, padişahınız mübarek olsun amma Sultan Osman dahi Ocağınıza düştü. Kapı'ya geldi. Size sığındı. Size ellişer filori in'am ve çukalarunuz, mor iskerlet ve sipahi Ağalara dahi in'am ferman buyurdular. Gelin yine Sultan Osman Han yerinde dursun...", *Musibetnâme*, s.82; *Solakzâde*, s.716; *Fezleke*, II/16; İ.H.Danişmend, age, s.307.

³²⁶ *Musibetnâme*, s.82; *Solakzâde*, s.716; *Fezleke*, II/16; İ.H.Danişmend, age, s.307.

söyledi. Yeniçeri ve sipahiler bunun üzerine Ağakapısı'na, Sultan Osman'ı almaya gittiler³²⁷.

Sultan Mustafa Han bu arada devlet içinde bazı görevlendirmeler yaptı ve vezir-i azamlık görevini Davut Paşa³²⁸ 'ya verdi. Yeniçeri ağalığına silahdarı olan Derviş Ağa getirildi³²⁹. Zağarcıbaşı Çeşteci Ali Ağa kethüda beyi olurken, başçavuşluk görevi Ortaçavuş Ahmed Ağa'ya verildi³³⁰.

Yeniçeri ve sipahilerin bu ayaklanmasında aralarına karışan eşkıyaların da baskısıyla daha önceden kendilerine bir şekilde zararı olmuş olan tüm devlet adamlarından intikam alırcasına evlerini yağmalamaya ve devlet adamlarını katletmeye devam ediyorlardı. Bu devlet adamlarından birisi de Gümrük Emni Murad Çavuş idi. Murad Çavuş'a askerlerin öfkelenme sebebi; gümrükten aldığı altın ve gümüşleri devlet hazinesine vermeyip kendi için sakladığını düşünmeleridir. Bu nedenle Murad Çavuş'un da evi basıldı ve yağma edildi³³¹.

Evi basılıp yağma edilen diğer bir isim de Muhtesib Ağası Hacı Sübaşı'ydı. Onun da sübaşılığı döneminde yeniçerilere yaptığı muamele yüzünden evi yağmalandı³³².

Yeniçeri ve sipahiler Sultan Mustafa'dan bu olayların çıkmasına neden olan kişilerin öldürülmesini talep ettiler. Bu isimler Kaymakam Ahmed Paşa, Defterdar Baki Paşa, Hoca Sultan Osman Han, Sekbanbaşı Nasuh Ağa, Kethüda Ayas Ağa idi. Bu devlet adamlarından Ahmed Paşa, Baki Paşa ve

³²⁷ *Musibetnâme*, s.53; *Solakzâde*, s.717.

³²⁸ Davut Paşa, Sultan II.Osman tahta çıktığında dördüncü vezirlik görevinde bulunuyordu ve Sultan Mustafa'nın kız kardeşi ile evliydi. Sultan II.Osman onun Sultan Mustafa'ya olan yakınlığını bildiği için onu vezirlik görevinden almış ve Rumeli Beylerbeyiliğine atamıştı. Daha sonra bu görevden de azledilip akabinde Silistre Paşahğı ile görevlendirildi. Sultan II.Osman'ın Lehistan seferi sırasında tekrar Rumeli Beylerbeyiliğine getirilen Davut Paşa, sefer dönüşü Köstendil Sancağı Beyliğine atandı. En son olarak bu görevdeyken Haile-i Osmaniye gerçekleşmiş ve Sultan Mustafa tarafından Veziri Azamlık görevine getirilmiştir. *Musibetnâme*, s.84; *Bostanzâde*'de Davut Paşa'dan olumsuz şekilde bahsedilir. Onun hazineyi yağmalayan ve devleti zor durumda bırakan biri olduğu ifade edilir (s.37a).

³²⁹ *Bostanzâde*'de adı geçen Derviş'in Davut Paşa ile bir olup devletin yıkılmasına neden oldukları ifade ediliyor (s.38a).

³³⁰ *Musibetnâme*, s.84.

³³¹ *Musibetnâme*, s.84-85; *İbretnüma*, s.501; *Solakzâde*, s.714-717.

³³² *Musibetnâme*, s.85; *İbretnüma*, s.501.

Hoca'nin öldürülmesini Sultan II. Osman'dan istediler, o bunu yapmadığı için bu isyan büyüdü ve Sultan Osman tahtından oldu. İsyancılar aynı isimlerin öldürülmesi için yeniden Sultan Mustafa'ya talepte bulundular. Bu şahısların neden öldürülmek istendiğini daha önce ifade ettik. Ancak şimdi katledilmesi istenilenler listesine yeni bir isim daha eklendi ki bu Ayas Ağa idi. Ayas Ağa, 1621 (H.1027) senesinde Edirne'de ikinci kez kethüda seçilmiş iken pek çok yeniçeriye çeşitli suçlar istinat ederek Tunca Nehri'ne attırmıştı. Askerin kendisine öfkesi geçmedi. Ayas Ağa aynı zamanda Sekbanbaşı Nasuh Ağa'nın üstadı, Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın da babalığı idi. Yeniçeri ve sipahiler bu nedenle de onun öldürülmesini istiyorlardı ve Sultan Mustafa'yı bu fikirleri doğrultusunda ikna ettiler³³³.

Ağakapısı'na Sultan II. Osman'ı almaya gidenler aradılar ancak sultanı bulamadılar. Sultan Genç Osman içerde hanımlar yanında bulunuyordu. Askerlerin kendilerini almaya geldiğini gören Hüseyin Paşa yakalanmamak için kaçsa da peşine düşen yeniçeri ve sipahiler onu yakalamayı başardı. Hüseyin Paşa yakalanınca askerlere padişah adına çok yalvarsa da³³⁴ bu onu ölümden kurtarmadı, askerler Hüseyin Ağa'nın başını kesip Orta Camiye götürdüler. Hüseyin Paşa'nın evini yağmaladılar. Cesedini sürükleyerek götüren askerler Hüseyin Paşa'nın bir kulağını kesip Sultan Bayezid Camii avlusundaki dut ağacına astılar³³⁵.

Ağakapısı'nda Hüseyin Paşa'nın yanı sıra Pir Mehmed Ağa da bulunuyordu. Ancak askerler Hüseyin Paşa'yı şehit ederlerken Pir Mehmed Ağa'yı serbest bıraktılar. Askerlerin Hüseyin Paşa'ya düşman olmalarının ilk sebebi, Sultan II. Osman Hotin Seferindeyken Hüseyin Paşa veziri azam idi. Yeniçerilere ve sipahilere savaş meydanında alakasız yerlerde yürüyüş teklif etmişti. Askerler bu yürüyüşün savaş için bir faydası olmayacağını, aksine askerlerin boş yere yürüyüşte öleceğini söylese de Hüseyin Ağa verdiği

³³³ *Musibetnâme*,s.88; *Solakzâde*, s.716; *Fezleke*, II/20-21; İ.H.Danişmend, age, s.308.

³³⁴ Hüseyin Paşa, askerleri kendisini yakalayınca şunları söylemiştir "...Yoldaşlar, padişahınız Ocağınıza gelip sığındı. Mürüvvet sizindir. Namınıza düşer mi ve şanınıza uyar mı? Padişahınız ve ulunuzdur. Zinhar onu bu hakarete layık görmeyin..." *Musibetnâme*,s.88.

³³⁵ *Musibetnâme*,s.88; *Solakzâde*, s.716; *Fezleke*, II/20-21; İ.H.Danişmend, age, s.308.

karardan dönmeyip asker ölürse yeni askerler geleceğini alaylı bir dille ifade etmişti³³⁶. Askerlerin Hüseyin Paşa'ya kızmalarının bir diğer nedeni; Sultan II. Osman seferdeyken her gün Sancak-ı Şerif yanında Kur'an-ı Kerim okuttururdu. Askerlerden birkaçı Kur'an-ı Kerim'i dinlemez, Kur'an-ı Kerim okunurken Hüseyin Paşa'yı meth ü sena ederlerdi. Hafızlardan biri buna itiraz edince de Hüseyin Paşa yine alaylı bir dille "bazen tilavet olur, bazen şakavet" diyerek askerlerin kendisine öfkelenmesine neden olmuştu. Bu nedenlerle Hüseyin Paşa'dan nefret eden askerler ilk fırsatta onu öldürerek bir nevi intikamlarını almışlardı³³⁷.

Yeniçeri ve sipahilerin Hüseyin Paşa'yı öldürürken Bostancıbaşı Pir Mehmed Ağa'yı serbest bırakmalarına gelince; Sultan II. Osman tebdil-i kıyafet meyhaneleri basıp sipahi ve yeniçerilerden yakaladığını dışarı çıkarıp istediği gibi döverdi. Daha sonra bu askerleri öldürmesi için Bostancıbaşıya verirdi. Bostancıbaşı bu adamları alır azat eder ama padişaha öldürdüğünü söylerdi. Bu davranışıyla yüzlerce yeniçeri ve sipahiyi ölümden kurtarmıştı. Bu nedenle yeniçeriler onu sever sayardı ve yakaladıklarında da yine bu nedenle öldürmemiş, serbest bırakmışlardı³³⁸. Kaynaklarda o gün katledilmesi istenilen kişiler ortada görünmedikleri için öldürülmediği, sadece yeniçeri ve sipahilerin gördükleri kişileri haklı da olsalar haksız da olsalar öldürdükleri ifade edilir³³⁹.

Sultan II. Osman'ı Ağakapısı'nda hanımların yanında bulan yeniçeri ve sipahiler onu dışarı çıkardılar. Padişahın başında takkesi bile yoktu. Padişah üzgün ve perişan ağlıyordu. Panazoğlu isminde bir sipahi kendi başındaki tülbindini çıkarıp padişaha giydirdi. Padişaha hakaretler ederek onu Orta Cami'ye doğru götürüyorlardı. Bu arada Hüseyin Paşa'nın cesedinin yanına göturdüler. Sultan Genç Osman, Hüseyin Paşa'nın cesedini görünce

³³⁶ Hüseyin Paşa'nın yeniçeri ve sipahileri öfkeliendiren sözü şöyleydi: "...Asker kırılırsa niçe edelüm? Bunlar kırılmak ile kul mu eksik olur? Topal eşeğin yerine sağlam at bağlarım..." *Musîbetnâme*, s.89; *İbretnüma*, s.501-502; *Naima*, 779.

³³⁷ *Musîbetnâme*, s.89-91; *İbretnüma*, s.502; *Solakzâde*, s.705; İ.H.Danişmend, age, s.308.

³³⁸ *Musîbetnâme*, s.89-91; *İbretnüma*, s.502; *Solakzâde*, s.705.

³³⁹ *Musîbetnâme*, s.91; *İbretnüma*, s.502; *Solakzâde*, s.705.

çok üzüldü. Onun bir suçu olmadığını, kendisini Hoca Ömer Efendi ile Süleyman Ağa'nın kışkırttığını söyleyip ağladı³⁴⁰. Ancak askerler “merhameti olmayana merhamet edilmez” diyerek ona merhamet etmedi. Yeniçeri ve sipahiler Sultan II. Osman'ı Orta Cami'ye getirene kadar o kadar hakaret içeren sözler söylediler ki kaynaklarda bile yazarların bir utanç nazariyesi olarak gördükleri ve çoğu kere yazmaktan çekindikleri olaylar yaşandı³⁴¹. Askerler Sultan II. Osman'ın sekban yazdırmak için neden ısrarcı olduğunu ve bu olaylara neden sebep olduğunu da sorguladılar³⁴².

Yeniçeri ve sipahiler Sultan II. Osman'ı Orta Camiye getirdiler. Başına Haseki Mihaliçlu Mehmed Ağa'yı bıraktılar. Daha sonra askerler Sultan Mustafa'yı görmek istediklerini söylediler ve Sultan Mustafa onların isteklerini yapıp caminin kapısından yüzünü gösterdi. Askerler tekbirler ve alkışlarla Sultan Mustafa'ya sevgi gösterisinde bulundular. Bu olayların yaşandığı gün 20 Mayıs (9 Recep) Cuma günü idi. Cuma nedeniyle salalar verilmeye başlayınca halk Sultan II. Osman'ın öldürüldüğünü zannedip feryat etmeye başladı³⁴³. Çünkü ayaklanma çıkaranların amacı ne Sultan Osman'ı tahttan

³⁴⁰ “...Bu mazlum bî-günahdır. Her gah sipah ve yeniçeri hakkında iyilik söylerdi. Hatta Tunacisrinde, bahşişinüz na-tamam verdiğim zana, in'am-ı cemile verilmesin arz eyledi. Birkaç giz,ırzın paymal eyledüm. Eğer,ben Hüseyin Paşa'nın sözün tutaydım şimdi, benim başıma bu hal gelmezdi. Ruz u şeb, beni azdırıp sizinle ve alem halkıyla adû iden, Hoca Ömer Efendi ve Darüssaade Ağası Süleyman Ağa idi. Üzerinize bu vasiyetim emanet olsun. Benim hakkımı, Hoca'de komayasız. Ben gafil idüm, ol münafıkların sözleriyle itduğüm işleri eyü sanurdum. Meğer kim bana dünya halkı adû olmuş!...” *Musibetnâme*,s.92-93; *Naima*, II/779.

³⁴¹ *Musibetnâme*,s.94; *Naima*, eserinde “...Altuncu oğlu namındaki kötü ruhlu saki, Osman Han'ın baldırlarını sıkıp, edepten dışarı sövmelerde bulununca merhum ve mazlum padişah ağlayıp ‘Behey edepsiz mel'un!padişahınız değil miyim? Nedir bu ettiğiniz cefa’...” diyerek Sultanın ağladığını ifade eder. (II/780); *Bostanzâde*, s.36a-36b.

³⁴² Yeniçeri ve sipahiler padişahı götürürken “...Padişahım ecdad-ı izamın sekban ile mi vilayetleri feth eylediler. Aba vü ecdadın iklim-i küffarı bu kullarla almışlardır. Emekdar kullarının bi-sebep münafık sözüne uyup dirliklerin kestin ve cümlemizi kırıp yerimize sekban ve cündî yazmak diledin. Vilayet-i Anadolu'da sekban eşkıyasının tuğyanından, vilayet elden gidip pederün Sultan Ahmed'in hutbe ve sikkesine şerik olan Kalenderoğlu ve Canpulad ve bunlara benzer zorbalara sekban cemiyeti ile alemleri haraba verdiler idi. Canbulad'ın ve Kalenderoğlu'nun cündîsin ve sekbanın bu beğenmediğin kullar kırmıştır...” diyerek asıl olan askerin yeniçeri ve sipahi olduğunu, padişahın neden sekbanları önemseyemediğini sorgulayarak eleştirdiler, *Musibetnâme*,s.94-95; *Naima*, II/780.

³⁴³ “...Zinhar Sultan Osman Han'a yaman kasd edip vücud-ı pâkine gezend irişdirmen. Şimdilik Sultan Mustafa Han, yirinde dursun ve Sultan Osman Han mahpus dursun. Bu cemiyet dağılsın, sonra, ulema-i izam ve vüzera-i kiram ve sair umur-dide olan erbab-ı divan, bir araya cem olup meşveret eylesinler. İkisi dahi padişahımızdır. Kangısı saltanata ehakk ve hükümete müstahlık ise, ol padişah oldun...” olsun diyen halk kimse öldürülmeden, kim hak ediyorsa onun padişah olmasını istediklerini söylediler. *Musibetnâme*,s.97; *Naima*, II/780; İ.H.Danişmend, age, s.307.

indirmek ne de onu öldürmekti. Olayların gidişatı durumu herkesin düşündüğünün dışında bir hale getirmişti. Halkın Sultan II. Osman öldürüldü sanıp buna itiraz etmesi üzerine Vezir-i Azam Davut Paşa, Sultan II. Osman'ı caminin penceresine getirerek halka gösterdi. Halk Sultan II. Osman'ı sağ görünce rahatladı. Sultan II. Osman caminin penceresinden başını dışarı çıkarıp halka seslendi ve Ömer Efendi ile Süleyman Ağa'nın sözüne uyarak bir hata yaptığını söyleyip kendisine yapılan davranışın iyi olmadığını söyledi. Askerler Sultan Osman'ı padişah olarak istemediklerini ama öldürülmesine de rızalarının olmadığını ifade ettiler³⁴⁴. Pencereyi kapatan Sultan Genç Osman yanındaki Mehmed Ağa'ya "beni öldürmeyin Sultan Mustafa'nın olduğu yere hapsedin" dedi³⁴⁵.

Sultan Mustafa hastalıktan ayakta duracak halde değildi. Oturduğu yerde bile durmakta zorlanıyordu. Validesi ve cariyelerinin desteği ile oturabiliyordu. Hatta kendileri içerde otururken dışarıdaki kalabalık Sultan Osman ile münakaşaya başladığından ara ara sesler yükseliyordu. Sultan Mustafa bu sesleri duydukça yerinden irkiliyor ancak validesinin sakinleştirmesiyle tekrar oturuyordu³⁴⁶. Padişahlık için mecali yoktu. Onun bu ürkek ve yorgun davranışlarını duyan Sultan Genç Osman yanındakilere Sultan Mustafa'nın padişahlık için uygun biri olmadığını ifade etmeye çalışsa³⁴⁷ da yeniçeri ve sipahiler onu çoktan padişah olarak kabul etmişlerdi. Sultan Osman'ın tüm çabalarına, yalvarmalarına rağmen³⁴⁸ askerlerin kalbi

³⁴⁴ Sultan II.Osman Caminin penceresinden başını çıkarıp "...Benim ağalarım ve sipah ve yeniçeri babalarım! Münafık sözü ile tazelik belasıyla bir küstahlık eyledim. Beni böyle eylemekten nolaydı. Şimdi gelürken tufeng ile uraydunuz. Ya beni istemez misüz?..." dedi. Halkın cevabı ise "... her kim seni isterse Allah anı istemesin, öldürdüklerine dahi rızamız yoktur..." şeklinde oldu. *Musibetnâme*,s.98; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.140; *Naima*, II/780.

³⁴⁵ *Musibetnâme*,s.98-99; *Naima*, II/782; İ.H.Danişmend, age, s.307-308.

³⁴⁶ "...Bu esnada Sultan Mustafa'yı annesi mihraba oturttu. Dayelerini de etekleri üzerine oturttu ve ellerinden tuttu. Dışarıda kalabalık ve gürültü çoğaldıkça Mustafa dayelerin elinden kurtulur, camiin pencere demirlerine yapışır, hengameyi seyretmek isterdi. Annesi de yanına koşarak 'arslanım, kaplanım!' diye dikkat ve gayretle, dayesinin de yardımıyla parmaklarını demirden ayırır, mihraba getirir, oturturlar ve Sultan Mustafa sık sık bu hareketlerde bulunurdu..." *Peçevi*, II/465.

³⁴⁷ "...Görün hey derdmendler (zavallılar)! Padişah ettiğiniz adamı! Bu devletin inkırazına sebep olup kendi ocağınızı söndürürsünüz. Yakında pişman olursunuz!..." *Naima*, II/781; *Peçevi*, II/465; İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s.140.

³⁴⁸ Yakalanıp götürülen padişahın askerleri ikna etmek için şöyle yalvardığı ifade edilir "...Bilmezlik ile size cefa ettim ise affeylen! Siz etmen! Dün sabah cihan padişahı idim. Şimdi üryan kaldım!

yumuşamadı. Sultan Osman askerleri yumuşatmaya çalışırken Davut Paşa ile birlikte Cebecibaşı geldi ve kement atıp Sultan II. Osman'ı öldürmeye yeltendi ancak Mehmed Ağa, Yeniçeri Kethüdası Ali Ağa ve Başçavuş Ahmed Ağa yetişip Cebecibaşıya yumruk atıp dışarı çıkardılar³⁴⁹. Davut Paşa'nın kendisini öldürmeye çalışmasına çok içerlenen Sultan Osman, onu defalarca ölümden kurtardığı halde kendisine böyle muamele yapmasına anlam veremedi³⁵⁰. Sultan II. Osman yeniçeri ve sipahilere dönerek Davut Paşa'nın kendisini sağ bırakmayıp öldüreceğinden korktuğunu söylese de askerler onu ikna etti hatta ilerde tekrar kendisinin padişah olacağını dile getirdiler³⁵¹. Ancak Sultan Mustafa'nın validesi bunu duyunca kızdı ve Eğer Sultan Osman onların ellerinden kurtulursa kimseyi yaşatmayacağını söyleyerek askerin gözünü korkutmaya çalıştı. Ardından Davut Paşa Cebecibaşı ile birlikte yeniden Sultan Osman'a kement atıp öldürmeye çalışsa da yine yanındaki devlet adamları engel oldu³⁵².

Sultan Mustafa ikinci vaktinden önce validesi ve iki cariyesi ile birlikte arabaya bindirilip Saray-ı Hümayun'a götürüldü ve tahta cülus etti. Askerin bir kısmı Orta Cami'de Sultan Osman'ın muhafazası için kaldı. 20 Mayıs'ta (9 Receb) Orta Cami'de namaz kılınmazken diğer tüm camilerde hutbe Sultan Mustafa adına okundu³⁵³.

Sultan II. Osman çaresizlikten Ağakapısı'na sığındığında yanına askere dağıtılmak üzere birkaç kese flori almıştı. Sultan Genç Osman'ı Orta

Merhamet edip halimden ibret alın. Dünya size dahi kalmaz! Kangı padişahın kulları padişahına bu ihaneti ettiler!...” *Naima*, II/781; *Peçevî*, II/465; İ.H.Uzunçarşılı, age, c.III, k.I, s.140.

³⁴⁹ *Musîbetnâme*'de devlet adamlarının Sultan Osman'ın öldürülmesini istemedikleri için Cebecibaşıya engel oldukları söylenirken (98-99), *Naima*'da Devlet adamları dışarıda bekleyen halkın Sultan Osman'ın ölümüne neden oldukları gerekçesiyle kendilerini parçalayacaklarından korktukları için Sultanın öldürülmesine engel oldukları ifade edilmektedir(II/781).

³⁵⁰ Davut Paşa'nın Cebecibaşı ile birlikte kendisini öldürmeye geldiğini gören padişah “...Behey zalim ben sana neyledim? İki defa katli mucip cürmünü affedip öldürmedim. Bana düşmanlığın nedir?...” diyerek Davut Paşa'ya sitem etmiştir. *Naima*, II/781.

³⁵¹ “...Yok padişahım hatırınızı hoş tutun. Ortalık bir miktar sükun bulsun, yine padişahımızsınız...” *Naima*, II/782.

³⁵² *Musîbetnâme*'de padişahı öldürmek niyetiyle kement atma girişiminin bir kez olduğu ifade edilirken (s.98-99) *Naima* Davut Paşa'nın iki kez kement atma girişiminde bulunduğunu ifade eder (II/782); İ.H.Danişmend, age, s.308-309.

³⁵³ *Musîbetnâme*, s. 100-101; *Naima*, II/783; *Solakzâde*, s.718; *Fezleke*, II/22.

Cami'de tutanlar onun üzerinde flori olduğunu duyunca sultanın üzerini aramaya başladılar. Sultan II. Osman'ın engellemeye çalışmasına rağmen bir kese floriyi bulan askerler florileri alıp meydana dağıttılar. Dışarıda bulunan halk koşup florileri yağmaladı³⁵⁴.

Sultan Mustafa'yı saraya götüren Davut Paşa, Yeniçeri Ağası Derviş Ağa, vezirler, bölük ağaları ve ocak ağaları ikindiden sonra Orta Cami'ye gelip Subaşı Kethüdası Kalender ile birlikte Sultan Osman'ı bir pazar arabasına bindirip Yedikule'ye götürdüler. Bu esnada İstanbul'da öyle bir kalabalık vardı ki, İstanbul'un fethinden itibaren böyle bir kalabalık ne görülmüş ne duyulmuş idi. Sultan Osman'ın bu acınacak haline kimse üzülmüyor ve kimse ağlamıyordu. Osmanlı padişahları içinde hiçbir padişah buna benzer bir uygulamaya maruz kalmamıştı³⁵⁵.

Asker Yedikule'den dağıldıktan sonra Vezir-i Azam Davut Paşa, kethüdası Ömer Ağa ve Cebecibaşı Yedikule'ye girip Sultan Osman'ı katletmek için üzerine atıldılar. Ancak Sultan Genç Osman, yaşının küçük olmasına rağmen o kadar kuvvetli bir bedene sahipti ki üzerine gelenlerin hepsine karşı koydu. Sultan Osman'ı bu şekilde hal' edemeyeceklerini anlayan Cebecibaşı kement atarak, Kilindir denilen sipahi de eziyet ederek Sultan II. Osman'ı öldürdüler³⁵⁶. Cebecibaşı öldürdüklerini ispatlamak için

³⁵⁴ *Naima*, II/783; *İbretnâme*, s.505; *Fezleke*, II/22.

³⁵⁵ *Musibetname*'de müellif, buna benzer bir kalabalığın sadece II.Bayezid döneminde bir kere görüldüğünü şu şekilde ifade ediyor: "...ol gün olan cemiyet, şehir-i Konstantiniyye bina olalı, olmamıştır ve Sultan Osman'a zulümden ağlamayan taş bağırluya ne dursun? Saltanat-ı Osmaniyanda bir padişah bu vechile tahtından hal' olmuş değildir. Gerçi böyle bir cemiyet dahı Sultan Bayezid ibn u Mehmed Han cülus itdükte, Yeniçeri taiffesi, Başvezir bulunan Karamani Mehmed Paşa'yı paralayup, vüzeradan bazılarunun sarayları garet olundu. Amma cemiyet bu miktar değildi ve ol cemiyette olan askerde kılıç yok idi. Sultan Bayezid-i veli zamanında altun ve akçe ve sikke bozulup ve Şah-ı Acem zuhur edip ta Sivas'a yakın, akın eylemiş idi. Oğlu Sultan Selim Han-ı Gazi -ki fatih-i memalik-i Arap ve Acem'dür- gayret-i şehensahi gelüp, Kul ile yek-dil olup babası Sultan Bayezid'i tahtından hal' eylediler amma bu cefa olmadı idi..." (s.104-105); *Solakzâde*, s.718-719; *Peçevî*, II/465; İ.H.Danişmend, age, s.310-311.

³⁵⁶ "...Cebecibaşı varup Sultan Osman'ı katle mübaşeret eyleyüp kemend attuklarında, gürbüz dilaver olmağın, dilirane hareket idicek, Kilindir Uğrusu nam sipahi nerhumun hayalarından sıkup, ol mahalde can teslim eyledi..." *Musibetname*, s.105-106; *Naima*, II/784; *Solakzâde*'de Sultan II.Osman'ın 9 Receb gecesi öldürüldüğü ifade edilirken diğer kaynaklar 9 Receb'de ancak gündüz öldürüldüğünü ifade eder(s.720); İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.141-142; *Bostanzâde*, s.39a; *Fezleke*, II/23-24; İ.H.Danişmend, age, s.311.

merhum Sultan Genç Osman'ın kulağını keserek Sultan Mustafa'nın validesine götürdü³⁵⁷.

Tarihe “Haile-i Osmaniye” olarak geçen bu ibret verici olay müelliflerin bazıları tarafından hiç kaleme alınmazken³⁵⁸ bazı müellifler tarafından ise tüm utanç verici yanına rağmen -ki müellifler bu kısmı yazarken padişahın bu şekilde tahttan indirilip hakaretler altında öldürülmüş olmasının utanç verici olduğunu ancak her şeye rağmen yazmaları gerektiği için yazdıklarını belirtirler³⁵⁹ - bu olay askerin ayaklanmasından başlayarak ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmektedir.

İstanbul'da üç gün içinde gerçekleşen bu olaylar ve padişaha uygulanan muamele devlet adamlarının birçoğunu ve halkı oldukça üzmüştür. Esasen ayaklanmayı başlatanların istekleri sadece Sultan II. Osman'ı Anadolu'ya gitmekten vazgeçirmek ve onun yeniçerilerden ve sipahilerden soğumasına neden olan devlet adamlarından bazılarının öldürülmesini sağlamaktı. Ancak isyan başladıktan sonra gelişen olaylar isyanın seyrini değiştirdi ve bir padişahın tahttan indirilmesiyle kalmayıp o padişahın öldürülmesine neden oldu. Bu hazin olay bazı kaynaklarda İslam Tarihinde vuku bulan Kerbela Olayına benzetilmektedir³⁶⁰. Sultan Osman'ın öldürülmesinin ardından mersiye türünden birçok eser de yazıldı. Bunlardan biri olan Nev'i mahlaslı Hüseyin İbn-i Sefer'in Sultan II. Osman'a yazdığı mersiye şu şekildedir:

³⁵⁷ *Naima*, II/784; *Peçevî*, II/466; *Bostanzâde*, s.39a; L. P. Peirce, age, s.344.

³⁵⁸ *Topçular Katibi*, Sultan II.Osman'ın Anadolu'ya geçmek için hazırlıklar yapıldığı sırada öldüğünü ifade eder ve yaşanan olaylara ve Sultan II.Osman'ın Yedikule'de öldürüldüğüne eserinde yer vermemektedir. Sultan'ın öldüğü günü şu şekilde ifade eder: “...ve Asitane-i Saadette dahi tedarükler olduğu mukarrer. Lakin takdir-i İlahi, mah-ı Recebü'l-müreccebin onuncu günü Mirrih saatinde bir havadis olduğu budur ki merhum ve mağfirun leh, Saidü'l-hayat ve Şehidü'l-memat, takdir-i Rabbani Firdevs mekani oldu. Ve Yeni Camii Şerif'de türbe-i Münevverede defn ettiler. RAhmedullahi Aleyh...” (II/763).

³⁵⁹ *Naima*, II/759; *Musibetname*, s.6-7.

³⁶⁰ İ.H.Danişmend, age, s.312; *Musibetname*, s.113.

Bir şah-ı alîşan iken Şah-ı cihana kıydılar
 Gayretlü genç arslan iken Şah-ı cihana kıydılar
 Gazi bahadır han idi Âli-neseb sultan idi
 Namıyla Osman Han idi Şah-ı cihana kıydılar
 Niyet edip Hacc etmeye komadı kullar gitmeye
 Kulak gerek işitmeye Şah-ı cihana kıydılar
 Hükmetmeye kadir iken emr-i Hakka nazır iken
 Hacc etmeye hazır iken Şah-ı cihana kıydılar
 Ol bir şeh-i ala iken hep cümleden evla iken
 Şer'i şerif icra iken şah-ı cihana kıydılar
 Eşrat-ı saattir bu dem devr-i kıyamettir bu dem
 Bize nedamettir bu dem şah-ı cihana kıydılar
 (Nev'i) ciğerler oldu hûn derdim bir iken oldu on
 kan ağladı ehl-i fûnun Şah-ı cihana kıydılar³⁶¹

Sultan Osman Han'ın cenazesini 20/21 Mayıs (9/10 Receb) Cuma/Cumartesi günü Yedikule Zindanı'ndan alıp Topkapı Sarayı'na götürdüler. 21 Mayıs (10 Receb) Cumartesi günü Sultan II. Osman'ın cenazesi, bütün vezirlerin ve ulemanın katıldığı bir alayla Sultan Ahmed Cami'ne götürülüp babası Sultan I.Ahmed'in türbesinde hazırlanan mezara defnolundu³⁶².

Cenaze törenine sadece merhum Sultan II. Osman'ın kayınbabası olan Şeyhülislam Esad Efendi katılmadı. Bu hareketi ile görevinden istifa etmiş sayıldı ve bu nedenle Eski Rumeli Kazaskeri olan Zekeriyazade Yahya Efendi şeyhülislam olarak atandı. Sultan II. Osman'ın cenaze namazını da yine Yahya Efendi kıldırdı³⁶³.

³⁶¹ İ.H.Danişmend, s.311.

³⁶² *Musibetnâme*, s.107; *Naima*, II/784-785; *Solakzâde*, s.720; *Peçevî*, II/466; *Bostanzâde*, s.40a; İ.H.Danişmend, age, s.311; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.141.

³⁶³ İ.H.Danişmend, age, s.312; *Musibetname*, s.123; *Naima*, II/788.

Sultan II. Osman'ın Ölümünden Sonra Hazineye Aktarılan Eşyaları:

1622 (1031) yılında Sultan II. Osman'ın ölümünden sonra kıyafetleri, hazine-yi amireye teslim edilmek üzere Darüssaade Ağası Mustafa Ağa marifetiyle ve Abdülkerim ağa'nın yediyle rikab-ı hümayuna teslim olunan eşyalar: Elmas, yakut ve zümrüt taşlı otuz bir adet hançer; elmas, yakut ve zümrüt taşlı yirmi bir adet kısa hançer; firuze, yakut ve zümrüt taşlı iki adet altın hançer olmak üzere toplam elli dört adet hançer³⁶⁴.

Abdülkerim Ağa'nın yediyle has oda hazinelerine teslim olunması için oda başı Ahmed ağa ve hazine kethüdasına teslim olunan eşyalar: beyaz saplı, elmas taşlı bir adet altın hançer; akik kabzalı, ağızlığı olan, firuze taşlı ve tepesinde altın bulunan bir adet hançer; beyaz kabzalı, tepesinde irice yakut taş bulunan bir adet altın hançer; tepesinde yakut taş bulunan bir adet altın hançer; meşin kabzalı, firuze ve yakut taşlı bir adet altın hançer; bir adet altın hançer; siyah kabzalı, elmas, yakut ve zümrüt taşlı dört adet bıçak; altın bendeli dört adet bıçak; akik kabzalı dört adet küçük bıçak; akik saplı altın bendeli üç adet yırtma bıçak; siyah akik saplı altın bendeli iki adet bıçak; kadife, balık dişi bendeli bir adet bıçak; siyah saplı sekiz adet küçük bıçak; siyah saplı bir adet bıçak; pullu ve taşlı bir adet bıçak; kırmızı kabzalı, altın bendeli, pullu, tepesinde elmas ve yakut taşlı bir adet büyük bıçak olmak üzere toplam altı hançer, yirmi dokuz bıçak³⁶⁵.

Bunların dışında hazineye teslim olunan diğer eşyalar: bir adet zümrüt ve yakut taşlı billur sandık; on dört adet büyük elmas yüzük; bir adet zümrüt yüzük; bir adet yakut yüzük; bir adet büyük tuğralı yüzük; bir adet yakut taşlı altın yüzük; dört adet büyük zümrüt taşlı yüzük; üç adet yakut taşlı yüzük³⁶⁶; sarı sırma dizgili, firuze, yakut, elmas ve zümrüt taşlı bir adet kuşak; kırmızı kadife, baştan başa incili, zümrüt, firuze, yakut ve elmas taşlı bir adet kuşak; atlas incili iki adet terlik; Kuş başlı simli çevgan; siyah saplı, firuze, zümrüt ve yakut taşlı bir adet risale; siyah saplı, zümrüt küpeli bir adet topuz; bir adet

³⁶⁴ Topkapı sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001.s.2.

³⁶⁵ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001. s.2.

³⁶⁶ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001. s.2.

arka kuşağı; siyah saplı, tepesinde büyük zümrüt ve yakut taşlı billur bir adet topuz³⁶⁷.

Merhum padişahın kıyafetleri ile birlikte Abdülkerim ağa yediyle rikab-ı hümayuna teslim olunan diğer eşyaları: altın kemerli, kemerinde büyük firuze taşlı, kırmızı kadifeli bir adet altın kılıç; kırmızı kadifeli bir adet altın kılıç; bir adet altın kılıç kemeri; bir adet resimli altın kılıç kemeri. Bu kemerler ve kılıçlar önce harem-i şerifte bekletildi saha sonra kemerler orada bırakılıp, kılıçlar hazineye gönderildi³⁶⁸.

Süleyman ağa yediyle merhum II. Osman'ın rikab-ı hümayuna teslim olunan malları: atlas üzerine incili bir adet kuşak; kırmızı kadife üzerine incili bir adet kuşak; incili iki adet atlas tezkib³⁶⁹.

Abdülkerim Ağa yediyle çıkarılan II. Osman'a ait hançer, bıçak ve topuzlar: Baştan başa elmas ve yakut taşlı üç adet hançer; baştan başa zümrüt, yakut ve elmas taşlı yirmi dört adet altın hançer; altın kabzalı, elmas ve yakut taşlı üç adet hançer; zümrüt ve yakut taşlı bir adet hançer; zümrüt, yakut ve firuze taşlı bir adet hançer; burma kabzalı bir adet altın hançer; yirmi bir adet küçük bıçak; siyah saplı bir adet billur hançer; bir adet mercan, billur topuz olmak üzere toplam otuz üç hançer, yirmi bir bıçak ve iki adet topuz³⁷⁰.

Bunların dışında 1622 yılında Sultan Osman'ın vefat ettiğinde cebehanede olan altın kabzalı ve balık dişi kabzalı otuz yedi adet kılıç; firuze,, yakut ve elmas taşlı beş adet kılıç; kırmızı kadifeli zümrüt ve elmas taşlı beş adet kılıç; kırmızı kadife kabzalı yakut ve inci taşlı bir adet kılıç; firuze, yakut zümrüt ve inci taşlı on altı adet altın kılıç; altın bendeli, kadife kabzalı otuz iki adet küçük kılıç; dört adet topuz ve yüz on dört adet kitap hazineye teslim olundu³⁷¹.

³⁶⁷ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001. s.3.

³⁶⁸ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001. s.3.

³⁶⁹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001. s.3.

³⁷⁰ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001. s.13.

³⁷¹ Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001. s.60.

Sultan Genç Osman'ın öldürülmesinin ardından yeniçeri ve sipahiler insan içine çıkamaz oldular. Halkın tamamı onları padişahın katili olarak görüyor ve onlara kinle bakıyorlardı. Yeniçeri ve sipahiler bu durumdan oldukça rahatsızdı çünkü onların ayaklanma başladığında padişahı öldürmek gibi bir niyetleri yoktu. Hatta Orta Cami de cebecibaşı padişaha kement attığında onu engellemeye bile çalıştılar. Bu nedenle kendilerini suçlu olarak görmüyor bu işte tek suçlunun Davut Paşa olduğunu düşünüyorlardı. Halk içindeki durumlarını düzeltmek ve padişahı öldürmesinin hesabını sormak için Davut Paşa'nın sarayına gittiler. Sultan Osman'ı kendisine emanet ettiklerini, Davut Paşa'nın ise onu öldürdüğü için suçlu olduğunu söylediler. Davut Paşa'nın bunu neden yaptığını öğrenecek hatta Sultan II. Osman'ın intikamını almak için gerekirse Davut Paşa'yı öldüreceklerdi. Ancak Davut Paşa, Sultan II. Osman'ı Sultan Mustafa'nın fermanı üzerine öldürdüğünü söyleyince yeniçeri ve sipahiler onun sözüne inanıp davalarından vazgeçtiler³⁷². Ancak daha sonra Gürcü Mehmed Paşa, cebecibaşığı ele geçirip başını kestirdi. Kalender isimli kişiyi yakalatarak öldürdü. Davut Paşa'yı da divan çeşmesinin önüne getirterek öldürmek istedi. Ancak cellat tam onun boynunu vuracağı sırada yeniçerilere gelerek onu kurtardılar ve Orta Cami'ye götürüp sakladılar. Daha sonra Gürcü Mehmed Paşa bazı askerler ile anlaşp Çavuşbaşı Arnavut Ali Çavuş'u aradılar. Onu da gizlendiği samanlıkta bularak Sultan II. Osman'ın ölümüne sebep olduğu gerekçesiyle öldürdüler³⁷³. Yeniçeriler her ne kadar padişahın öldürülmesini istemediklerini söyleyip, suçsuz olduklarını iddia etseler de bu isyanın başlangıcından itibaren padişahın öldürülmesine kadar gelen süreçte büyük rolleri oldu³⁷⁴. Sadece vicdanen rahatlamak için onu öldüren celladı öldürmek

³⁷² *Musibetname*, s.125; İ.H.Danişmend, age, s.312.

³⁷³ *Peçevî*, II/467; *İbretnüma*, s.509; İ.H.Danişmend, age, s.312; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.141-142.

³⁷⁴ "...bir mazlum padişah günahını itiraf ettikten sonra yeniçeri taifesi kadimî nimetini yiyegelmişken ve ta ebed kulları iken katline rıza göstereler. Eğer katledeceklerini bilmedik dirlerse cevap veririz ki, Yedikule'ye konmak mahal ve mucib-i mazlum 'ocağınıza geldim beni Sultan Mustafa'nın hapsediği odaya hapsedin,padişahınız mübarek olsun' demiş idi. Kula lazım isi ki 'yedikule'ye koyduğunuza rızamız yoktur, sarayda hapsedin, katlolunursa sarayda olaydı' cevaplarında aciz olup takdire havale olur mu?..." *İbretnüma*, s.505; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.141-142; *Musibetname*, s.123-124.

istiyorlardı³⁷⁵. Sultan II. Osman'ın intikamını almak için bu süreçten sonra birçok isyan yaşandı. Ancak bunlardan en önemlisi devlete çok ağıra mal olan Erzurum Valisi Abaza Mehmed Paşa'nın isyanıdır³⁷⁶.

Sultan Mustafa tahta çıktıktan sonra bazı görevlerde ve memuriyetlerde değişiklik yaptı. Bunlardan ilki Sultan II. Osman'ın kayınbabası olan Şeyhülislam Esad Efendi'nin yerine eski Rumeli Kazaskeri olan Zekeriyazade Yahya Efendi'nin getirilmesidir. Keza daha önce de ifade edildiği gibi Esad Efendi Sultan II. Osman'ın cenaze törenini kıldirmaya gelmediği için görevinden istifa etmiş sayıldı. Rumeli Kazaskerliği, Kethüda Mustafa Efendi'ye verilirken Rumeli Kazaskeri olan Bostanzade Mehmed Efendi Anadolu Kazaskeri oldu. İstanbul kadısı olarak da Çeşmi Efendi görevlendirildi. Hasan Paşa ise Başdefterdar oldu. Sekbanbaşı olan Nasuh Ağa'nın yerine Ömer Ağa Sekbanbaşı oldu³⁷⁷.

³⁷⁵ *İbretnüma*, s.507; İ.H.Uzunçarşılı, c.III, k.I, s.141-142; *Musibetname*, s.123-124.

³⁷⁶ *Peçevî*, II/467; Abaza Mehmed Paşa, Halep Valisi Canboladoğlu'nun hazinedarı iken I.Ahmed devrinde Kuyucu Murad Paşa'nın Oruç Ovası'ndaki galibiyetinde idamdan kurtuldu. Abaza Mehmed Paşa'yı idamdan kurtaran Yeniçeri ağası Halil Ağa, Kaptan-ı Derya olunca ona da derya beyliği verdi. Bir süre bu görevde kalan Abaza Mehmed Paşa önce Maraş, ardından da Erzurum beylerbeyi oldu(1621). Bir süredir İstanbul'da devam eden karışıklıklar ve devlet otoritesinin bozulmuş olması merkezden uzak valilerin kendi bildikleri gibi hareket etmelerine sebep oldu. Bu dönemde valilerin kendilerini korumak bahanesiyle 'kapı halkı' denilen bir çeşit muhafız birliği beslemeleri de adet olmuştu. Sultan II.Osman'ın yeniçerilere soğuk davranması Anadolu'da da halkın yeniçerileri sevmemesine neden olmuştu. Sultan II.Osman'ın öldürülmesi Erzurum'da duyulunca Abaza Mehmed Paşa, yeniçerileri padişah katili ilan ederek sekban toplayarak Erzurum'da bulunan yeniçerileri öldürttü. Bununla da kalmayıp padişahın intikamını almak gerekçesiyle isyan başlattı. Abaza Mehmed Paşa'nın bu isyan hareketi gittikçe büyüdü ve çok taraftar topladı. Önce Sivas'ı ele geçiren Abaza, ardından Ankara'yı kuşattı ancak kış gelince şehri alamadan döndü. Abaza Mehmed Paşa'nın bu isyanı onun halk gözünde kahramanlaşmasına ve hatta adına destanlar yazılmasına da neden olmuştur. M.İlgürel, agm, s.445-447.

³⁷⁷ *Musibetname*, s.123-124.

SONUÇ

Araştırma konumuz olan Sultan II. Osman devri kronikler bakımından oldukça zengin olmasına rağmen, bir Osmanlı padişahının karşılaştığı durumlar, isyan çıkmasına kadar giden süreç, tahttan zorla indirilmesi ve daha önce hiçbir padişaha uygulanmamış olan hakaretlerle öldürülmesi olayı nedeniyle birçok müellif tarafından yazmaktan kaçınılan bir dönem olmuştur. Buna rağmen tespit edebildiğimiz tüm kaynakları kullanarak Sultan II. Osman dönemini en genel hatlarıyla bu çalışmada değerlendirdik. Sonuç olarak;

Sultan II. Osman'ın, Osmanlı Devleti'nde o dönemine kadar uygulanmış olan cariyelerle evlenme geleneğinin bırakılıp yeniden Türk ailelerinin kızları ile evlenildiğini görmekteyiz. Ancak bu durumun Sultan II. Osman'ın saltanatı döneminde olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olmadığı da açıkça ortadadır. Üstelik kendisinden sonra gelen padişahların bu uygulamayı devam ettirmemesi de yine geleneğin bozulmadığı anlamına gelmektedir.

Padişahın tahta çıkışından itibaren kendisini halk ve devlet adamları gözünde meşru hükümdar gösterme çabaları bu döneme damgasını vurmuştur. Özellikle Sultan II. Osman'ın, otoriteyi sağlamak için tebdil-i kıyafet gezerek askeri gördüğü yerde dövüp cezalandırması tam aksi yönde etki etmiş, ulaşılması zor olan padişah imajını yıkmış ve Sultan II. Osman'a duyulan saygıyı azaltmıştır. Bunun yanı sıra bir Osmanlı geleneği olarak devam eden padişahların gösterişli kıyafetleri yerine hafif kıyafetler tercih etmesi de yine halkın gözündeki "büyük padişah" olgusunu yok etmiştir. Daha sonrasında tahttan indirilip Yedikule'ye götürülürken kendisine yapılan hakaret dolu davranışlar esasen padişahın saygınlığının kalmamış olmasıyla açıklanabilir. Ancak açıklaması her ne olursa olsun bir padişahın sürüklenerek sokaklarda dolaştırılması ve halkın buna hiç tepki göstermeden olayları seyretmesi de dikkate şayandır.

Sultan II. Osman'ın otoritesini sağlama ve kendini ataları gibi güçlü bir padişah olarak gösterme çabalarını Hotin Seferi'ne bizzat ordunun başında çıkmasında da görmek mümkündür. Padişahın ordunun başında sefere çıkması onun "gazi padişah" oluşunu her ne kadar desteklese de padişahın sefer sürecindeki tutumu, askere karşı cimri davranması, askere güvenmeyip sürekli yoklamalar yaptırması yine onun aleyhine olacak sonuçlar doğurmuştur.

Devlet yönetiminde hiç şüphesiz etkili olan tek bir kişiden söz etmek mümkün değildir. Devletin zirvesinde tüm yetkilere haiz bir padişah bulunurken mutlaka ona destek olacak, akıl verecek dirayetli devlet adamlarının da varlığı şarttır. Sultan II. Osman'ın en büyük eksikliği bizce bu olmuştur. Yanındaki devlet adamlarının yönlendirmesiyle hareket eden genç padişah halkı ve askeri karşısına almıştır. Bu da onun hal'ine ve öldürülmesine sebep olmuştur.

Bazı kaynaklarda Sultan II. Osman'ın reformcu bir padişah olarak gösterilmesi çok da isabetli bir teşhis değildir. Esasen Sultan II. Osman'ın uygulamaya koyduğu, kıyafet değişimi, yeniçeri ocağının kaldırılması girişimi, haremi tasfiye etmeye çalışması elbette ki önemli çalışmalardır. Ancak bu çalışmalardan hareketle onun yapmak istediklerini abartmak da doğru değildir. Keza dört yıllık dönem değerlendirildiğinde onun büyük reformlar gerçekleştirecek bir kadroya sahip olmadığı da görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları

BOA, HAT, nr. 1446/26.

Topkapı Sarayı Arşivi, nr. C.AS.2571.

Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.02895.001.

Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.10180.0001.

Topkapı Sarayı Arşivi, nr. D.2007.001

Kronikler

BOSTANZÂDE Yahya Efendi, **Tarihçe-i Vaka-i Sultan Osman Han**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler, Halet Efendi Kitaplığı, nr. 611.

ÇELEBİ, Katip, **Fezleke-i Tarih**, c.I-II, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul 1287.

Halisî, **Zafernâme** (Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler VI içinde), nşr. Yaşar YÜCEL, Ankara 1989.

NAİMA, Mustafa, **Tarih-i Naima**, c.II, Ankara 1986.

PEÇEVÎ, İbrahim, **Tarih-i Peçevî**, c.II, İstanbul 1969.

SOLAKZADE, Mehmed Hemdemî, **Tarih-i Solakzâde**, c.II, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1297.

Sultan II. Osman'ın Divanı, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler, TIEM nr.4650.

Topçular Katibi Abdülkadir Efendi, **Abdülkadir (Kadrî) Efendi Tarihi, (Metin-Tahlil)**, Yay.Haz. Ziya YILMAZER, c.II, Ankara 2003.

TUGÎ, Hüseyin, **Musîbetnâme** (Tahlil-Metin ve İndeks), Yay.Haz. Şevki Nezihi AYKUT, Ankara 2010.

....., **Tuğî Tarihi (İbretnüma)**, nşr. Mithat Sertoğlu (43 sayılı Belleten'den ayrı basım), Ankara 1947.

Araştırmalar

AK, Coşkun, **Şair Padişahlar**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

AKGÜNDÜZ, Ahmed – ÖZTÜRK, Said, **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

AKGÜNDÜZ, Ahmed, **Tüm Yönleriyle Osmanlı'da Harem**, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

ALTINAY, Ahmed Refik, **Kadınlar Saltanatı**, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara 2005.

ALTUNDAĞ, Şinasi, "Osman II", **İA**, c.IX, İstanbul 1940, s.443-448.

Anonim, **Kitab-ı Müstetâb**, Osmanlı Devlet Teşkilatı'na Dair Kaynaklar içinde, Yay.Haz. Yaşar Yücel, TTK, Ankara 1988.

Anonim, **Savaş ve Barış: XV.-XIX.yy Osmanlı-Lehistan İlişkileri**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

ARKUN, Kemal, **II. Osman Han (Genç Osman)**, Akademisyen Yayınevi, İstanbul 2010.

ARMAĞAN, Mustafa, **Osmanlı'nın Mahrem Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

BAYRAK, M.Orhan, **Osmanlı Tarihi Yazarları**, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1982.

CEZAR, Mustafa vd, **Mufasssal Osmanlı Tarihi**, Güven Yayınları, c.IX, İstanbul 1972.

CROUTIER, Alev Aksoy, **Harem Gizemli Dünya**, çev. Leyla, ÖZCENGİZ, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009.

ÇELEBİ, Katip, **Tuhfetü'l-Kibar Fî Esfari'l-Bihar**, Yay.Haz. Orhan Şaik GÖKYAY, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

DANIŞMEND,İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c.III, İstanbul 1972.

EMECEN, Feridun, "Osman II", **DİA**, c.33, İstanbul 2007, s.453-456.

ERENDİL, Muzaffer, **Tarihte Türk-İran İlişkileri**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1976.

FAROQHİ, Suraiya, "Krizler ve Değişim 1590-1699", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914**, c.II, ed. Halil İNALCIK, İstanbul 2004, s.543-743.

GOODWIN, Godfrey, **Yeniçeriler**, çev. Derin TÜRKÖMER, Doğan Yayınları, İstanbul 2001.

GÖKYAY, Orhan Şaik, “II. Osman’ın Şehadeti”, **Atsız Armağanı**, İstanbul 1976, s.187-256.

GÜNDÜZ, Tufan, “II. Osman’ın Hotin Seferi”, **Osmanlı**, c.I, Ankara 1999, s.465-471.

HAMMER, Joseph Von, , **Osmanlı Devleti Tarihi**, İstanbul 2009.

HAYTA, Necdet - ÜNAL, Uğur, **Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (XVII. yy Başlarından Yıkılışa Kadar)**, Gazi Kitabevi, Ankara 2003.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, **Osmanlı Devleti Tarihi**, c.I, İstanbul 1999.

İLGÜREL, Mücteba, “II. Osman”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, c.X, Çağ Yayınları, İstanbul 1986, s.433-449.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış”, **Doğu Batı Makaleler I**, Ankara 2010, s.164-196.

....., “Osmanlı Tarihi Üzerinde Kamuoyunu İlgilendiren Bazı Sorular”, **Doğu Batı Makaleler I**, Ankara 2010, s.197-211.

JORGA, Nocolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, çev. Nilüfer EPÇELİ, İstanbul 2005.

KESKINKILIÇ, Esra, **Sultan II. Osman**, Şule Yayınları, İstanbul 1999.

KINROSS, Lord, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükselişi ve Çöküşü**, çev. Meral GASPIRALI, Altın Kitapları Yayınları, İstanbul 2008.

KOÇU, Reşat Ekrem, **Yeniçeriler**, Nurgök Matbaası, İstanbul 1964.

KOLODZIEJCZYK, Dariusz, “Hotin”, **DİA**, c.XVIII, İstanbul 1998, s.253-254.

KUNT, Metin, “Siyasal Tarih (1600-1789)”, **Türkiye Tarihi III (Osmanlı Devleti 1600-1908)**, Yay.Yön. Sina AKŞİN, Cem Yayınevi, İstanbul 2005, s.19-72.

MANTRAN, Robert, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I (Kuruluş ve Yükseliş Yılları)**, çev. Server TANİLLİ, Alkım Yayınları, İstanbul 2007.

MUMCU, Ahmed, **Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2007.

OFLAZOĞLU, A.Turan, **Genç Osman**, İz Yayıncılık, İstanbul 2010.

ÖZ, Mehmed, “II.Viyana Seferi’ne Kadar XVII. Yüzyıl”, **Türkler**, c.IX, Ankara 2002, s.711-729.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Osmanlılarda Askeri Teşkilat”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, c.IV, İstanbul 1996, s.15-18.

ÖZTUNA, Yılmaz, **Genç Sultan Osman ve IV. Sultan Murad**, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul 2008.

PAMUK, Şevket, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

....., **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

PAZAN, İbrahim, **Padişah Anneleri**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

PEIRCE, Leslie P., **Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümrânlık ve Kadınlar**, çev. Ayşe BERKTAY, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

SAKAOĞLU, Necdet, "Osman II", **Yaşantıları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, c.II, İstanbul 2008, s.395-398.

....., **Bu Mülkün Kadın Sultanları**, Oğlak Yayınları, İstanbul 2008.

SHAW, Stanford, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, çev.Mehmed HARMANCI, E Yayınları, İstanbul 1982.

TEZCAN, Baki, "II. Osman Örneğinde İlerlemeci Tarih ve Osmanlı Tarih Yazıcılığı", **Osmanlı**, c. VII, Ankara 1999, s.658-668.

TEZCAN, Baki, "Tarih ve Tarih Yazımı İlişkisi Ekseninde 'Tuği Tarihi' Metinleri Üzerine Bir Deneme", **Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildirileri**, Konya 07-09 Nisan 1999, s.663-675.

ULUÇAY, Çağatay, **Harem II**, TTK, Ankara 1985.

....., **Padişahın Kadınları ve Kızları**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, c. III, k. I, TTK, Ankara 2003.

....., **Osmanlı Tarihi**, c. III, k. II, TTK, Ankara 2003.

YÜCEL, Yaşar, "**Yeni bulunan II. Osman Adına Yazılmış bir Zafernâme**", *Belleten*, sayı:170 , Ankara 1979, s.313-364.

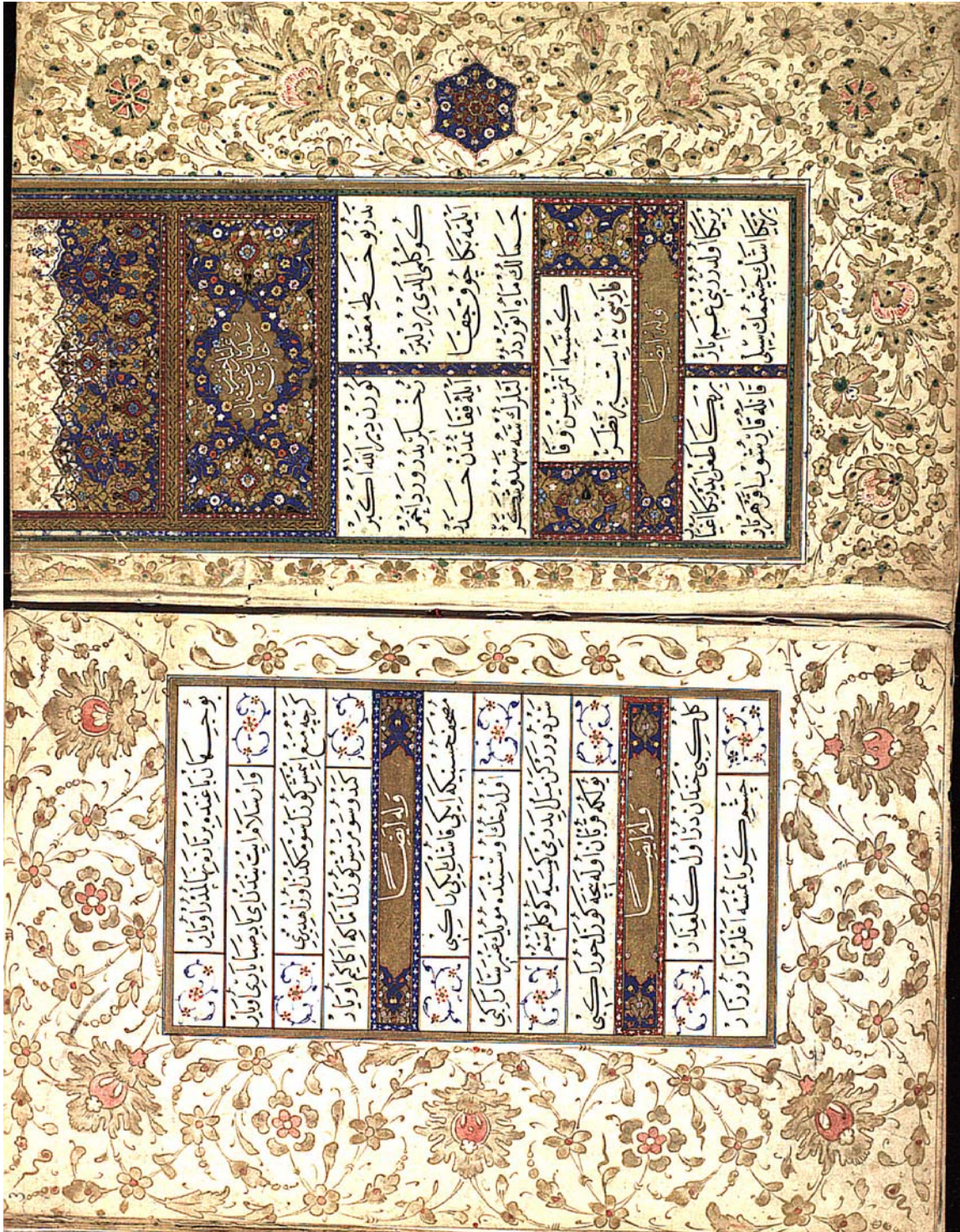
EKLER

EK -1

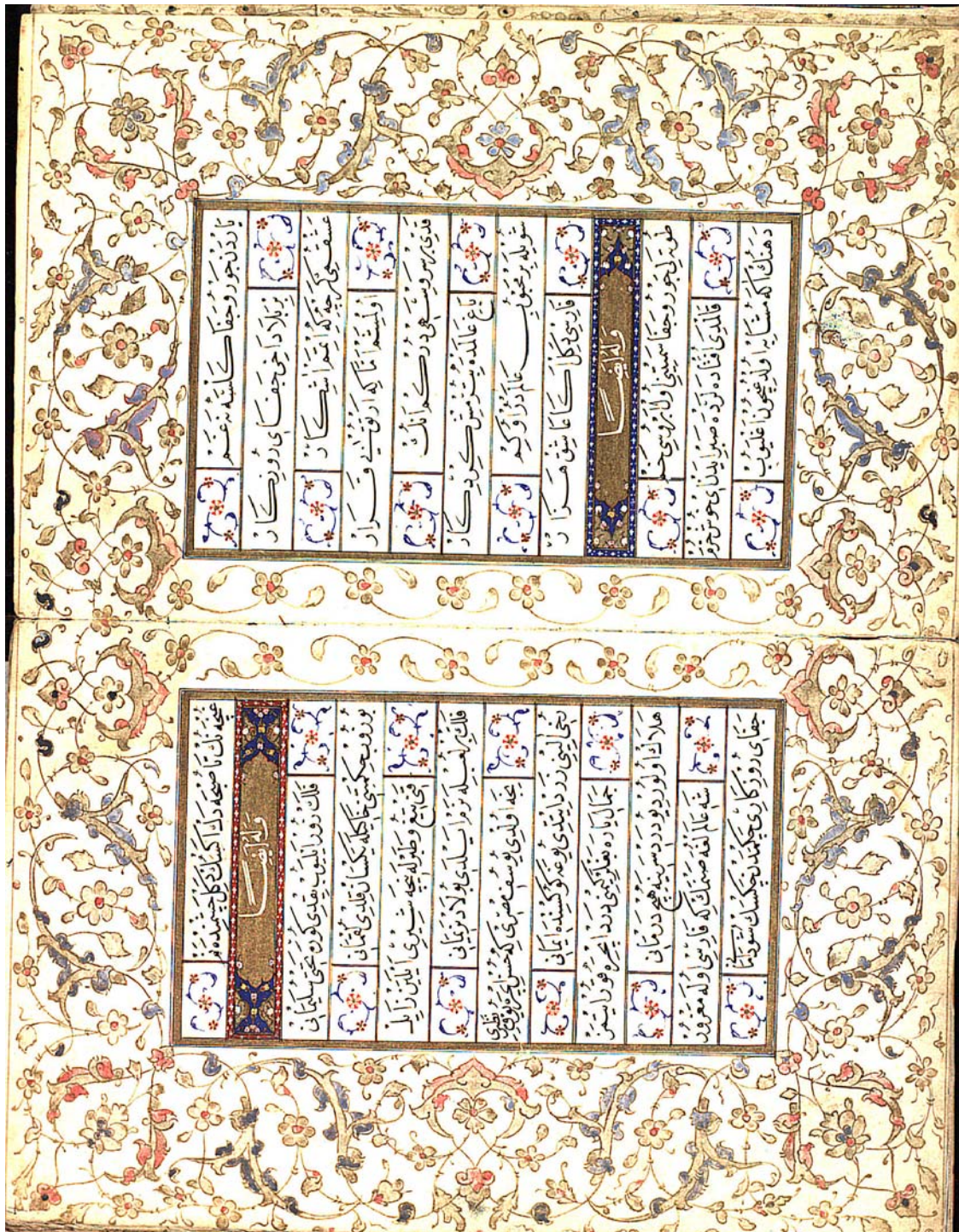
Sultan II. Osman'ın Divanı
Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler nr. TIEM4650.

EK -2

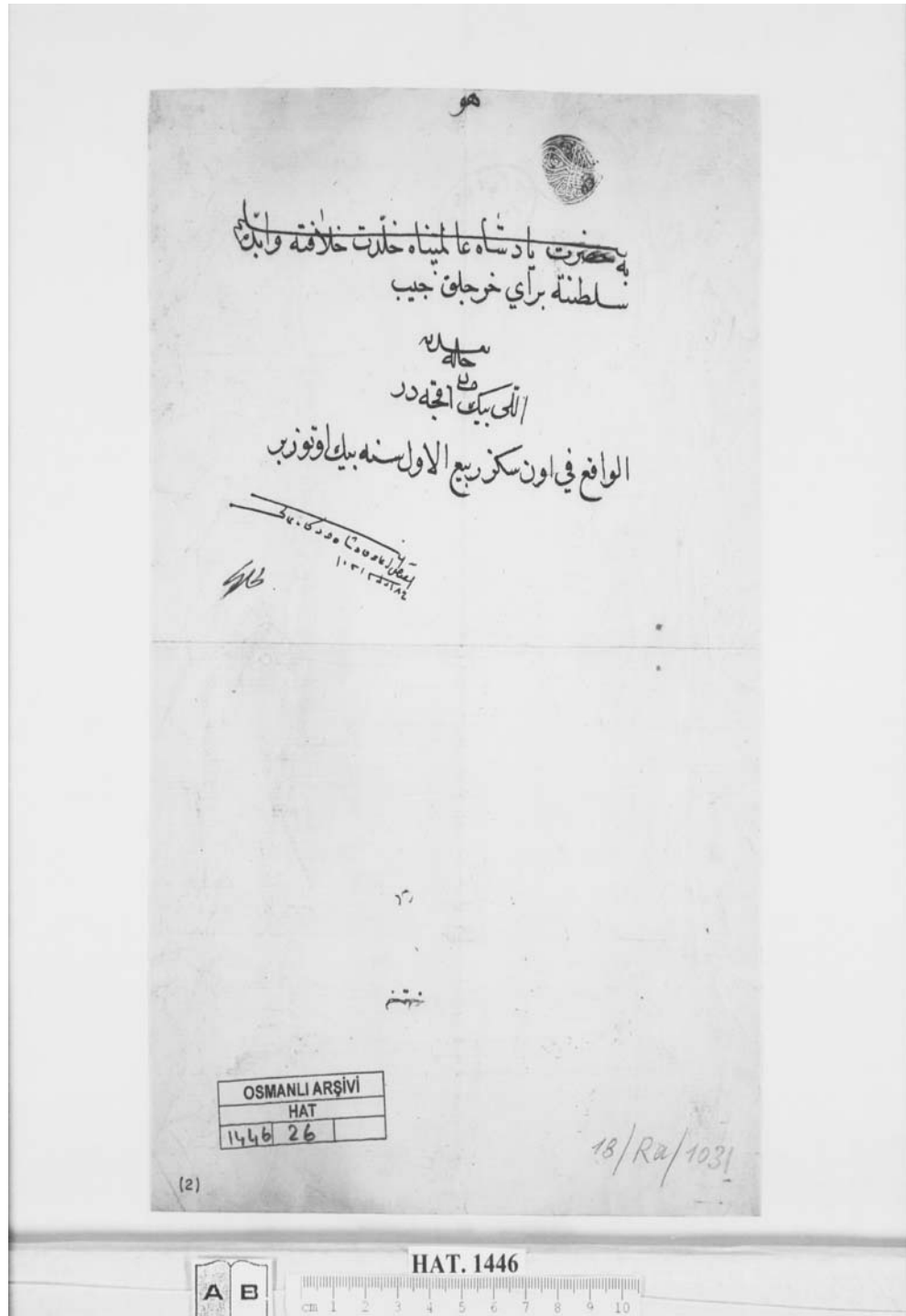

Sultan II. Osman'ın Divanı
Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler nr. TIEM4650.

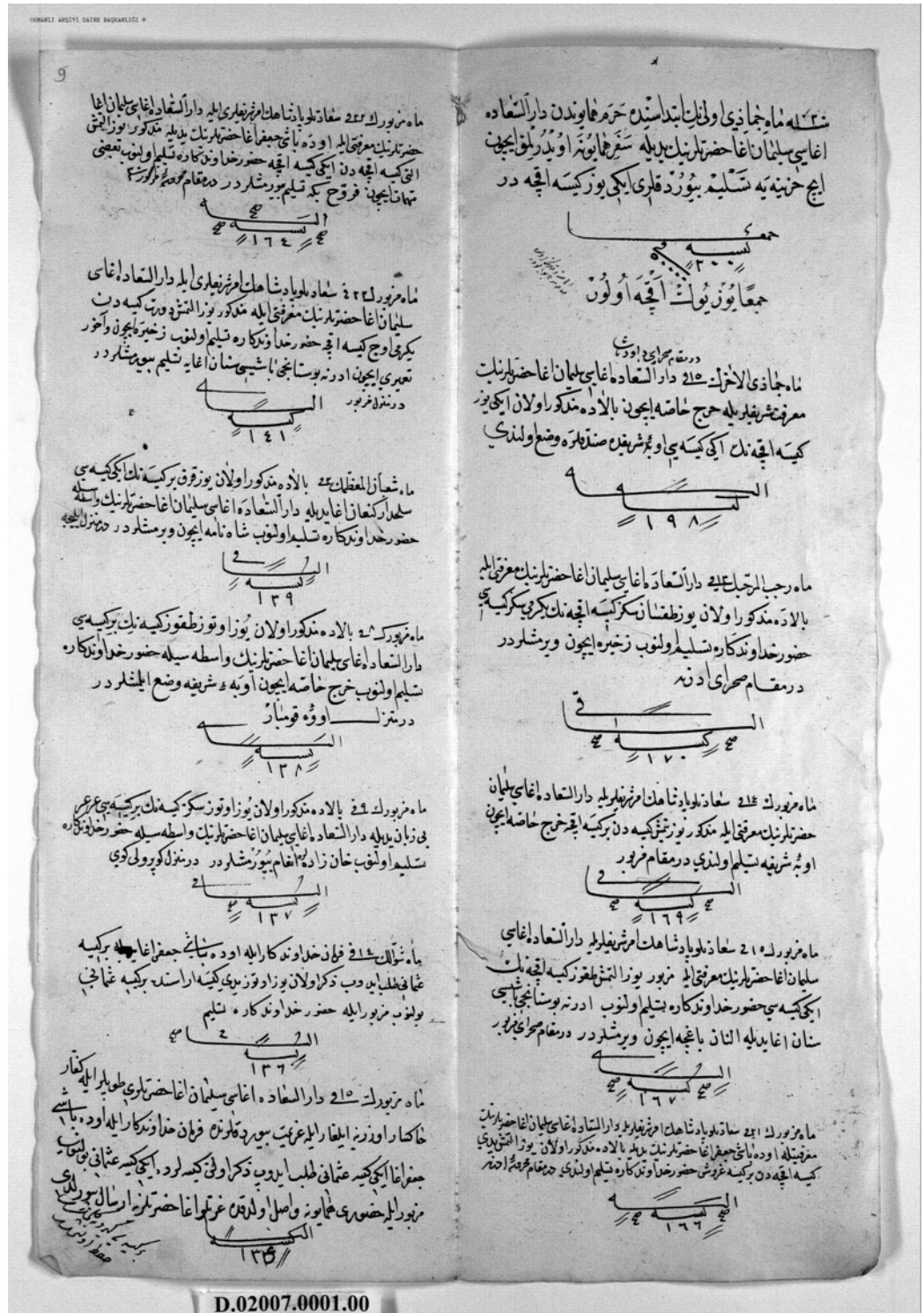
EK -3

Sultan II. Osman'ın Divanı
Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler nr. TIEM4650.

EK -4

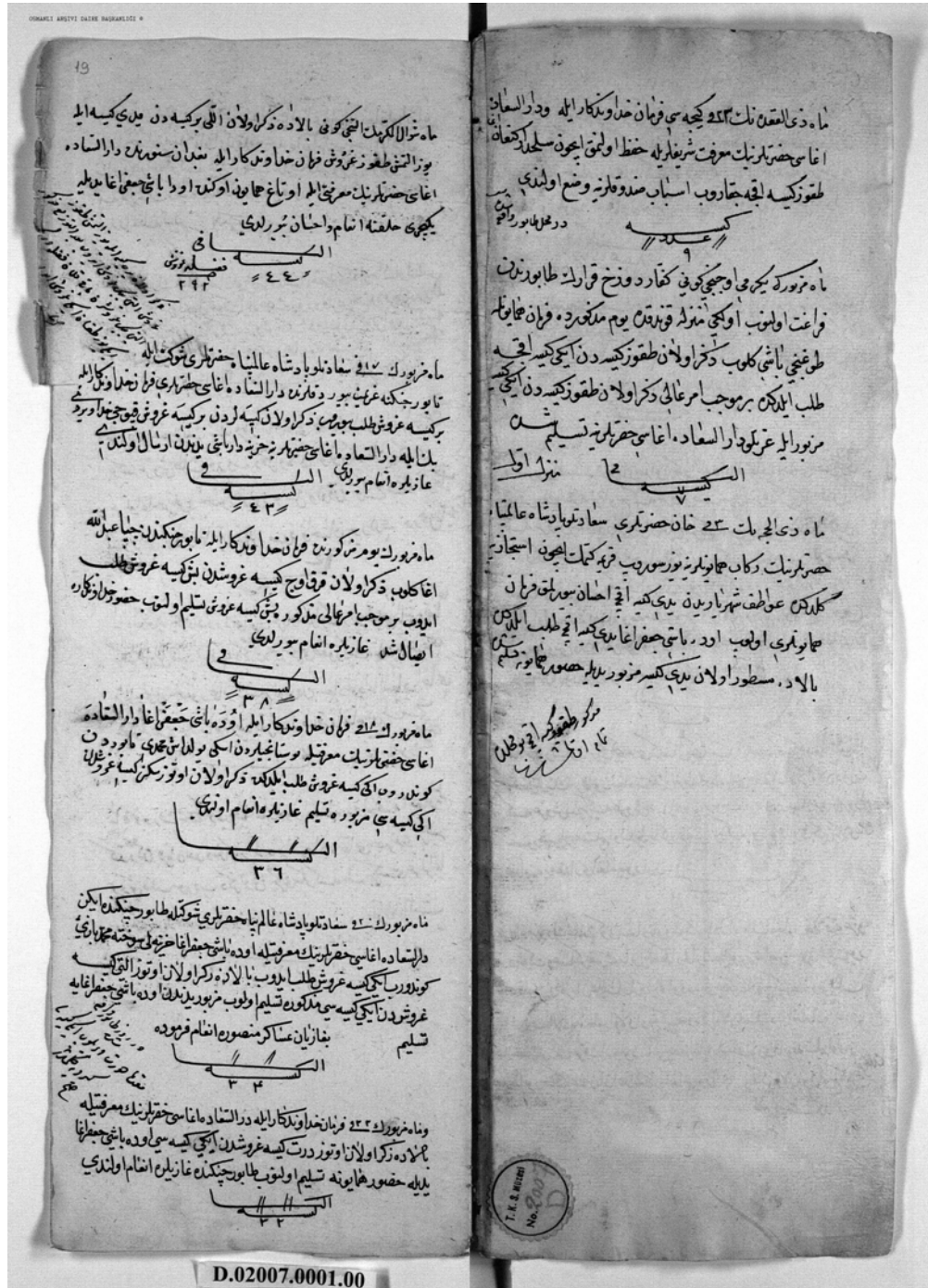
EK -6

D.02007.0001.00

Hotin Seferi'nin masrafları
 Topkapı Sarayı Arşivi nr. D.2007.001

EK - 7

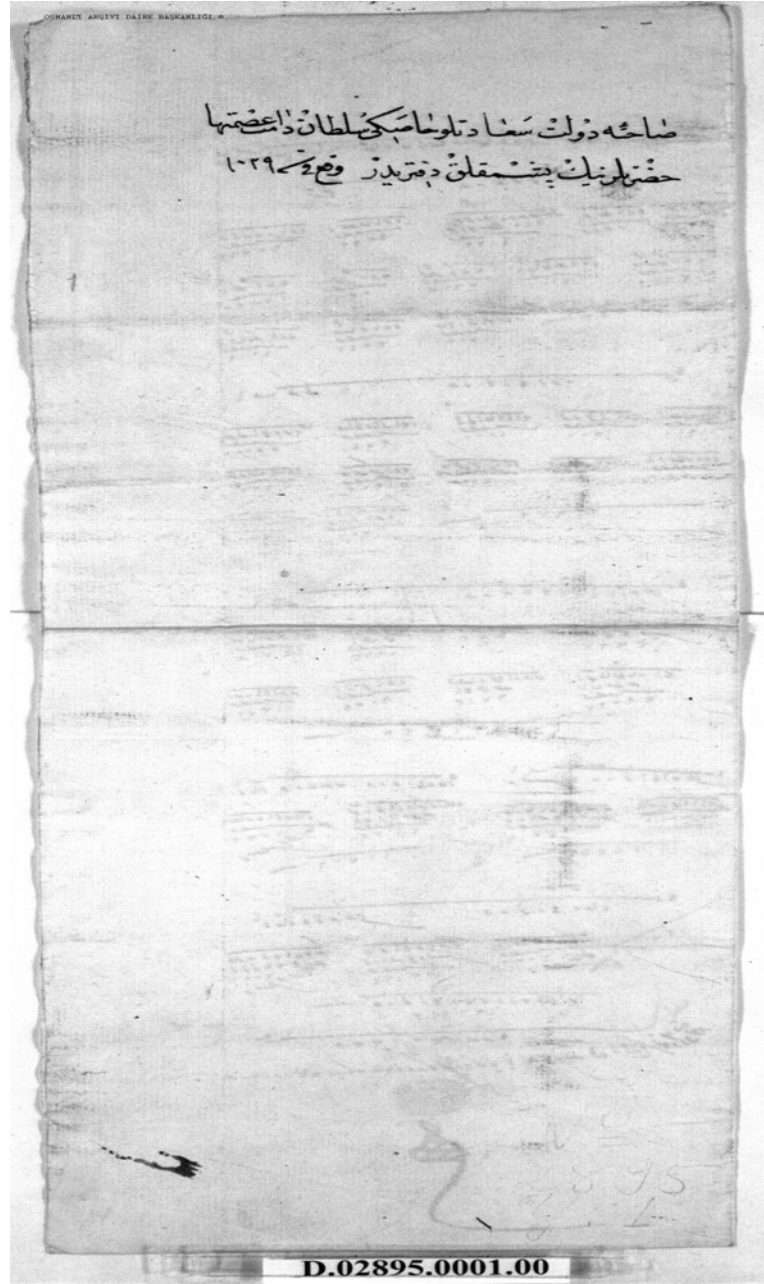
Hotin Seferi'nin masrafları
Topkapı Sarayı Arşivi nr. D.2007.001

EK -8

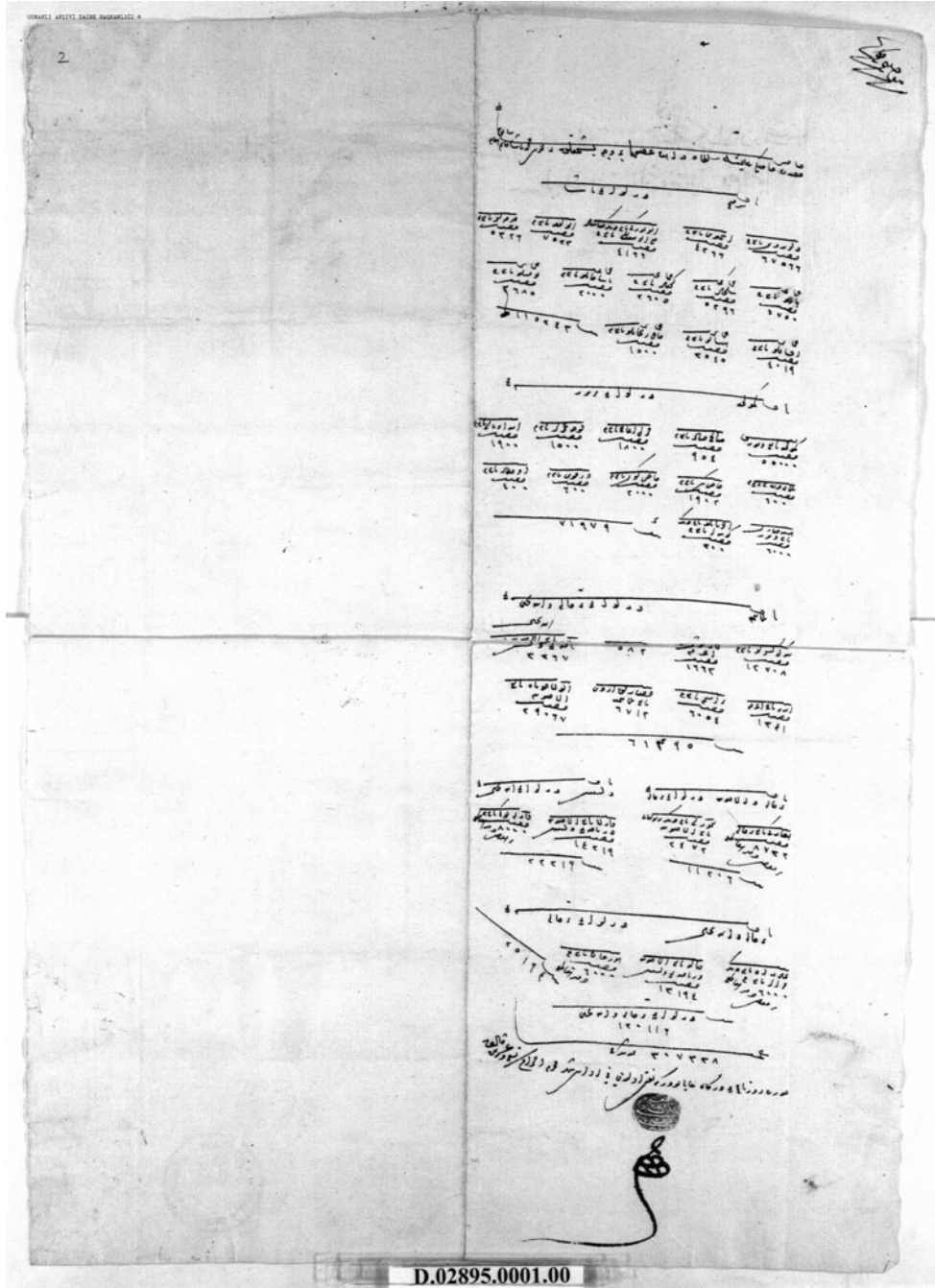
Sultan II. Osman'ın ölümünden sonra hazineye aktarılır eşyaları
Topkapı Sarayı Arşivi nr. D.10180.001

EK -10

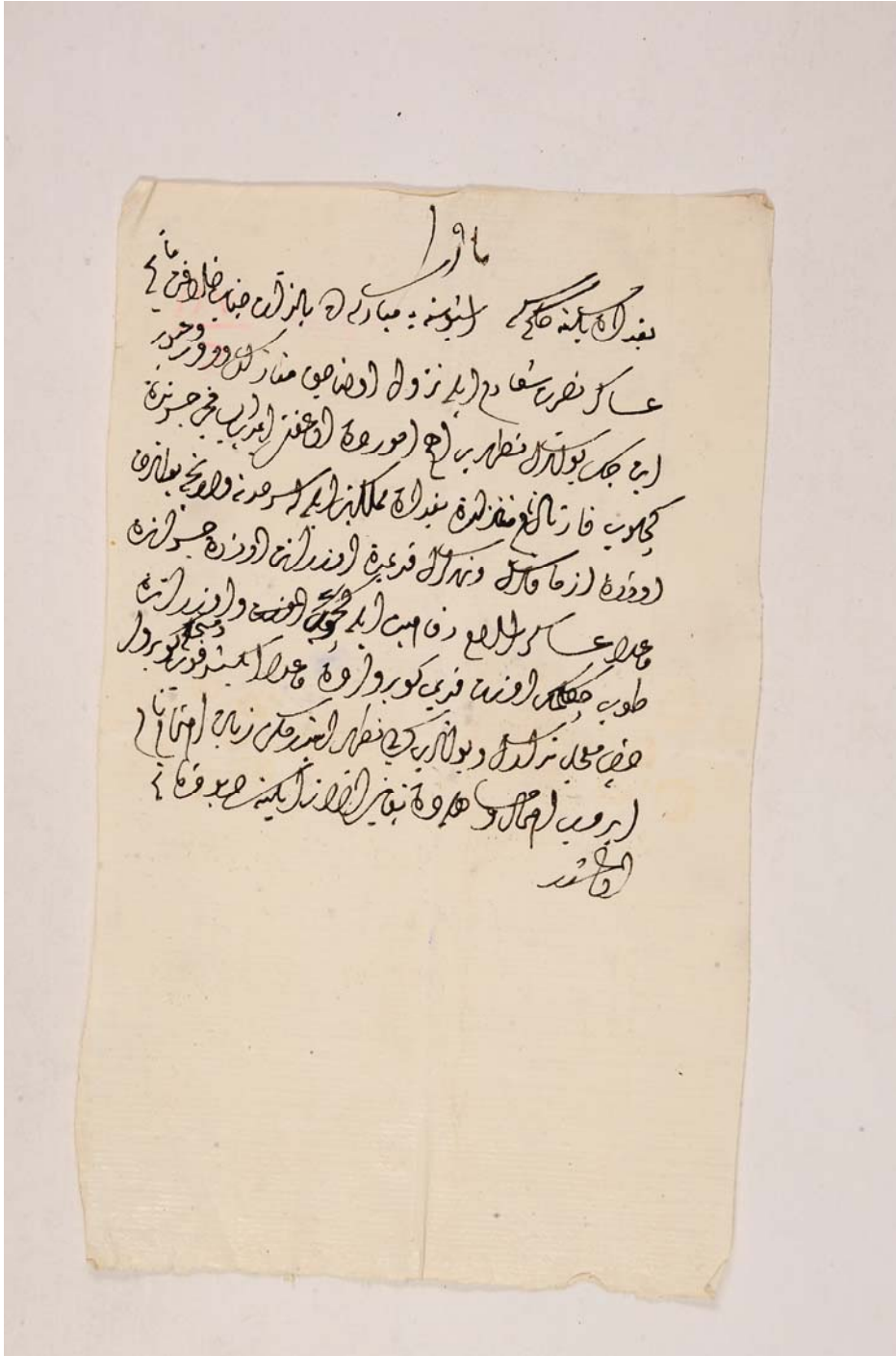
.Sultan II. Osman'ın eşi Ayşe Sultan'ın paşmaklığı
Topkapı Sarayı Arşivi nr. D.2895.

EK -11

Sultan II. Osman'ın eşi Ayşe Sultan'ın paşamkılığı
Topkapı Sarayı Arşivi nr. D.2895.

EK-12

Hotin Seferi sırasında isakçı'da köprü tamiri ve 2 köprü daha yapılması
 emrini içeren belge

Topkapı Sarayı Arşivi, nr. C.AS.2571

ÖZET

KILIÇ, Esra. Sultan II. Osman'ın Siyasi Hayatı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Sultan II. Osman dönemini ihtiva eden 1618-1622 yılları arasındaki siyasi olaylar incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Sultan II. Osman Dönemi'nden önceki yaklaşık yarım asırlık süreçten itibaren Osmanlı-Lehistan, Osmanlı-İtalya, Osmanlı-İran münasebetleri incelenmiş olup yapılan savaşlar ve antlaşmalar ele alınmıştır. Antlaşmaların değişen süreç içerisindeki halleri, devletlerin değişen politikaları değerlendirilmiştir.

Sultan II. Osman'ın tahta çıkışındaki genel durum, tahta çıkışı, veraset sistemindeki değişiklik, padişahların evlenme geleneğinin bozulması, bu dönemde yaşanan doğal afetler, ekonomik sıkıntılar, kardeş katli uygulaması, denizcilik faaliyetleri gibi konular da konuda bütünlük sağlamak adına incelenmiştir. Yapılan araştırmalarda farklı kaynaklar ve kroniklerin kullanılmış olması, bilgileri karşılaştırarak en doğru yargıya ulaşabilmemizi kolaylaştırmıştır. Bunun yanı sıra Sultan II. Osman'ın Divanı incelenerek padişahların şiir yazma geleneğine uyarak Farisi mahlasıyla şiir yazan Genç Osman'ın şairlik yönü de incelenmiştir. Hotin Seferi için yapılan masraflar arşiv belgeleriyle ortaya konulmuş, bunun yanı sıra padişahın ölümünden sonra hazineye aktarılan eşyaları da yine arşiv belgeleriyle tespit edilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde Osmanlı Tarihi'nde ilk ve son kez uygulanan padişahın tahtan indirilip, Yedikule'ye hapsedilip, hakaretler altında öldürülmesi olayı araştırılmıştır. Bu kapsamda bir çok eserde bir utanç nazariyesi olarak kabul edilip kaydedilmeyen bu olay, elde edilen farklı kaynaklarla günü gününe nakledilmeye çalışılmıştır. Bu bilgiler dahilinde 1618-1622 yılları arasındaki dört yıllık siyasi ve sosyal olaylar incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler:

1. Genç Osman
2. Yedikule
3. Hotin
4. Veraset
5. Divan

ABSTRACT

KILIÇ, Esra. Sultan II. Osman's Political Life, Master Thesis, Ankara, 2011.

In this study, political events which consists of Sultan Osman II, the years 1618-1688 are tried to investigate. In this context, in Sultan Osman II period, Ottoman-Leh, Ottoman-Italy, Ottoman-Persia relationships were investigated and wars and treaties were studied, and also changing policies of states and forms of treaties in time are evaluated.

This research studies the period of Sultan Osman II, his ascending the throne, spoiling the marriage tradition of sultans, natural disasters in this period, economical difficulties, applying to kill brothers and navigation facilities. In the researches done, different sources and chronicles were used, the information is compared so it is easy for us to reach the correct judgement. Also, the Divan (the big poem book) which was written by Sultan Osman II was investigated, and found that Genç Osman was also a poet and he wrote poems using the nickname of Farisi. The expenses in the Hotin journey and the objects which put into the state treasure were confirmed with the archive documents.

In the last part of our study, the sultan's first and last dethrone, his imprisonment into Yedikule, his killing in insult were investigated with archive documents. In this context, this event was very shameful and it wasn't recorded in most documents, but it is narrated in different sources. By using the information we have, political and social events in four years 1618-1622 are investigated.

Key Words:

1. Genç Osman
2. Yedikule
3. Hotin
4. Inheritance
5. Divan (the big poem book)